

У К Р А Ї Н С Ь К И Й
Тиждень

№ 17 (493) 28.04 – 4.05.2017 р.

www.tyzhden.ua

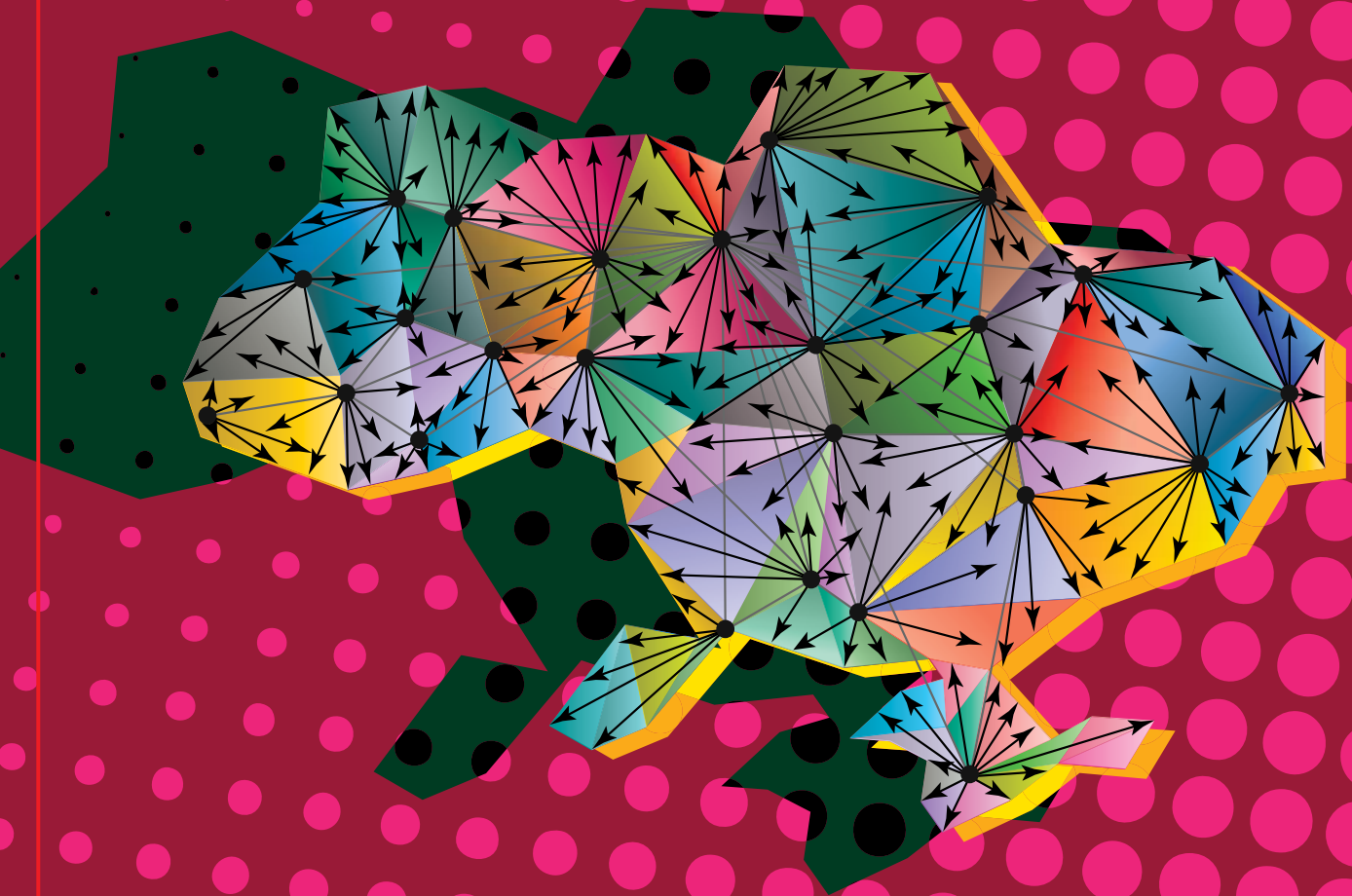
Девід Ліптон
про співпрацю
України
та МВФ

Як діють корупційні
схеми в ОПК

Кому вигідне фінансування
фейкових ветеранів

Чи визначений переможець
виборів у Франції

ПЕРШІ УРОКИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

The
Economist

Featuring selected content
from The Economist

CZECH IN

ВИДАНО
ЧЕШЬКИМ ЦЕНТРОМ
У КИЄВІ

2017

Homage à Miloš Forman

16

ФІЛЬМІВ

ІЗ ЗОЛОТОГО

ФОНДУ

ЧЕШЬКОГО

КІНО

з нагоди
старту проекту
«Чеські
четверги»
(також неділі у
Краматорську),
організованого
Чеським
центром
у Києві

kyiv.czechcentres.cz

та мережею

книгарень "Є"

book-ye.com.ua

Проект проходить у рамках Року Мілоша Формана в Україні
співз. фільму «Форман: рік вартості»

Тиждень

НА ЧАСІ

- 4 Антикорупційний вальс
Чому притягнення політика до суду обертається абсурдом
- 7 Юрій Макаров про мову війни та вдавану толерантність
- 8 Девід Ліптон:
«Україна не може загальмувати або піти у зворотному напрямку»
Заступник директора-розпорядника МВФ про волю Києва до реформ
- 12 Лікування оборонки
Про найпоширеніші схеми корупції в українському ОПК

ТЕМА НОМЕРА

- 15 Перетягування ковдри
Про темп і характер децентралізації
- 18 Придунайські князівства
Що перешкоджає об'єднанню громад на півдні Одещини
- 21 Анна Корбут про самоврядування на Львівщині
- 22 Незмарнований шанс
Позитивний досвід розбудови міської інфраструктури
- 24 Самоврядування біля лінії фронту
Як рухається децентралізація на звільненому Донбасі

СУСПІЛЬСТВО

- 26 Дмитро Різниченко:
«Система не може бути реформована зсередини»
Громадський активіст про фейкових ветеранів і тиск на владу
- 28 Перемога Макрона не гарантована
Про пастки та сюрпризи другого туру виборів президента Франції

- 30 Знову в бій
Кому вигідні дострокові парламентські вибори у Великій Британії
- 32 Едвард Лукас
про новий європейський центр протидії гібридній війні Росії
- 33 Дуже делікатний предмет
Чи наважиться Трамп на війну з КНДР
- 34 Із життя відкритого бізнесу
Що означає відмова американських компаній від бірж

ВПРИТУЛ

- 36 Ольга Ворожбит
про інтерес українців до самих себе
- 37 Максим Нестелєв
про хиби сучасної освіти

СПАДОК

- 38 Караїми в ОУН
Як виникають міфи про міжетнічну ворожнечу в Західній Україні часів Другої світової

КУЛЬТУРА ТА НАУКА

- 42 Що замислено, те виконується
Юрій Андрухович про національну ідею і Промисел Божий
- 44 Десять тисяч кроків
Чим живе сьогодні Китай щоденники окупації
- 48 Тоді й тепер
Сімейні хроніки сучасного Луганська
- 49 Невдоволених немає
Як у «ДНР» працюють методики СРСР та Північної Кореї

P. S.

- 50 ОНУХ про рок-н-рол і суспільні табу

Тиждень

№ 17 (493) 28.04 – 4.05.2017
Засновник ЕСЕМ Медіа ГмбХ
Видавець ТОВ «Український тиждень»
01030, Київ, вул. Богдана Хмельницького, 36а, кв. 3
Головний редактор Дмитро Крапивенко
Редакція Анна Корбут, Роман Малко,
Олександр Крамар, Ганна Трегуб, Алла Лазарева,
Денис Казанський, Юрій Лапаєв,
Ольга Ворожбит, Станіслав Козлюк,
Андрій Голуб, Юрій Макаров
Відповідальний за випуск номера
Віталій Столига

Відділ передплати та роздрібної торгівлі
тел.: (067) 407-10-96
e-mail: peredplata@tyzhden.ua
Відділ реклами тел.: (067) 407-10-89
e-mail: reklama@tyzhden.ua
Видається з 02 листопада 2007 року
Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого
засобу масової інформації КВ № 18119-6919 ПР
від 30.08.2011 р.
Адреса для листування 01030, м. Київ, а/с 212
Адреса редакції
Київ, вул. Богдана Хмельницького, 36а, кв. 3

e-mail: office@tyzhden.ua
тел.: (044) 351-13-00
Друк ТОВ «НОВИЙ ДРУК», Київ, вул. Магнітогорська, 1
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 1447 від 28.07.2003 р. № зам. 17-0848
Наклад 32 000
Номер підписано до друку 26.04.2017 р.
Виходить щоп'ятниці
Розповсюджується в роздрібній торгівлі
та за передплатою
Передплатний індекс 99319
Ціна договірна

НА ЧАСІ

Антикорупційний вальс

Роман Малко

Боротьба з корупцією в Україні йде небувалими темпами. Підтвердження цього — сотні кримінальних проваджень і щоденні затримання ласих на легкі гроші громадян. І незначна обставина, що до в'язниці наразі потрапило зовсім мало зловмисників, хай нікого не бентежить. Маховик правосуддя лише набирає обертів, і зупинити його скоро буде просто неможливо. У це принаймні хотілось би вірити.

Останнє гучне затримання (нібито причетного до не зовсім чистих справ, колишнього депутата від «Народного фронту» Миколи Мартиненка) дещо перевернуло загальне уявлення про процес боротьби з корупцією і внесло в нього помітний дисонанс. Ну а поява у суді, який обирав цій прекрасній людині на прохання Спеціалізованої антикорупційної прокуратури запобіжний захід, численних народних обранців і навіть міністрів уже зовсім посяла в декого сумніви щодо можливості подолати корупцію в Україні.

ФОТО: УНАІН

Ну звісно, прихід до храму Феміди в ролі групи підтримки людей, котрі самі нещодавно всіляко сприяли заснуванню в країні антикорупційних органів, писали під них закони, наділяли повноваженнями, голосували за їх створення й раділи їхній появі, уже багато про що говорить. Рівність перед законом, непідкупність слідчих і все таке. Але виголошені зопалу заяви цих діячів таки могли б бути трохи стриманішими. Навіть попри те що йдеться про переслідування їхнього колеги, як часто запевняють, із політичних мотивів. І навіть якщо справа стосується не звичайного соратника, а гаманця партії.

Хай там як, а корупція в Україні — це політика, причому найвищого гатунку, що загрожує існуванню держави як такої. І навіть дітям зрозуміло, що в її основі не дрібні хабарники, яких можна щодня хапати пачками в кожному мікрорайоні й кидати за ґрати, інкримінуючи присвоєння кількох тисяч гривень. Система, що створена й координується з верхів, лише перетворює їх на свої гвинтики. Пересаджайте хоч половину країни, але це видаватиметься імітацією та профанацією, які не дають нічого, крім розчарування.

ЧИ СТОВІДСОТКОВО ЧЕСНИМИ ТА НЕПІДКУПНИМИ Є АНТИКОРУПЦІЙНІ СЛІДЧІ, ЧИ СПРАВДІ ВОНИ ЩОСЬ ПОРУШУЮТЬ, ЧИ БАНАЛЬНО ЗМУШЕНІ БЛЕФУВАТИ НА МЕЖІ МОЖЛИВОГО?

Може, тим, хто координує процеси, саме цього й треба? Не виключено. Але зараз у їхніх планах явно щось пішло не так, і це дуже добре. Іноді таке трапляється. І в такі моменти якщо й не народжується істина, то точно відбувається певний прогрес. Всупереч, звісно. І не тільки тому, що з'ясовується, хто є «ху», на чому насправді заробляє і кому служить. До найголовніших і найодіозніших поки що не добрались і навряд чи скоро доберуться. Одні втекли, інші ще при справах. І навіть якщо твердження одного з нардепів від НФ, що «НАБУ перетворилося на контору з обслуговування політичних інтересів деяких осіб», підтвердиться, а пан Мартиненко доведе свою невинність і буде виправданий, це все-таки куди вагоміше досягнення, аніж постійне переливання з пустого в порожнє і струшування повітря гучними заявами про потребу здолати гідру корупції, змінити державу й звільнити її від злодіїв, хапуг та інших пройдисвітів. Принаймні, поки все це триває, мільярди «чесно вкрадених» в українців грошей впевнено й надалі течуть на заморські рахунки, власниками яких точно не є ані патрульні поліцейські, ані дрібні клерки, і нема тому кінця-краю.

Ну а що стосується «інтересів деяких осіб», «порушення повноважень», «незаконності дій» чи «порушення процедури», то називаймо нарешті все своїми іменами. Поки справа стосується когось і чуже горе не пече, все законно, чи не так? Поки йдеться про піар чи домовленості, гра теж варта свічок. Але тільки-но запущені коліщатка починають найздити на поли твого власного підбитого

соболями кунтуша, одразу гвалт, «спроба дискредитації».

Ніхто ж нікому не заважав довести справу до логічного кінця, створити антикорупційний суд і замкнути коло. Щоб не було всіляких там шапіто з ношами в стилі Насірова та людьми в білих халатах, переляканих, узятих в облогу суддів, підвішених паралельно за причинне місце цікавим послужним списком. Не ангели ж і не чорти відбирали кандидатів на всіляких там антикорупційних прокурорів та їхніх шефів, не люди з вулиці виділяли на утримання їх шалені гроші. То навіщо кричати нині про «два роки нульових результатів і щорічне проїдання півмільярда з держбюджету»? Самі ж казали, що голодний прокурор не буде незалежний і безпристрасний. Чи то не той прокурор, бо він приймає не ті рішення, які подобаються?

Отже, шоу мусить тривати. «Щоб хоч якое виправдати свої зарплати, тепер, мабуть, щодня влаштовуватимуть цирк і тішитимуть публіку», — твердить Максим Бурбак, голова фракції «Народний фронт» у ВР. Звісно. Бо не незмінена судова система не здатна продукувати «судові рішення, у яких не сумніватиметься суспільство», — це теж слова пана Бурбака. І хоч би який був рівень довіри до НАБУ чи до президента з ВР укупі, він постійно падатиме, «бо країні потрібні не шоу, а скрупульозна щоденна праця», якої бракує. А от «посміховисько» і справді «вигідне лише тим, хто бажає руйнації Української держави». Але в нас уся вертикаль — суцільне посміховисько: від укладачів асфальту, що тулять його в мокрі ями, до найвищих посадовців, які не здатні скласти собі ціну.

Насправді таке весняне загострення навіть на користь. І рано чи пізно, хоч би як банально це звучало, так мусило статися. Може, і Мартиненко зовсім не винен і лише став жертвою обставин, суд розбереться (вибачте за цинізм), та не в цьому суть. Життя — велика гра. Родзинка в іншому. Система не погоджується змінюватися, приймати інші правила гри й віддавати комусь свої привілеї. І в цім двобої навіть неважливо, хто білі, а хто чорні. Наскільки щиро влада хоче (не хоче, змушена; зайве викреслити) змінитися. Хто за це платить і підганяє стусанами. Чи стовідсотково чесними та непідкупними є антикорупційні слідчі, чи справді вони щось порушують, а може, банально змушені блефувати на межі можливо-го. Неважливо навіть, як і хто їх використовують та куди тягнуться золоті ниточки. Або, о Боже, чи причетна до цього грузинська мафія. Важливо, що процес пішов. Стихія правдами-неправдами змушує тріщати ще вчора, здавалось би, неприступні мури. І хай результати наразі неможливо потримати в руках, великі риби лише вислизують крізь ґрати, а не застрягають у них, але вороття вже не буде. Може бути. Звісно, може. Тільки не буде. Бо сили противника надто розрізнені і його лави не втримають оборону довго. А домовитися навряд чи вдасться: ніхто вже давно нікому не ври-ти. Надто багато накопилось.

Тож усе тільки-но починається. Україна ще довго кружлятиме в цьому захопливому вальсі: закрита позиція, оберти праворуч і ліворуч, пересування по колу, розгойдування... Далі обов'язково буде веселіше, запасайтесь попкорном і терпцем. ■

Презумпція москаля

Юрій Макаров

Скандал не на жарт вибухнув ніби на рівному місці. Або не на рівному. Судить самі. На гробки моя дружина їздила на цвинтар відвідати батька. І знову зайшла на ділянку біля центрального входу, де тепер ховають вояків. Ми, як і кожна нормальна українська родина, весь час так чи так перебуваємо в силовому полі війни, тож уявлення про кількісні та якісні характеристики біди маємо, але побут бере своє, а безпосереднє зіткнення із проявами лиха спричиняє конче необхідний струс і додаткове щеплення адекватності. Сотні поховань: ім'я, прізвище, позивний, дата загибелі, інколи короткий коментар. Останні поховання свіжі, буквально двотижневої давності. І вже приготовлені вільні місця для могил, які невдовзі неминуче будуть заповнені. Ти розумієш, що це так. Майже в кожному місті та селі країни. Десь більше, десь менше.

Дружина не спала півночі, а відтак написала в соцмережі короткий, повний сліз пост із рефреном «Убий москаля!». І тут почалося! Запис перепостив один відомий у своєму середовищі літературний критик, який спеціалізується на російській та російськомовній літературі. Корінний киянин, здавалося б, людина зі смаком, досвідом і освітою, він обурився мракобіссям

ПЕРІОДИЧНІ ІСТЕРИКИ МІСЦЕВИХ ШАНУВАЛЬНИКІВ «РУССКОГО ДУХА» — ХІМІЧНО ЧИСТА МАНІПУЛЯЦІЯ. ЦЕ НЕ ЩО ІНШЕ, ЯК СПРОБА САМОВИПРАВДАННЯ, АБИ УНИКНУТИ ЧІТКОЇ ВИЗНАЧЕНОСТІ, ПО ЯКИЙ БІК ЦИВІЛІЗАЦІЙНОГО ЗІТКНЕННЯ ТИ ПЕРЕБУВАЄШ

і дегуманізацією: «Світлано (це моя дружина. — Авт.)! Ти закликаєш убивати всіх росіян? Геть усіх?». Ну а далі жвава дискусія, градус якої тепер можна тільки уявляти заднім числом, бо пильний Цукерберг негайно прибрав зі стрічки вірші «мови ненависті» разом із приводом.

Обговорюючи з друзями казус, я почув чимало пропозицій. Наприклад, завести захисника толерантності прямо на цвинтар. Ні, не в тому сенсі, що ви подумали, а показати йому ті самі могили. Другий сценарій перевиховання — влаштувати екскурсію до військового шпиталю, до хлопців, яким щойно ампутували кінцівки. Ну є ще чимало інструментів занурення в контекст: познайомити з дітьми, які втратили тата; батьками, які не дочекалися з війни сина чи дочку; переселенцями, які залишили «за стрічкою» добробут, налагоджене життя й надії на майбутнє.

А в мене є до цього ще один маленький урок. Моєму другові Євгену Степаненку побратими з передової передали кицьку. Кумедне таке створіння, лисе й полохливе. Кажуть, дороге. Хлопці з дозору на неї натрапили, коли досліджували покинутий будинок у сірій зоні. На другому поверсі зачинена шафа, а в ній щось нявчить. Добре, що пацани виявилися досвідченими: першу розтяжку помітили відразу, другий дротик теж не прогавили. Складна пастка, багатоступенева. Замість кинути все як є відкрили бічну стінку шафи, а там — кошеня, сповите скотчем до повної нерухомості... на протипіхотній міні. Я пропускаю подробиці розмінювання, на яких сам не розуміюся. Фінал: хлопці спромоглися звільнити тваринку і блискавично евакуюватися. Вибухнуло, коли вже були за кількадесят метрів, — знесло півбудинку. А кицьку через кілька днів співіснування в бліндажі відправили Жені, про якого там усі знають, що він опікується не лише людьми в скруті, а й різноманітною нужденною фауною...

Кожна людина — окремий випадок, і навіть у ворожому стані теоретично може знайтися хтось суб'єктивно чесний і доброзичливий («добрий німець» — іронічний американський вираз часів Другої світової), я нічого про це не хочу знати. Не всі вони влаштовували засідку з кицькою, не всі розрізали «україн» червою ніжкою заживо, не всі кидали тіла полонених у лісосмузі після того, як розстрілювали в голову, попередньо скувавши руки кайданками за спиною, все одно для мене вони всі злочинці, доки не заберуться з моєї країни. Усім їм я бажаю смерті.

Я, етнічний росіянин, слідом за своєю дружиною вважаю за умовчанням кожного по той бік лінії зіткнення *поганим москалем*, доки не буде доведено протилежне. Пояснювати літературному критикові сенс поняття «метонімія» мені здається непрофесійним, а апелювати до Константина Симонова («Если дорог тебе твой дом»), Іллі Еренбурга («Убей немца»), а також Юрія Винничука та Ореста Лютого — зайвим.

Періодичні істеричні місцевих шанувальників «русского духа» — хімічно чиста маніпуляція. Це не що інше, як спроба самовиправдання, аби уникнути чіткої визначеності, по якій бік цивілізаційного зіткнення ти перебуваєш. Кожне викриття, кожне звинувачення українців у фашизмі, націоналізмі, расизмі й утисках зрозуміло кожному дає начебто моральне право залишатися «над битвою», а ще точніше співвідносити себе з «добрими росіянами».

Сувору реальність війни такої комфортної позиції не передбачає. За пізнього Табачника це ще було можливо, зараз — ні. Визначитися доведеться кожному. Не хочеш убити в собі москаля — живи з цим. Нічого тобі за це не буде, ми, либонь, не в Росії. А от читати мораль — то вже дзуськи. ■

Девід Ліптон:

«Україна не може загальмувати або піти у зворотному напрямку»

Спілкувався
Любомир
Шавалюк

Минуло тижня у Вашингтоні відбулися Весняні зустрічі МВФ та Світового банку — один із головних щорічних світових економічних форумів, де обговорюють поточні тенденції та перспективи економік світу, регіонів і окремих країн. На запрошення МВФ *Тиждень* відвідав Весняні зустрічі й, скориставшись нагодою, розпитав першого заступника директора-розпорядника МВФ про деталі та перспективи співпраці фонду з Україною.

Наша країна досягла тільки 3 із 11 структурних маяків, визначених попереднім меморандумом із фондом, і все-таки отримала черговий транш. Чому МВФ виділив гроші?

— Ми завжди намагаємося враховувати ширшу перспективу. Україна робить важливі кроки для макроекономічної стабілізації та побудови фундаменту економічного зростання. Тому потрібно було погоджувати (наступний транш. — *Ред.*) Та, попри все, хочемо, щоб і решту маяків було реалі-

зовано. Ми продовжуємо роботу з урядом над деякими пріоритетними реформами, які треба провести для наступного перегляду програми й виділення чергових коштів. Якщо в них буде поступ, то Україна зможе подолати спадок останніх 25 років і реально поліпшити життя багатьох громадян.

У новому меморандумі маяки стосуються політично чутливих питань, як-от пенсійна та земельна реформи. Як МВФ збирається змусити наш уряд провести ці перетворення, зважаючи на те що 2019 року в Україні повинні відбутися парламентські та президентські вибори?

— Ми нікого ні до чого не примушуємо. Історія останніх 25 років показує, що країна йде вперед, коли має таке бажання, і не йде, коли не досягає консенсусу.

Наступні три важливі кроки — пенсійна й земельна реформи та приватизація. Ці реформи давно на часі. Непроведення їх дорого обходиться Україні з року в рік. У вас чи не найродючіші ґрунти в Європі. Але здобути повну вигоду

Девід Ліптон — американський економіст. Народився 1953 року в Бостоні. Ступінь бакалавра з економіки здобув 1975 року у Весліанському університеті (Міддлтаун, штат Коннектикут), ступені магістра та кандидата наук з економіки — у Гарварді. Працював у МВФ, економічним радником урядів Росії, Польщі, Словенії, у Міністерстві фінансів США, Citibank та Білому домі. Від 2011 року обіймає посаду першого заступника директора-розпорядника МВФ, у 2016-му призначений на другий п'ятирічний термін.

від них було неможливо через наявну систему користування та володіння землею. Памятаю, як обговорював це питання ще з колишнім президентом Леонідом Кучмою! Час провести таку реформу, бо Україна більше не повинна відмовлятися від того, від чого вона відмовляється зараз. Потрібно приймати рішення. Володимир Гройсман заявив, що спробує провести ці перетворення.

Якщо йдеться про роздержавлення, то пам'ятаю також зустрічі з високопосадовцями, зокрема відповідальними за приватизацію, ще у 1995 році: ми обговорювали їхні плани стосовно цього. І знову-таки втрати від неякісного управління, слабких фінансових результатів на державних підприємствах за багато років уже доволі значні. Україна може змінити власну економіку на краще, якщо почне і проведе процес приватизації. Погляньмо на Східну Європу: багато країн там успішно провели приватизацію і знайшли для себе в ній вигоди. Зараз рішення за Україною. Якщо вона хоче її проводити, ми підтримаємо.

Пенсійна реформа — це завжди чутливе питання, яке впливає на багатьох людей. Але навряд чи когось в Україні влаштовують такі маленькі середні пенсії. А платити вищі держава собі не може дозволити, бо має так багато пенсіонерів. Тож повинна бути раціоналізація. Прем'єр-міністр запевнив нас, що збирається спробувати розробити пенсійну реформу, яка дістане підтримку в суспільстві.

Власне, люди в Україні, як і парламент, котрий їх представляє, мають себе запитати, чи хочуть вони прогресу в цих трьох реформах і в що обходиться їх відсутність. Якщо нічого не зміниться, буде ще багато-багато років труднощів і втрат, характерних для минулого.

Пенсійну реформу згадують в меморандумах МВФ від 2015 року. Втім, у цьому питанні немає поступу. Якщо Україна від цієї реформи відмовиться, чи може вона запропонувати якусь альтернативу, щоб отримати наступний транш?

— Ми обговорюємо пенсійну реформу з президентом та прем'єр-міністром від початку цієї програми. І ніколи не вважали, що її слід проводити ще на старті. Перша частина програми зосереджена на стабілізації фінансової ситуації в країні та поверненні контролю над державними фінансами. Це зроблено. Зараз Україна на другому етапі, коли мусить закріпити стабільність і підготувати базу для зростання, а також ефективнішої роботи своєї економіки.

Відтак настав час проводити пенсійну та земельну реформи, приватизацію. Ці зміни створять базу для розвитку і зростання в країні, щоб майбутнє відрізнялося від минулого.

Прем'єр-міністр пояснив свої цілі та наміри й висловив відданість цим реформам. Сподіваємося, що український народ і парламент зможуть об'єднатися з ним у підтримці пенсійної реформи. Це дуже важливо для фінансової системи країни, бюджету, українського народу й економіки. Це необхідний наступний крок.

Голова місії МВФ в Україні Рон ван Рооден опублікував статтю про пенсійну реформу. Її різко розкритикував віце-прем'єр Павло Розенко. Слід гадати, що на найвищих рівнях існують певні інтереси і вони навряд чи підтримають перетворення...

— Усі масштабні складні реформи контроверсійні. Вони не відбуваються просто так і потребують серйозного планування, дискусій, діалогу, навіть суперечок. Мета — провести адекватну пенсійну реформу, завдяки якій система оздоровиться фінансово й люди отримають достойні пенсії, а не дріб'язок, що не є справедливим, адже вони пропрацювали все життя.

Уряд має подати законопроект про земельну реформу в парламент до кінця травня. Утім, поки що не було навіть публічних дискусій на цю тему. Чи буде МВФ гнучким із приводу дедлайну?

— Команда МВФ уже відвідувала Україну. Крім того, найближчими днями ми обговоримо з представниками влади розробку стратегії земельної реформи. Хочемо бачити проведення пенсійної та земельної реформ і приватизації.

Стосовно приватизації маємо два роки безрезультатних розмов. Що робити, аби пройти цю мертву точку?

— Повинне бути рішення про те, щоб іти вперед. Україна однозначно має державні підприємства, які могли б стати приватними компаніями з високою вартістю. Деякі готувалися до приватизації, але з різних причин вона не відбулася. Я розумію якісь із цих причин, але вони не зменшують цінності об'єктів. У приватних руках ті підприємства могли б працювати значно продуктивніше, прибутковіше, а відтак краще служити українському народові.

Для цього потрібні політичне рішення й ретельна підготовка. Приклади успішної приватизації в регіоні є. МВФ має необхідний досвід, як і дехто з ваших сусідів. Існує чимало способів з'ясувати, як ефективно провести приватизацію, якщо є відповідне політичне рішення.

Із відставкою голови НБУ Валерії Гонтаревої в нашій владі стає менше яскравих реформаторів. Чи очікує у зв'язку із цим МВФ якихось труднощів у співпраці з Києвом?

— Валерія Гонтарева виконала прекрасну роботу в надзвичайно складній ситуації, попри шалений опір деяких людей і політичних фракцій. Коли вона прийшла на свою посаду, країна була на межі нестабільності: валютний

режим, що на той час існував в Україні, паралізував експорт і економічне зростання. Понад те, у країні було багато банків, якими погано управляли або які банкрутували. Вона вирішила ці проблеми й, гадаю, заслуговує на медаль.

Після всієї тієї виконаної важкої роботи я розумію, чому Гонтарева йде. Управління Національним банком України ніколи не було легким завданням. Але немає сумнівів, що країна може знайти і знайде того, хто продовжуватиме якісну і важку роботу.

Чи може в програмі МВФ у певний момент з'явитися реструктуризація або приватизація державних банків?

— Із деякими державними банками уже працюють. Це для нас однозначно цікава тема.

КОРУПЦІЯ В БАГАТЬОХ КРАЇНАХ ВИПЛИВАЄ ЗІ ЗДАТНОСТІ ОЛІГАРХІВ ВИКОРИСТОВУВАТИ БАНКИ ДЛЯ ФІНАНСУВАННЯ КОРУПЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ. АБО КОМПАНІЙ — ПРОВІДИТИ НЕЛЕГАЛЬНІ ПЛАТЕЖІ ЧЕРЕЗ ФІНАНСОВІ ІНСТИТУЦІЇ

За два роки Україна має почати виплачувати великі суми зовнішніх боргів. Це збігатиметься з періодом виборів. Економічне зростання в нас заслабке, аби покрити ті фінансові потреби. Очікуєте якихось проблем у цьому контексті через два роки?

— Ми бачимо, що після кількох років до України повертається зростання на рівні понад 2%. Якщо програма (співпраці з МВФ. — Ред.) рухатиметься вперед, темп може пришвидшитися. Але значно важливіше те, що залучення коштів на ринках капіталу буде простішим і на кращих умовах для України, якщо вона й надалі демонструватиме успіхи, закріплюватиме стабільність і нарощуватиме темпи зростання. Утім, якщо Україна вирішить тимчасово зупинитись або відступити від реформ, це, безумовно, стане проблемою.

Дві інші важливі реформи стосуються податкової та митниці. Тут також практично жодного прогресу. Заарештовано колишнього голову ДФС. Як гадаєте, чи почне таким чином наша держава рух у належному напрямку?

— Я однозначно сподіваюся, що Україна працюватиме над проблемами в цих двох царинах. Тобув би дуже важливий крок уперед.

Боротьба з корупцією — один з основних елементів програми співпраці Києва з МВФ. Як оцінюєте прогрес України в цьому напрямку?

— Україна рухається вперед у боротьбі з корупцією, але дещо повільно. У цій справі є різні виміри. Один із них — наявність інституцій. Тут створено НАБУ, як передбачено програмою. Другий — прозорість. Це питання е-декларцій. Третій — забезпечення законності. Тут мова

про внутрішнє управління, і президент та уряд мають сприймати його серйозно. Ще один вимір — це очищення банківської системи від проблем. Корупція в багатьох країнах впливає зі здатності олігархів використовувати банки для фінансування корупційної діяльності. Або компаній — проводити нелегальні платежі через фінансові інституції. Там, де у Східній Європі банками добре управляють, корупції менше.

Насамкінець: ще один вимір боротьби з корупцією — лібералізація. Серед епіцентрів корупції в Україні була газова система. Очищення Нафтогазу та його структур, урегулювання цін таким чином, щоб виключити можливість купувати імпортоване паливо дешево, а продавати дорого, — такими є способи боротьби з корупцією.

У деяких із цих царин Україна зробила важливі кроки вперед. В інших залишається ще багато незробленого. У якихось ми можемо спробувати надати опіку й підтримку. А деякі вимагають політичної дії керівництва країни.

Якби вас попросили оцінити успіх українських реформ загалом, враховуючи досягнення в банківській та газовій сферах, але й відсутність прогресу в приватизації тощо, як ви виразили б зроблене й те, що належить зробити, у відсотках?

— МВФ не видає таких табелів успішності. Україна здійснила важливу стабілізацію економіки. Цим має пишатися керівництво держави, і це мають розуміти люди. Іноді стабілізаційна фаза не з приємних: громадяни починають оцінювати виконану роботу вже на етапі зростання економіки.

У Польщі, наприклад, після стабілізації було кілька змін в уряді. Минув якийсь час, перш ніж населення нарешті відчуло переваги трансформації, коли почала динамічніше зростати економіка.

І хоч стабілізація — це дуже серйозне досягнення, зробити ще треба багато. Україна не може загальмувати або піти у зворотному напрямку. Адже втратить усе зроблене. Вона повинна рухатись уперед, бо має величезний потенціал розвитку економіки, її зростання і збільшення доходів за умови, що буде завершено решту реформ. Тоді й люди краще їх сприйматимуть.

Коли, на думку МВФ, для України відкриються світові фінансові ринки?

— У ринків є дві сторони: попит і пропозиція. Нині ринки капіталу зацікавлені в тому, щоб давати фінансування країнам, які розвиваються. Ми бачили залучення грошей державами не з найвищими кредитними рейтингами. Але важливий і інший бік: аби Україна підготувалась і була хорошим, цінним клієнтом. Завершення чергового етапу програми МВФ та отримання останнього траншу — потрібний крок. Просування до наступного перегляду може стати останнім аргументом, необхідним для того, щоб переконати світ і ринки, що ваша країна рухається у правильному напрямку. ■

Київ (вул. Лисенка, 3):

4 травня, 18:00 — Чеський четвер. Показ фільму «Романс для кларнета» (режисер Отакар Вавра, 1966, 82 хв) мовою оригіналу з українськими субтитрами. Спільно з Чеським центром у Києві.

5 травня, 18:30 — презентація українського перекладу книжки о. Мішеля Ремері (Нідерланди) «Твіти з Богом» за участю автора. Спільно з Католицьким медіа-центром та видавництвом «Свічадо».

Київ (вул. Хрещатик, 46):

4 травня, 18:30 — презентація роману Олександра Ірванця «Харків 1938». Учасники: Олександр Ірванець, Поліна Лаврова. Спільно з видавництвом Laurus. Модерує Віктор Іщенко.

Львів (просп. Свободи, 7):

2 травня, 18:30 — презентація книжки Тетяни Трачук «До зустрічі». Спільно з видавництвом «Лілея-НВ». Модерують Назар Данчишин та Оксана Світлицька.

3 травня, 18:30 — презентація книжки Богдана Дячишина «Крихти живого часу Андрія Содомори». Спільно з видавництвом «Ярославів Вал».

4 травня, 18:30 — презентація українського перекладу книжки о. Мішеля Ремері (Нідерланди) «Твіти з Богом» за участю автора. Спільно з видавництвом «Свічадо».

5 травня, 18:00 — презентація книжки Леоніда Мосендза «Відплата» за участю Станіслава Федорчука, автора передмови.

Дніпро (вул. Глінки, 15):

4 травня, 18:00 — Чеський четвер. Показ фільму «Романс для кларнета» (режисер Отакар Вавра, 1966, 82 хв) мовою оригіналу з українськими субтитрами. Спільно з Чеським центром у Києві.

5 травня, 18:30 — Speaking club від ФРІ. Показ та обговорення фільму «Ніколи не відпускай мене» (режисер Марк Романек, 2010, 103 хв) мовою оригіналу з англійськими субтитрами.

Вінниця (вул. Соборна, 89):

4 травня, 18:00 — Чеський четвер. Показ фільму «Романс для кларнета» (режисер Отакар Вавра, 1966, 82 хв) мовою оригіналу з українськими субтитрами. Спільно з Чеським центром у Києві.

Івано-Франківськ (вул. Незалежності, 31):

4 травня, 18:00 — Чеський четвер. Показ фільму «Романс для кларнета» (режисер Отакар Вавра, 1966, 82 хв) мовою оригіналу з українськими субтитрами. Спільно з Чеським центром у Києві.

Луцьк (вул. Лесі Українки, 30):

3 травня, 18:00 — презентація книжки Наталки Ліщинської «Нова людина» за участю авторки. Спільно з видавничою групою «КМ-Букс».

4 травня, 18:00 — Чеський четвер. Показ фільму «Романс для кларнета» (режисер Отакар Вавра, 1966, 82 хв) мовою оригіналу з українськими субтитрами. Спільно з Чеським центром у Києві.

Рівне (вул. Короленка, 2):

4 травня, 18:00 — Чеський четвер. Показ фільму «Романс для кларнета» (режисер Отакар Вавра, 1966, 82 хв) мовою оригіналу з українськими субтитрами. Спільно з Чеським центром у Києві.

6 травня, 12:00 — дитяча субота для дітей 4–7 років.

Читання книжки Олега Чаклуна «Хлопчик і море»

(видавництво «Фонтан казок») двома мовами (українською та англійською) і тематичний аквагрим.

6 травня, 14:00 — дитяча субота для дітей 8–12 років.

Читання книжки Ірини Цілки «МІСТОрія однієї дружби» (Видавництво Старого Лева) та створення власної історії про рідне місто.

Тернопіль (вул. Валова, 5–9):

3 травня, 18:00 — презентація книжки «Львів. Вишні. Дощі» за участю Дари Корній, Нікі Нікалео та Анастасії Нікуліної. Спільно з видавництвом «Клуб Сімейного Дозвілля».

Модерує Юрій Матевощук.

4 травня, 18:00 — Чеський четвер.

Показ фільму «Романс для кларнета» (режисер Отакар Вавра, 1966, 82 хв) мовою оригіналу з українськими субтитрами. Спільно з Чеським центром у Києві.

6 травня, 16:00 — дитяча субота для дітей 7–11 років. «Дорогій матусі!»: майстер-клас із виготовлення подарункових листівок.

Харків (вул. Сумська, 3):

4 травня, 18:00 — Чеський четвер. Показ фільму «Романс для кларнета» (режисер Отакар Вавра, 1966, 82 хв) мовою оригіналу з українськими субтитрами. Спільно з Чеським центром у Києві.

Хмельницький (вул. Проскурівська, 2):

4 травня, 18:00 — Чеський четвер. Показ фільму «Романс для кларнета» (режисер Отакар Вавра, 1966, 82 хв) мовою оригіналу з українськими субтитрами. Спільно з Чеським центром у Києві.

Лікування оборонки

Юрій Лапаєв

Які корупційні проблеми має український оборонно-промисловий комплекс і як їх долати

Виробництво озброєння й торгівля ним вважаються однією з найдохідніших галузей промисловості. А зростання терористичних загроз та політична нестабільність лише підігрують додатковий попит. За результатами 2015-го світовий ринок озброєнь показав найбільші темпи зростання за останні 10 років. Так, за даними британської аналітичної компанії IHS, торгівля зброєю на 10% перевищила обсяги 2014 року й сягнула \$65 млрд. Не дивно, що з'являється багато охочих отримати свій шматок цього пирога, часто не зовсім законним способом.

Ринок зброї — традиційно одне з найзручніших місць для виникнення корупційних оборудок. Не є винятком і український оборонно-промисловий комплекс. Як і кожне велике державне підприємство, Укроборонпром — це величезний фінансовий потік, підкорити котрий намагаються як на рівні вищого менеджменту, так і в «середній течії». Найпоширеніші в нашій країні приклади незаконних дій у цій сфері — використання фіктивних підприємств-підрядчиків для виконання робіт з оборонного замовлення та завищення фактичної вартості цієї праці або виробів. Державне оборонне замовлення (ДОЗ) є таємним документом, тому перевірити, що саме, у якій кількості й, головне, за які гроші планує закупити в цій галузі уряд, практично неможливо. Такі обмеження створюють ще й інші проблеми. За інформацією ДК «Укроборонпром», керівництво концерну, попри відкриті доступи до державних таємниць, не має у своєму розпорядженні копії ДОЗ. Отже, один із найбільших виробників озброєння на українському ринку (за результатами 2016 року концерн виконав 52% ДОЗ) не має повної картини того, що саме бажає держава. І хто ці бажання виконуватиме.

Боротьба з фіктивними підприємствами залишається одним із пріоритетних напрямів української оборонки. Як повідомили в концерні, найефективніший спосіб подолати цю проблему — задіяти прозорий механізм відбору постачальників та автоматизувати процеси закупівлі. Від 2014 року концерн проводить свої тендери через електронні системи, а саме через SmartTender. У 2016-му відбулося 20,5 тис. таких торгів, і це дало змогу заощадити більш ніж 375 млн грн. Для додаткової безпеки в ДК «Укроборонпром» створено окремий підрозділ, який здійснює моніторинг закупівель і виявляє можливі порушення. Залишається під питанням використання SmartTender, що є приватним майданчиком, замість державного аукціону ProZorro, хоча відповідно до Закону України «Про публічні закупівлі» виробництво, ремонт та розробка озброєння належать до різних сфер господарювання і мають окремі вимоги щодо публікації даних про тендер.

Поповнюються й лави можливих контрагентів, 2016 року на оборонку працювало вже 4,3 тис. фірм

(2014-го — лише 502). Більша кількість підприємств дає змогу стимулювати конкуренцію, диверсифікувати виробництво й діставати кращу якість меншим коштом. Утім, таке різноманіття постачальників вимагає детального вивчення їхніх характеристик. Із цим існують складнощі, адже Державна фіскальна служба відмовляє в розкритті інформації щодо сплати податків окремими підприємствами, список яких надається для перевірки. Тож дізнатися, чи є у фірми борги перед державою, чи вона взагалі нічого не перераховує до бюджету, практично неможливо. Тому ДК «Укроборонпром» намагається запобігати фінансовим ризикам самостійно. Запроваджена попередня кваліфікація контрагентів, проводяться внутрішні перевірки й аудит.

Так, за результатами проведених концерном перевірок упродовж двох останніх років відсторонено від посад 25 керівників державних підприємств, притягнуто до дисциплінарної відповідальності 18 службових осіб, надіслано до правоохоронних органів більш ніж 150 повідомлень про виявлені факти зловживань та розкрадань на загальну суму 657,2 млн грн, \$10,3 млн, €373,3 тис.

Втім, слідча робота за цими зверненнями практично не відбувається. Показовою є справа колишнього директора Львівського бронетанкового заводу Олександра Остапця, якого було затримано за розкрадання 2 млн грн державних коштів, виділених на ремонт бойової техніки в зоні АТО, через фіктивне підприємство «Пацифік-2». Після нетривалого слідства такі дії було кваліфіковано як «службову недбалість», не виключали варіанта з визнанням Остапця лише потерпілим у цій справі. Однак втручання концерну, ЗМІ та активістів запобігло такому розвитку подій. Концерн не раз звертався до ГПУ із клопотанням щодо недопущення зміни перекваліфікації складу злочину з тяжкого на скоєний через необережність, проте реагування не було. А 20 травня 2016 року Сихівський районний суд Львова засудив його лише до умовного терміну — п'яти років позбавлення волі з випробувальним терміном три роки. Занадто м'який вирок в умовах країни, яка веде війну. Інша схема — створення приватного підприємства,

Не ховають

Результати внутрішніх перевірок ДК «Укроборонпром»

Правоохоронним органам скеровано 130 матеріалів

Розпочато 30 кримінальних проваджень

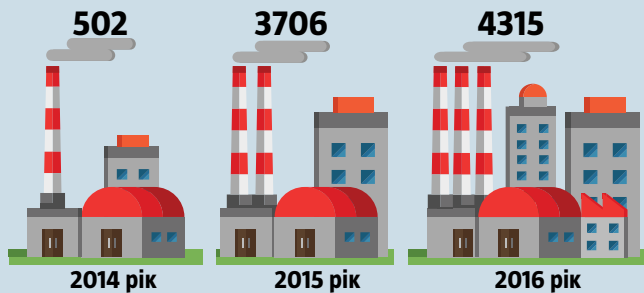

100 матеріалів перебуває на перевірці в правоохоронців

За даними ДК «Укроборонпром»

Конкуренція зростає

Динаміка кількості підприємств-контрагентів, залучених до виконання оборонних замовлень

На оборону країни запрацювало понад **8500** контрагентів

За даними ДК «Укроборонпром»

яке конкурувало б із державним. Таким шляхом пішов Олександр Жданов, керівник харківського заводу ФЕД. Він створив альтернативне виробництво на потужностях державного заводу із залученням його колишніх працівників і спрямував потік замовлень на своє підприємство. Фактично водночас майже в одному місці існували два аналогічні заводи, причому державний поступово банкрутував, залишаючись без роботи, тоді як приватна фірма активно виконувала замовлення. Частина унікальних верстатів держпідприємства виставляли на продаж як брухт, щоб відтак використовувати на приватному. Єдине, що в цій ситуації зміг зробити ДК «Укроборонпром», — звільнити Жданова. Нині інформації про розслідування стосовно нього від правоохоронних органів немає.

Тим часом факт проведення слідчих заходів підприємці інколи використовують для нечесної конкурентної боротьби. Фірму, проти якої висунуто звинувачення, не допускають до участі в тендерах, отже, у такий спосіб можна позбутися непотрібних конкурентів. Схожим чином діяли проти ТОВ «Промелектроніка», яке в серпні 2015 року звинуватили у виведенні більш ніж 40 млн грн на рахунки фірми з ознаками фіктивності. А вже в січні 2016-го кримінальне провадження було закрито через відсутність матеріальної шкоди та об'єктивного боку злочину. Одним із інструментів захисту репутації підприємців у цьому випадку є публікація офіційних даних щодо успішного виконання замовлення або робіт контрагентом. Лише відкритість і публічний доступ до інформації можуть стати запорукою довіри.

Відкритість та боротьба з корупцією, зокрема й в оборонному секторі, стають трендом, і не лише в Україні. На думку голови Transparency International Литви Сергеюса Муравйоваса, це є логічним продовженням посилення військової активності в Європі. Зростання як класичних, так і гібридних загроз спонукає країни континенту збільшувати військові витрати. Це, своєю чергою, створює умови для розкрадання більших коштів, а отже, потрібною стає пильніша увага громадськості. У цьому сенсі таємність, притаманна більшості оборонних контрактів, лише заважає контролю. Тому дуже важливо зберігати баланс між потребами в секретності й доступності для громадян. Прикладом зловживання таємністю в Литві слугує нещодавній скандал із закупівлею сто-

лових приборів для армії. Унаслідок використання лазівок у законодавстві й непрозорого тендера те начиння виявилось практично дорогоцінним. Але під тиском суспільства тендер було тимчасово зупинено, триває слідство. Для вирішення цієї дилеми Міністерство національної оборони Литви веде активну та результативну співпрацю з Transparency International. З урахуванням пропозицій організації було ухвалено національну антикорупційну програму. У складі оборонного відомства діє окрема антикорупційна інспекція. Серед військового командування держави з'явилось розуміння того, що антикорупційна боротьба є складовою національної безпеки. Особливо в такій чутливій сфері, як ОПК. «Корупція робить країну вразливою, а її громадян беззахисними», — підкреслив експерт.

Утім, за словами Муравйоваса, боротьба з корупцією не може бути швидкоплинним процесом. «Це не спринт, а радше марафон», — зазначає він. Мова про тривалий процес, і контроль повинен бути постійним. При цьому вкрай важливо правильно розраховувати ресурси, терміни й цілі. Адже неуспішна боротьба може зашкодити не менше, ніж власне корупція. Особливо нині, коли репутаційні ризики поступово стають більш критичними для топ-менеджменту державних підприємств і політиків. Для політиків поступово вводяться конкретні показники ефективності, схожі на ті, що вже доволі давно вдало використовуються в бізнесі. Ця тенденція вже простежується в Європі, певні зачатки такого ставлення є і в Україні. І тепер державні керівники мають показати реальними справами, що для них справді важлива боротьба з корупцією, бо громадяни стають вимогливішими до влади, активно долучаючись до її контролю. Звичайно, існують і певні недо-

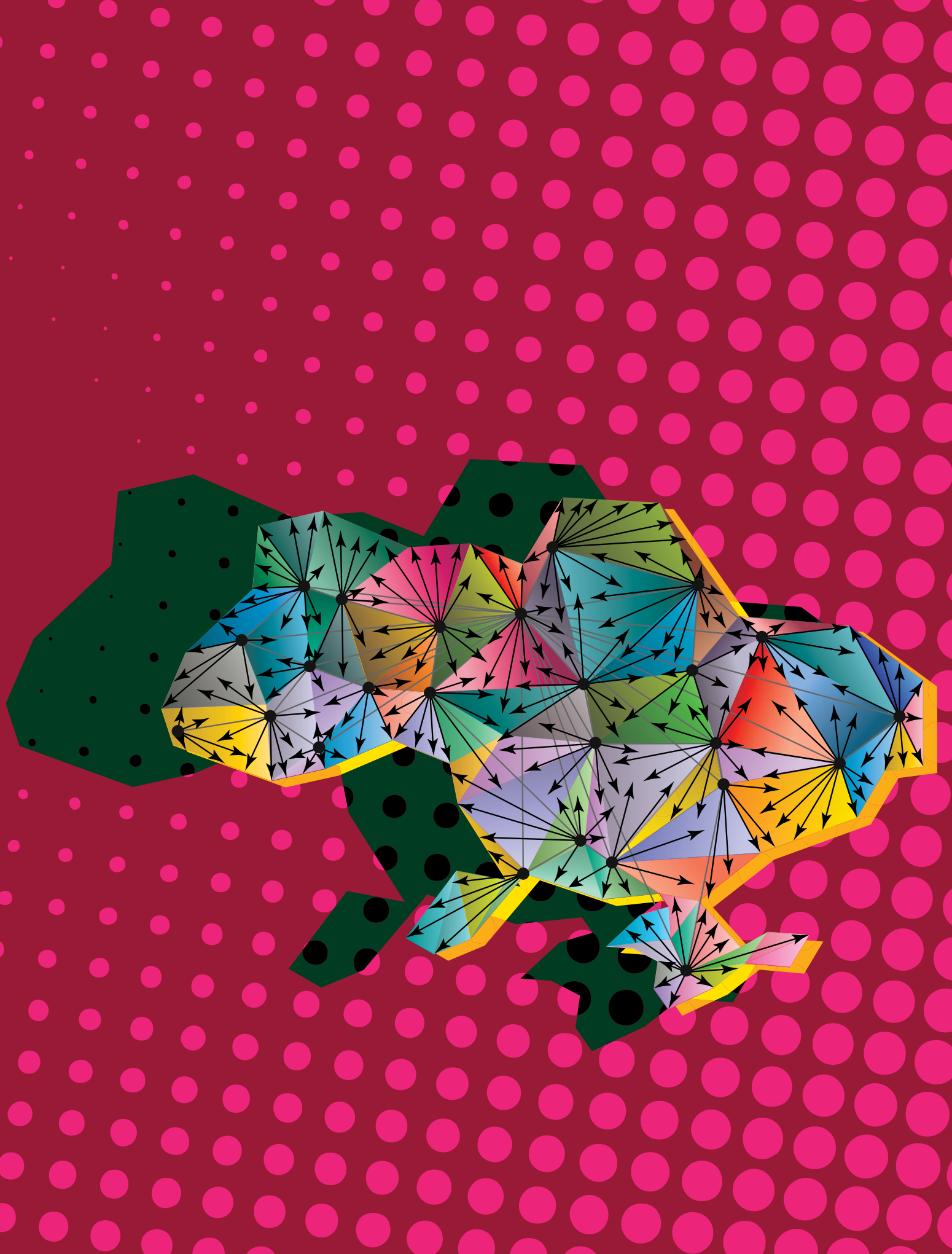
НАЙДІЄВИШИМИ МЕХАНІЗМАМИ БОРЬБИ З КОРУПЦІЄЮ В ОПК Є ПРОЗОРИЙ ВІДБІР ПОСТАЧАЛЬНИКІВ, АВТОМАТИЗАЦІЯ ПРОЦЕСІВ ЗАКУПІВЛІ ТА ЗНЯТТЯ ЗАЙВИХ ОБМЕЖЕНЬ ДОСТУПУ ДО ТЕНДЕРНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

ліки такої активності. Боротися з корупцією на всіх рівнях, не тільки в ОПК, стало просто модною справою. Останнім часом з'явилося доволі багато фондів чи НГО, які, декларуючи свою необхідність у цій боротьбі, просто витрачають іноземні гранти або в гіршому разі навіть ускладнюють роботу справжнім антикорупційним професіоналам. На думку Муравйоваса, для запобігання зловживанням на рівні держави має бути чітко визначена система критеріїв, за якими здійснюватимуть допуск таких організацій та оцінюватимуть результати їхньої роботи. «Хоча НГО є рушійною силою змін у суспільстві, вони самі повинні бути прикладами, надавати звіти своєї діяльності, відкрито декларувати витрати й доходи», — підкреслив він.

Звичайно, корупцію в оборонній галузі України, як і в інших, за короткий час не перемогти. Тут потрібні політична воля керівництва держави, прозорість у діях менеджерів підприємств, мають ефективно працювати правоохоронні органи. Хоча не менш важливою є і участь у цьому процесі громадян. ■

U.TYZH DEN@UKR.NET
ЗВОРОТНИЙ ЗВ'ЯЗОК

Децентралізація

Перетягування ковдри

Олександр Крамар

Одна з ключових реформ після Революції гідності — фінансова децентралізація та передача додаткових фінансових ресурсів і повноважень на місця. 2014-го Верховна Рада ухвалила зміни до Бюджетного та Податкового кодексів. Зросла кількість джерел формування доходної бази місцевих кошторисів за рахунок передачі окремих доходів із державного бюджету. А основна увага в останні роки була зосереджена на створенні об'єднаних територіальних громад (ОТГ) та їх пріоритетному фінансуванні. Механізм формування ОТГ був розроблений ще 2015 року. Вони перейшли на прямі відносини з державним бюджетом, оминаючи проміжні рівні, а відтак безпосередньо отримують із нього кошти на формування інфраструктури. Водночас об'єднаним громадам із районного рівня передавалося виконання делегованих державою повноважень: надавати соціальну допомогу, адміністративні послуги, керувати школами та дитсадками, організувати діяльність закладів первинної медичної допомоги, культури та спорту. А відповідно й супровідні фінансові впливання з держбюджету у вигляді субвенцій на освіту, медицину, розвиток інфраструктури.

Уже 2015 року 794 старих сільських, селищних та міських рад, до складу яких входили 2015 населених пунктів, добровільно злилися в 159 територіальних громад. Спочатку найдинамічніше цей процес відбувався на Тернопільщині та Хмельниччині, де в 2015-му було створено відповідно 26 та 22 ОТГ. Вони об'єднали 673 населених пункти з 2015 об'єднаних по всій країні. У результаті на Хмельниччині ОТГ охопили 35,9% території та 22,8% населення області, на Тернопільщині — відповідно 27,7% та 21,3%. Значно відставали від них Дніпропетровська та Львівська області, де було створено по 15 таких громад, а також Полтавська, Житомирська, Чернівецька та Одеська (від 12 до 8 ОТГ). У більшості ж регіонів 2015-го об'єдналося лише по кілька громад (наприклад, по одній-дві у Київській, Сумській, Миколаївській, Херсонській, Вінницькій, Кіровоградській, Луганській, Закарпатській) або й узагалі жодна (на Харківщині). На початок 2016-го тільки в чотирьох регіонах об'єднані громади включали понад 5% мешканців і вдесяти — понад 5% території.

У 2016 році темп створення об'єднаних громад пришвидшився: їхня кількість зросла зі 159 до 366, а чисельність населення більш як подвоїлася, перевищивши 3,1 млн осіб. На сьогодні вони об'єднали 1740 (близько 15%) колишніх міських, селищних та сільських рад. Змінилася й географія найактивніших у створенні ОТГ регіонів: уперед вийшли Житомирщи-

на, Дніпропетровщина, Вінниччина, Запоріжжя. Натомість темпи об'єднання громад на Тернопільщині та Хмельниччині, що спершу лідирували, суттєво загальмувалися. Хоча наразі саме на Хмельниччині ОТГ мають найбільшу питому вагу — займають понад 43% площі області й концентрують близько третини жителів (434 тис.).

Загалом станом на квітень 2017 року створено 366 об'єднаних громад, де вже відбулися вибори до органів місцевого самоврядування, і 47, де вибори мають відбутися 30 квітня. Крім того, за інформацією Мінрегіонбуду, на фінальному етапі формування перебувають ще 102 потенційні громади. Таким чином, ідеться про понад 500 ОТГ, які вже створені або можуть бути створені найближчим часом. 14 березня 2017 року підписано закон про особливості добровільного об'єднання територіальних громад, розташованих на територіях суміжних районів, який дозволить про-

ХАОТИЧНИЙ ПРОЦЕС СТВОРЕННЯ ОТГ НЕ ЛИШЕ НЕ ВИРІШИВ ПРОБЛЕМИ ДОТАЦІЙНОСТІ СТАРИХ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ, А Й У НИЗЦІ ВИПАДКІВ УВИРАЗНИВ ЇЇ

вести перші вибори в низці ОТГ. А також, імовірно, пришвидшить процес створення нових, адже чимало сільських і селищних рад на межі різних районів тяжіють до центрів сусідніх. У деяких випадках аналогічна ситуація спостерігається й на межі областей, однак тут потрібно вже вносити зміни до Конституції.

З погляду фінансів основна відмінність між об'єднаними громадами та старими місцевими радами (сільськими, селищними та міськими) полягає в тому, що ОТГ концентрують доходи і виконують повноваження, які раніше належали як місцевим радам, так і районам. Наприклад, до бюджету об'єднаної територіальної громади переспрямовується 60% сплаченого на її території податку на доходи фізичних осіб (ПДФО) і 100% адмінзбору за реєстрацію фізичних та юридичних осіб, які до створення ОТГ надходили до скарбниці району. Інакше кажучи, за своїм статусом об'єднані територіальні громади, по суті, прирівнюються до міст обласного значення. А район відповідно повністю втрачає податкові надходження і припиняє виконувати свої повноваження на території об'єднаної громади. Крім того, як і старі (нереформовані) місцеві ради (сільські, селищні та міські), ОТГ отримують усі 100% таких податків та зборів: 1) ренти від використання природних ресур-

сів та надр місцевого значення; 2) акцизів із продажу на їхній території тютюнових та алкогольних виробів, нафтопродуктів; 3) єдиного податку; 4) плати за землю; 5) податку на нерухоме майно; 6) податку на прибуток комунальних підприємств; 7) плати за оренду майна; 8) транспортного податку; 9) збору за паркування транспортних засобів; 10) туристичного збору; 11) адміністративних штрафів, зборів за реєстрацію речових прав на нерухоме майно, плати за надання інших адміністративних послуг та державного мита, що належить до відповідних бюджетів за місцем вчинення дій та видачі документів. Крім того, до бюджетів ОТГ, як і старих місцевих рад, спрямується 25% екологічного податку.

Для чіткішого уявлення про обсяг відповідних надходжень до кошторисів місцевих громад варто зазначити, що у 2016 році надходження від ПДФО до місцевих бюджетів (крім обласних) становили 63,2 млрд грн, єдиного податку—17 млрд грн, плати за землю—23,3 млрд грн, акцизів—11,6 млрд грн, податку на нерухоме майно—1,4 млрд грн. Водночас частка вже створених ОТГ у загальних доходах місцевих скарбниць усе ще незначна. У 2016 бюджетному році 159 утворених до його початку об'єднаних громад отримали лише 1,7 млрд грн ПДФО, 0,45 млрд грн єдиного податку, 0,56 млрд грн плати за землю та 0,37 млрд грн акцизів.

ПРОБЛЕМИ ЗАЛИШАЮТЬСЯ

Подальший процес об'єднання громад гальмується з багатьох причин. Це добре помітно як на прикладі колишніх лідерів, де темпи різко загальмували після досягнення порога в 30–40%, так і на прикладі регіонів, де й досі створено не більше ніж 5–10 об'єднаних територіальних громад, попри те що процес триває вже понад два роки.

Найперша причина—із 12 тис. старих місцевих рад майже половина були дотаційними. Самодостатні не надто хочуть ділитися коштами. Ще один фактор—прагнення місцевих керівників зберегти посади та вплив, адже, як показує досвід, навіть в офіційно дотаційних громадах використання повноважень дає можливість отримувати чималі нелегальні доходи. Не кажучи вже про те, що зайняті в сільрадах службовці, напевне, втратять роботу. Окрім того, завершення процесу формування ОТГ на території певного району означає припинення його існування, оскільки він залишається і без доходів, і без повноважень. Тож районні еліти або прагнуть створення громад на базі старих адміністративних районів, або намагаються гальмувати процес, якщо не впевнені в можливості перебрати контроль над органами місцевого самоврядування в усіх чи принаймні більшості ОТГ.

Не додає мотивації для формування об'єднаних громад і приклад уже створених. В урядових реляціях усе має досить гарний вигляд: за результатами 2016-го виявляється, що бюджети перших 159 ОТГ зросли майже всесеро порівняно з надходженнями 2015-го до бюджетів місцевих рад, які увійшли до складу ОТГ, і становили 7,1 млрд грн. Це сталося насамперед завдяки виділенню 1 млрд грн субвенцій на створення інфраструктури об'єднаних громад, а також різкому збільшенню освітніх та медичних субвенцій (які почали надходити їм безпосередньо, а не до районного бюджету, як раніше) відповідно до 1,62 та 0,85 млрд

грн. Порівняно із 39 та 42 млн грн, які отримували старі місцеві ради, це, безперечно, кардинальна зміна.

Однак насправді не все так однозначно. Порівняння бюджетів об'єднаних громад і місцевих рад, які існували на відповідній території до об'єднання, некоректне. Адже новостворені громади перебрали на себе й частину доходів та функцій, які раніше належали району. Таким чином, в ОТГ зросли не так видатки на освіту й медицину, як можливість здійснювати їх на місцевому, базовому рівні.

Зі 159 ОТГ України, які об'єдналися до початку 2016 бюджетного року, більшість виявилися дотаційними (125 громад). Середній рівень дотаційності ОТГ у різних регіонах країни суттєво різняться. Наприклад, на Івано-Франківщині він становить 42%, у Львівській області—31%, у Чернівецькій—28%, на Тернопільщині—21%. Водночас на Хмельниччині та Житомирщині—13%, на Дніпропетровщині, Черкащині та Одещині—8–9%, на Запоріжжі та Вінниччині—5–6%, а на Полтавщині та Чернігівщині—взагалі лише 2–4%. Проте й він не демонструє всієї різноманітності стану окремих об'єднаних громад. Навіть у межах одного регіону часто співіснують громади, де дотації держави покривають до половини власних (без делегованих державою) повноважень ОТГ, і громади, які є донорами державного бюджету.

В урядових реляціях та навіть ЗМІ увага зосереджується на окремих «історіях успіху». І це було б цілком виправдано, якби йшлося про наслідки управлінських зусиль керівництва тих чи інших громад. Однак насправді про це не йдеться бодай тому, що не було достатньо часу. Натомість у більшості нинішніх «історій успіху» тих чи інших рекламованих об'єднаних територіальних громад є свої об'єктивні «секрети», що не мають жодного стосунку до ефективності їхньої діяльності. Наприклад, успадковані ще з радянських часів чи, рідше, збудовані в останні десятиліття промислові, енергетичні чи транспортні підприємства. Або інфраструктура ключових транспортних магістралей, які проходять їхньою територією (АЗС, готелі, заклади харчування тощо).

Приміром, на Тернопільщині із двадцяти шести об'єднаних громад лише чотири не потребували дотацій із державного бюджету (Байковецька, Заводська, Гусятинська та Васильковецька). І кожна з них

мала свій «секрет». Так, найзаможніша Байковецька безпосередньо прилягає до обласного центру, Заводська має на своїй території великий цукровий завод, Гусятинська створена на основі колишнього райцентру, має промислові підприємства, центральну районну лікарню та досить великий туристичний потенціал. А відповідно й значні надходження ПДФО. На Дніпропетровщині з п'ятнадцяти ОТГ, щодо яких є звітність за 2016 рік, у чотирьох власні доходи істотно перевищували видатки. Слобожанська є околицею Дніпропетровська, Зеленодольська має на своїй території одну з найбільших в Україні Криворізьку ТЕС, Вербківська та Богданівська прилягають до Павлограда, а їхня економіка пов'язана з видобутком кам'яного вугілля та значними нарахуваннями ПДФО на заробітну плату.

Таким чином, переваги від формування ОТГ виявилися вкрай нерівномірними: виграли окремі громади, великі підприємства-роботодавці яких раніше значною мірою наповнювали районні бюджети податком на доходи фізичних осіб. Вилучення цих коштів із районних бюджетів загострює проблему дефіциту останніх, а також інших уже створених або потенційних ОТГ на території відповідних районів. Адже всі ОТГ незалежно від того, чи успадкували вони від районів основні джерела доходів, мусять перебрати на себе фінансування тих статей видатків, які раніше покривалися з районних бюджетів: дитячі садки, заклади культури, застарілу транспортну інфраструктуру тощо. Врешті, створення ОТГ загострює проблему місця сплати ПДФО: за місцем роботи чи за місцем проживання. Адже на місці підприємств, розміщених в «успішних» громадах, працює чимало мешканців сусідніх, дотаційних. А бюджетоутворюючий податок із їхніх доходів платиться не там, де їм надаються послуги.

Тому чи не найзначущішим результатом створення ОТГ на цьому етапі може стати хіба що зміна свідомості місцевого керівництва та населення об'єднаних громад, якої вимагає перехід від пасивного очікування змін чи покращень згори до активного розвитку власних громад. Однак стартові умови в низці випадків аж надто різняться.

Субвенції з держбюджету для новостворених ОТГ частково вирішують цю проблему лише на початковому етапі. Зокрема, 2016 року, за даними звітності Мінрегіонбуду, майже дві третини всіх видатків розвитку (1,2 із 1,9 млрд грн) 159 ОТГ, створених до початку відповідного бюджетного періоду, профінансували ко-

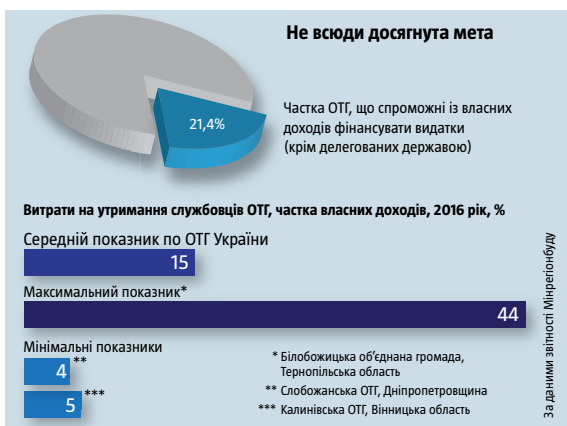
штом субвенцій із держбюджету. Однак у середньо- і довгостроковій перспективі це не змінить кричущих фінансових диспропорцій у власних можливостях об'єднаних громад. Так, попри більш як двократне зростання кількості ОТГ у 2016-му порівняно з 2015-м, цього року з держбюджету на розвиток інфраструктури очікується лише 1,5 млрд грн надходжень проти 1 млрд грн у 2016-му. Це свідчить про те, що фінансові вливання з держбюджету на демонстрацію переваг ОТГ поступово зменшуються.

Розміри об'єднаних громад також надто різняться. Найменша за чисельністю населення Макіївська ОТГ Чернігівської області (1,6 тис. жителів), найбільша — Лиманська ОТГ Донецької (44,2 тис.). Тож не дивно, що за таких строкатих параметрів не спрацював

Зі 159 об'єднаних громад, які об'єдналися до початку 2016 бюджетного року, дотаційними виявилися 125

один із ключових аргументів створення об'єднаних територіальних громад — зменшення до розумних масштабів витрат на персонал органів управління (див. «Не всюди досягнута мета»). Утримувати повні середні школи чи медичні заклади в громадах із населенням менш як 5–6 тис. із часом буде надзвичайно складно. Наприклад, у Смирновській ОТГ Запорізької області, яка має 3,8 тис. жителів, налічується лише 320 дітей шкільного віку, що замало для функціонування навіть однієї нормальної школи. Натомість їх у громаді чотири, зокрема дві початкові та одна дев'ятирічка.

Карти областей, де процес створення ОТГ просувається найбільше, нині радше нагадують про добу феодальної роздробленості з низкою громад хитроумної форми. Вимальовується картина хаотичного об'єднання на основі амбіцій місцевих еліт або антипатій мешканців одних населених пунктів до інших. Одні громади займають до половини колишніх районів, тоді як інші — тільки одну-дві старі сільські чи селищні ради. Чимало з них вкрай видовжені територіально, відстань до найвіддаленіших населених пунктів в одній громаді може сягати 25–30 км і більше, при цьому населені пункти, що містяться лише за 5–10 км по інший бік від центру, можуть входити до складу іншої ОТГ. За таких умов початкова мета реформи навряд чи буде досягнута. Ані про створення фінансово спроможних громад, ані про наближення необхідних базових послуг до споживачів у більшості випадків не йдеться. Коли старі районні структури припиняють своє існування, а малі громади виявляються вкрай віддаленими від центрів інфраструктури укрупнених нових районів, недоліки такого хаотичного формування дадуться взнаки повною мірою. Це ускладнюватиме комунікацію мешканців із центром, зокрема відвідування медичних закладів, а в перспективі й відвідування опорних шкіл дітьми з великих сіл. Щоб отримати якісні послуги, доведеться їздити або до більших центрів сусідніх громад, або дуже далеко до центрів нових укрупнених районів. Тож безгрошів'я та недофінансування інфраструктури в низці менш успішних громад, яких за збереження нинішніх тенденцій виявиться більшість, здатні цілковито дискредитувати в очах їхніх мешканців саму ідею децентралізації. ■

Придунайські князівства

Станіслав Козлюк, Рені — Ізмаїл

Децентралізація стартувала в Одеській області ледь не півтора року тому. На півночі регіону ініціатива подекуди мала успіх, а на півдні ситуація кардинально протилежна

На Одещині, як свого часу й на Донбасі, культивується думка про особливість і велику відмінність регіону від решти України. Якщо відкинути проросійські настрої, лишається хіба що багатонаціональність населення, що на практиці породжує певні нюанси місцевої політики. У Бессарабії живуть українці й молдавани, болгарини й гагаузи, румуни й росіяни. І, здається, у процесах децентралізації цей чинник відіграє хоча й не визначну, але доволі важливу роль.

ОБ'ЄДНАВЧІ ТРУДНОЩІ

Процес об'єднання громад на Одещині намагалися запустити чи не з моменту ухвалення відповідного закону. У регіоні проводили круглі столи й семінари на тему децентралізації, щоб з'ясувати ставлення місцевих чиновників до таких ініціатив. У результаті виявилось, що голови міст та селищ не палають бажанням підтримувати реформи й радше воліють лишити все так, як є, ніж вдаватися до змін із туманними для себе перспективами. Оскільки вони не мають жодних гарантій потрапити до нових керівних органів. Натомість серед місцевого населення поширювалася думка, що суть децентралізації полягає у «знищенні села». Однак вагомим аргументів на підтримку такої тези не наводили.

«У 2015-му ми починали з круглого столу на тему міжнаціональних конфліктів. Зібралися Ізмаїльський та Ренійський райони. Мова була про те, що проблеми міжетнічних конфліктів немає, але є проблема децентралізації. Оскільки нібито в селах «втрачати роботу, села будуть знищувати». Оскільки в нас у регіоні багато різних народів, як приклад «убивства» наводили те, що буцімто болгарини й молдавани не ділитимуть між собою районний бюджет. Але це доволі примітивний аргумент, адже в районних радах досі уживаються і перші, і другі. І проблем із розподілом коштів не виникає», — розповіла **Тижню** експерт із децентралізації Світлана Гудь.

Вона додає, що національне питання вирішує і через три роки. Наприклад, представники молдавської громади скаржаться, що румуни мають більше преференцій. Або ж лунають закиди, що навчання у школах не відбувається мовою нацменшин. «Такі претензії зазвичай висувують представники нацменшин з Одеси, а не із сіл. Здається, вони не враховують того факту, що дитина далі вступатиме до університету, а там предмети викладатимуть державною мовою», — додає експерт.

До національного питання, агітуючи проти територіальної реформи, апелюють і деякі політики. Вони переконують, що через поліетнічність Бесса-

рабії реформа забуксує. Оскільки болгарські села не можна об'єднувати з румунськими, а ті, своєю чергою, із молдавськими або гагаузькими.

«Побуває така думка: якщо об'єднуватимуть, наприклад, болгарське і молдавське села й лідером громади стане болгарин, то він не відстоюватиме інтересів молдаван. І навпаки. На жаль, у Ренійському та Болградському районах цим питанням часто маніпулюють. Така проблема є також в Ізмаїльському районі, але вона трохи менш виражена», — додає Гудь.

Місцеві чиновники не під запис вказують на Антона Кіссе, члена депутатської групи «Партія «Відродження». Керівник Офісу реформ в Одеській області Юлія Молодожон додає: Кіссе прямо не виступає проти децентралізації, але в 142-му окрузі, за яким він обирався до парламенту, активність громад у питаннях об'єднання відсутня.

«Свого часу в Києві Кіссе влаштував цілу нараду з приводу того, що децентралізація нібито не враховує інтересів болгар. Та й узагалі є низка ЗМІ, які регулярно публікують позицію цього депутата з приводу реформи. Його округ — це райони Болграда й Арциза. І там активного об'єднання громад нині чомусь не помітно», — зауважує Молодожон.

СИТУАЦІЯ З РЕФОРМОЮ КОНСЕРВУЄТЬСЯ: ПОПРИ ВІДСУТНІСТЬ НОВИХ РОБОЧИХ МІСЦЬ ТА ІНВЕСТИЦІЙ, БЮДЖЕТИ РОЗРОСТАЮТЬСЯ, ЩО ДАЄ ЗМОГУ ЧИНОВНИКАМ РАПОРТУВАТИ ПРО «ВДАЛУ» РОБОТУ НА ШИРОКИЙ ЗАГАЛ, НІВЕЛЮЮЧИ ПЛЮСИ РЕФОРМИ

Але не національним питанням єдиним. Проблем із об'єднанням громад додають фінанси й платоспроможність населення. Як переконують місцеві чиновники, північ Одещини бідніша за південь, як наслідок — більше об'єднань громад виникло саме там. В Офісі реформ зауважують, що варто враховувати специфіку поселень регіону. Оскільки на півночі більше невеличких хуторів на кількості людей, то й особливо вибирати місцевим не випадає. Тоді як на півдні області села можуть налічувати по 2–3 тис. осіб і особливого бажання об'єднатися не мають. У результаті нині на півночі регіону налічується дев'ять об'єднань громад, на півдні — дві.

«На півночі області хуторська система розселення. На відміну від півдня там багато сіл, але з малою кількістю людей. Тож люди готові об'єднуватися, і відповідні процеси тривають. Але є нюанс: щоб створити спроможну громаду, треба об'єднати значну кількість поселень. Зважаючи на те що вони розкидані на великій території, керувати таким

об'єднанням складно. Тому нині розглядаються різні варіанти», — пояснює Молодожон.

Крім того, експерти зауважують, що нині селища та міста області, попри пробуксовування реформи, отримують додаткове фінансування від держави. Внаслідок цього бюджети перевиконуються, а місцева влада подеколи не може освоїти додаткові фінанси. Таким чином ситуація з реформою консервується: попри відсутність нових робочих місць та інвестицій, бюджети розростаються, що дає змогу чиновникам рапортувати про «вдачу» роботу на широкий загал, нівелюючи плюси реформи.

«Багато селищних рад перевиконує бюджети. Вони не знають, куди витратити гроші. Схожа історія і з міськими радами. Чиновники рапортують про збільшення бюджетів. Але на практиці це звичайні дотації, оскільки ані нових робочих місць, ані інвестицій немає. Таким чином людей обманюють, коли починають розповідати про перевиконання планів», — пояснює Гудь.

Але чи не найбільшою проблемою на шляху реформи лишається велика політика. А якщо точніше, мажоритарна система, яка дає змогу народним депутатам раз у раз обиратися до Верховної Ради в тих чи інших регіонах. Мова про «добрі справи», які останніми роками доволі успішно практикує більшість мажоритарників. Така ситуація спричинена розподілом бюджетних коштів з обласного центру. Як наслідок — селищні голови в разі виникнення нагальних проблем мають іти на поклон або до обласних чиновників, або ж до нардепів. Ситуація може бути й інакшою: до селищного голови з'являються представники кандидата в депутати й обіцяють йому, припустімо, заміну всіх вікон у місцевій школі (не завжди власним коштом. — **Ред.**). А він, своєю чергою, зобов'язується дати «правильні» голоси. І тут навіть не обов'язково вдаватися до фальсифікацій. Варто лишень пояснити, кому місцеві жителі зобов'язані ремонтом навчального закладу, новою дорогою, дитячими майданчиками тощо. За розумного підходу до об'єднання в теорії громада здобуває фінансову незалежність. Як результат — засівати округи гречкою стає складніше. До того ж є великі шанси, що Центрвиборчком інакше наріже виборчі округи, а це додасть зайвого клопоту перед черговими виборами. Саме на втручання політиків скаржилися **Тижню** представники місцевої влади в різних населених пунктах області.

«Неможливо сказати, які інтереси обстоюють депутати, коли явно чи ні виступають проти децентралізації. Але найбільше це нагадує боротьбу за електорат. Адже коли фінансовий ресурс іде з області на місця і громади можуть самотужки розпоряджатися фінансами, не звертаючись до народних депутатів, то що їм лишається? Швидше за все, тут відбувається боротьба за електорат і сфери впливу», — пояснює Молодожон.

Наступна велика проблема впливає з попередньої: в Україні склалася ситуація, коли деякі голови селищних рад перебувають на своїх посадах десятиліттями й давно перетворилися на сучасний аналог удільних князів, які мають владу та повноваження. А за умови співпраці з мажоритарниками вони ледь не перетворюються на «других після Бога» у своєму районі. Очікувано, що законсервована ситуація, зокрема й на Одещині, їх цілком влаштовує, а про реформування не може бути й мови.

Проблеми з інтеграцією. Місто Рені вже двічі намагалося запустити процес об'єднання з прилеглими громадами, проте обидва рази невдало

ПОВІЛЬНЕ РЕФОРМУВАННЯ

Ренійський район є чи не найменшим в області й налічує близько 40 тис. жителів, половина з яких мешкає в Рені, інша частина — у семи селищах навколо. За об'єднання громад місцева влада взялася 2015-го, до місцевих виборів. Відповідно до рекомендацій в області розробили проект розподілу району на дві громади: одна мала об'єднувати села Долинське та Лиманське з містом Рені, друга — села Новосельське, Орлівка, Котловина, Плавні та Нагірне. Місто спробувало створити громаду, проте порушило процедуру. Як наслідок — процес зупинився. Вже після місцевих виборів за децентралізацію взялася оновлена влада, однак на шляху виникли проблеми, починаючи від небажання селищних голів іти на зустріч і закінчуючи пасивністю районної ради та адміністрації.

«Їздити селами й роз'яснювати суть і вигоди децентралізації повинен голова районної адміністрації. В ідеалі, звісно, з ним мали б бути ще голова районної ради та мер. На практиці ж ми намагалися запустити процес, але і райрада, і райадміністрація відійшли від справ. Ми їздили селами, пояснювали суть процесів. Але потім втрутився голова Ренійської адміністрації і не публічно сказав, мовляв, «не треба цих об'єднань». І в селах сказали: «Нічого нам не треба, ми й так непогано живемо», — скаржиться **Тижню** мер Рені Ігор Плехов.

Світлана Гудь підтверджує: внесок районної ради в процес децентралізації в Рені мінімальний. «Не було навіть моніторингу, що саме для децентралізації робила Ренійська райрада. Якщо зважити на ситуацію, то ані поясненнє, ані заходів щодо цього питання не було. Навіть документи не готували», — зазначає експерт.

Таку пасивність пояснити доволі просто: відповідно до планів районної ради та адміністрації мали б скоротити. Як наслідок — десяткам маленьких

чиновників довелося б вийти на ринок праці в пошуках роботи. Адже законодавчо їхня подальша доля ніяк не прописана. Тож, маючи доволі сумнівне постреформене майбутнє, районні посадовці не поспішають. Це, своєю чергою, лишає невирішеною проблему тривладдя. Тобто наявність у місті або селі фактично трьох керівників: місцевої ради, районної ради та районної адміністрації. І кожен має свої амбіції, які не завжди йдуть на користь місцевим громадам. Децентралізація могла б змінити ситуацію і створити врешті один центр (а не три) прийняття рішень.

«Мені було б цікаво відійти від тривладдя. Адже нині, наприклад, у нашому місті є і міський голова, і очільник райради, і керівник адміністрації. І кожен має свої політичні амбіції. Нічого хорошого з цього не виходить. Наприклад, у нашому місті будують поліклініку, там задіяні обласні кошти. Але попутно в цей проект час від часу включається Ренійська районна рада. Як наслідок — у нашому місті стоїть довгобуд, у який вгрохали багато коштів, а результату немає», — пояснює Плехов.

Місцеві мешканці, з якими вдалося поспілкуватися, на реформаторські ініціативи реагують зі стриманим оптимізмом. Не в останню чергу через сподівання на те, що бюджет міста та прилеглих сіл зросте і це дасть змогу витратити більше грошей на найнеобхідніше: ремонт доріг, освітлення вулиць, проведення газу й водопроводу. Проте точної дати створення громади місцева влада назвати не може, зважаючи на попередній негативний досвід.

«Напевно, люди думають, що коли вони далеко від Києва, то реформи до них не дійдуть. І коли ми говорили із сільськими головами на тему об'єднання громад, то чули приблизно таке: «Це об'єднання нічого не дасть! А в майбутньому будуть вибори, політичний устрій країни зміниться і реформа забудеться». У вересні минулого року з ініціативи депутатів і міського голови ми намагалися запустити процес створення громади. Відбулися громадські обговорення, потім ми надіслали селищним головам свої пропозиції щодо об'єднання і просили покликати нас на обговорення. У результаті запрошень так і не дочекалися», — розповів міський депутат Олександр Баланел.

«Натомість у селах поширилися побоювання, що прийде мер Рені, відбере в них землі, школи й дитсадки. І взагалі замість розвитку він займатиметься обкраданням», — скаржиться депутат.

Окрім того, як переконують чиновники, страху перед децентралізацією селищним головам може додавати той факт, що в області доведеться виводити землю з тіні. За їхніми словами, нині більшість фермерських господарств регіону працюють без сплати податків. Водночас після об'єднання громади мають відбутися земельна інвентаризація, виведення грошей з тіні до бюджетів громад, що, своєю чергою, може бути не вигідно звиклим до «чорних» прибутків чиновникам.

Якщо децентралізацію в Рені бодай намагалися запустити, то що відбувається з об'єднанням другої громади, до якої мають увійти п'ять селищ, сказати важко. Нині хіба що можна констатувати боротьбу за статус центру громади між селами Орлівка та Новосельське. За планом, розробленим в області,

саме останнє претендує на таке звання, проте їхні сусіди з цим не погоджуються. І можна припустити, що й тут не обійшлося без бізнесових інтересів окремих політиків.

«Близько року тому до мене звертався голова Новосельського, яке згідно з планом має стати центром громади. І скаржився, що село Орлівка тягне ковдру на себе. Причина була в тому, що в згаданому селищі існують плани на побудову поромної переправи до Румунії. А це створення інфраструктури, інвестиції, бізнес. На підтримку зміни статусу Орлівки виступав і депутат Кіссе. Коли ж селищному голові Новосельського запропонували подати приклад і почати об'єднання, він відповів: «А якщо мене громада не обере на виборах? У чому тоді сенс?» Виходить, навіть тут у дію вступили шкурні інтереси», — зауважує Гудь.

За півтора року децентралізації в Одеській області створили 11 громад: 9 на півночі й 2 на півдні

Такі пропозиції від Кіссе не є чимось надзвичайним, оскільки саме він виступав координатором будівельного проекту поромної переправи в Орлівці. Але якщо пошукати трохи більше, то стає ще цікавіше. Свого часу генеральним директором ТОВ «Поромний комплекс Орлівка» був Юрій Димчогло, нині заступник голови Одеської облради. На публіці зазвичай з'являється в компанії згаданого вище нардепа Кіссе. Тож у майбутньому боротьба за статус центру громади з п'яти селищ лише набиратиме обертів.

Водночас серед чиновників популярною стає пропозиція зберегти район у такому стані, як є, за принципом «один район — одна громада». Попри те що відстань від Рені до крайнього села — близько 60 км, хоч у рекомендаціях прописано 35 км. І той самий мер міста висловлює сумніви, що зможе забезпечити всім необхідним селище, яке розташоване аж так далеко від центру. Втім, із такими пропозиціями виступають і більші, сусідні райони, як-от Болградський чи Ізмаїльський, хоча в них налічується понад 20 сіл.

А загалом можна стверджувати, що на руку всім противникам процесу децентралізації в Одеській області зіграв законодавець, не визначивши чітких строків і рамок. І якщо менші заможні селища не мають вибору й змушені об'єднуватися в силу обставин, то багатші й більші з об'єднанням не поспішають, переконуючи, що зможуть програвати себе самотужки. Вони навіть виступають з ініціативами під назвою «Одне село — одна громада». Щоправда, життєздатність таких «об'єднань» лишається сумнівною з фінансових причин. Але, навіть незважаючи на таке пробуксовування, процес децентралізації повільно, але просувається. У тому ж таки Рені місцеві депутати намагаються будувати плани на перспективу розвитку ще не створеної громади за рахунок залучення фінансів від альтернативної енергетики, туризму тощо. Водночас у самій області, як кажуть експерти, попри все, найближчим часом можна очікувати появи ще кількох громад. ■

Вчасно запобігли. 2015 року СБУ змогла викрити проросійський закат, що мав на меті створення «Бессарабської народної республіки». Відтоді сепаратистські настрої в регіоні пішли на спад

Політика в малому місті

Анна Корбут, Самбір

На вихідних я розшифрувала інтерв'ю з послом Швейцарії. «Кожні три місяці ми голосуємо від двох до семи питань. Тобто будь-який політичний процес від найраніших етапів починається з широких консультацій», — пояснював він. Це також змушує людей триматися в курсі подій. Мова була про загальнонаціональний рівень. Але у швейцарських міст, містечок та сіл є значна автономія у власних справах, що стосуються вулиць, шкіл, цін на воду та енергопостачання, паркування, а часто й освіти, медицини, транспортної системи, громадської безпеки. У більшості громад проводяться збори, де місцеві можуть голосувати.

Приблизно тоді ж таки в моєму рідному містечку в Західній Україні розгорався скандал із приводу львівського сміття. Новини про те, що міська влада погодилася прийняти частину його на свій полігон, просочувалися у ЗМІ ще раніше. Але інформації про те, куди мав іти відсортований непотріб, як збиралися контролювати обсяги його завезення і вплив на місцеву екологію, не було. Не було інформації від обласної та міської влади Львова про те, чому там досі немає переробних заводів і як планують вирішувати проблему, а не розкидати сміття по області.

ПОКИ ЩО ПЕРЕВАГИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВІДЧУВАЮТЬСЯ ТАМ, ДЕ Є ІНІЦІАТИВНІ ЛІДЕРИ. НАСЕЛЕННЯ ДУЖЕ МАЛО ЗНАЄ ПРО ПРОЦЕС І НЕ РОЗУМІЄ ЙОГО ПОТЕНЦІЙНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ДЛЯ СЕБЕ

Сміттєва епопея виявила кілька тенденцій.

Перша: як місцеві чиновники, попри старт децентралізації, підходять до вирішення проблем. Питання львівських відходів не нове. У якийсь момент у ЗМІ з'являється заголовок у стилі «Стало відомо, які міста приймуть львівське сміття». У цитаті голови ОДА вигулькують усі районні центри області. Львів, зі свого боку, зобов'язується виділити їм певне фінансування. Моєму місту, наприклад, на побудову сортувальної лінії та парк. Хоча значно серйозніші проблеми тут із дорогами, де в ямах можна загубити всі колеса.

Далі соцмережами ширяться обурення, адже мешканцям тих містечок, які приймають, невтямки, що планують робити з усім тим сміттям. За кілька днів представники районних центрів спростовують інформацію: заявляють, що відповідні угоди ще не підписані, що вони можуть приймати сміття, але не в обсягах, озвучених головою ОДА, що готові виявити солідарність зі Львовом, але потрібен план дій, а не тільки розвезення. Оголошують про громадські слухання, а ще про створення громадської ради, яка

контролюватиме прийом сміття. «Щоб це не робилося закулісно й кулуарно», як повідомляє представник ЛОДА. Утім, не один місяць до цього часу все відбувалося саме кулуарно й без оприлюднення подальшої стратегії. Окрім критики в соцмережах, не було помітно жодних рухів, аби зібрати місцевих жителів, поінформувати їх про стратегію чи обговорити проблему.

Друга тенденція — реакція громади. Серед моїх друзів у Facebook із міста на пост про сміття зреагували знайомі активісти, що традиційно небайдужі до життя Самбора загалом. Таких приблизно 10%. «Може, інші не так часто сидять у мережі й зреагують пізніше», — подумалося мені. Вечері вони вподобали ролики про рецепти й котиків. Це проблема, зауважують ті, хто працює на місцях. За їхніми словами, є люди як в адміністраціях населених пунктів, так і в школах, лікарнях, котрі прагнуть щось змінювати, навіть коли ще не знають як, і коли стикаються із засиллям бюрократії. Є частина активних людей із громади, які готові домагатися змін. Але більшість залишається пасивною і чекає, коли проблему вирішить хтось. Тоді, щоправда, є велика ймовірність, що за цього когось проголосують на виборах і таким чином він чи вона дістане реальний мандат на проведення дальших змін. Та в процесі важливо не потрапити в орбіту, наприклад, депутата-феодала від області, який допомагатиме вибивати гроші на місцеві проекти, але не забуватиме і про свій чималий інтерес. І тут без контролю з боку громад уже не обійтись.

Поки що переваги децентралізації відчущуються там, де є ініціативні лідери громад чи установ. Населення дуже мало знає про процес і не розуміє його потенційних результатів для себе. Це шанс для появи активних людей на місцях, які навіть у меншості триматимуть громади в тонусі. Та водночас і для продовження доби феодалізму, який панував донині й підлаштовується під нові реалії або ж вичікує, коли все заглухне.

Днями довелося говорити з одним молодим головою прикарпатського села, яке поки що не доєдналося до громади, а коли доєднається, голові доведеться йти на нові вибори. Але він не проти, бо вважає децентралізацію корисним процесом, що дасть змогу якісніше розпоряджатися своїми грошима, залучати до вирішення проблем людей, котрі ближчі до них, і пришвидшить процес ухвалення рішень. «Серед тих, із ким ви розмовляли, багато таких однодумців, як я?» — питає він. Як здалося мені, у регіоні, не пошарпаному війною, близькому до вже децентралізованої країни ЄС, із якого люди часто їздять за кордон, однодумців у нього не бракує. Щоправда, вони в меншості й, найімовірніше, так буде ще багато років. Але запроваджувати зміни можуть. Шанс бути обраними до влади мають. А в процесі необхідно якомога більше спілкуватися з місцевими громадами, аби відчувати їх від інертності. ■

Незмарнований шанс

Денис Казанський, Марганець

У міській інфраструктурі Марганця за останній рік змін відбулося більше, ніж за решту доби незалежності

Новий міський пейзаж. Модернові котельні навіть візуально вирізняють Марганець серед сотень міст, вигляд яких сформувала радянська індустріалізація

Децентралізація влади залишається однією з найменш зрозумілих для українського обивателя реформ. Модне слово увійшло в побут відносно недавно, і його часто повторюють різні політики та експерти в численних ток-шоу. Та що децентралізація означає на практиці? Навряд чи це пояснить у кількох словах звичайний громадянин.

Найкраще розповісти про нововведення можуть сьогодні представники місцевої влади. Уже торік завдяки реформі вони розпоряджались набагато більшими фінансами, ніж раніше. Причому подеколи йдеться справді про грандіозні суми, про які раніше селищні голови та мери містечок і не мріяли.

Невелике місто Марганець донедавна було однією з найпроблемніших точок на карті Дніпропетровщини. Але і в цьому депресивному закутку сьогодні можна спостерігати результат ефективнішого перерозподілу бюджетних коштів.

Марганець — мономісто з населенням близько 45 тис. осіб. Містоутворюючим підприємством тут є Марганецький ГЗК. Інші старі потужності або закрились, або на межі зникнення. Останнім часом залишає бажати кращого ситуація і на са-

мому ГЗК. З роками кількість працівників підприємства поступово зменшується, як і обсяги випуску продукції.

Набір проблем у таких міст цілком стандартний: безробіття, погані дороги, застаріла інфраструктура, неефективне комунальне господарство. З останнім у Марганці досі була справжня біда. Тут фактично розвалилася система центрального опалення, а перед облгизом накопичилися величезні борги. Тільки дивом місто не залишилося без тепла в зимовий період, адже було за крок від цього.

Усе змінилося 2016-го. Мер Марганця Олена Жадько задоволено розповідає, як після децентралізації він отримав на благоустрій небачені раніше кошти.

«Торік місту дали фактично вдвічі більше грошей, ніж воно заробило. До децентралізації Марганець майже не мав коштів на оновлення інфраструктури. Так, якщо 2015-го на виконання відповідних робіт було тільки близько 3 млн грн, то торік на ті самі цілі ми змогли витратити вже 75 млн грн!» — розповідає вона.

Обсяг виконаних у 2016 році робіт виявився незвично великим для такого населеного пункту.

«Завдяки децентралізації ми відремонтували школу № 2. Раніше це була найпроблемніша, аварійна будівля, а тепер навчальний заклад досяг цілком столичного рівня. Поміняли покрівлю, систему опалення, утепили й заново оздобили стіни. Тільки на це пішло 8,8 млн грн. У 2016 році ми перестелили близько 14 км міських доріг. До цього довгі роки їх у Марганці не ремонтували взагалі, тільки подеколи латали ями. Вулиця Єдності — одна з наших головних — не знала капітального ремонту від радянських часів. Торік ми повністю перекидали на ній асфальт. Відремонтували й деякі другорядні. Цього року плануємо відремонтувати також кілька головних вулиць, а ще почали облаштування парку на пустирі. На це ми виділили 14 млн 750 тис. грн», — розповідає мер.

«Децентралізація» взагалі дуже актуальне слово для Марганця. Тут вона реалізувалася не тільки в бюджетній сфері, а й у комунальному господарстві. 2016 року місто відмовилося від центрального опалення. Населення перейшло на індивідуальні котли, а комунальні об'єкти тепер опалюють пелетами. Для цього було споруджено шість нових твердопаливних котелень. Старі радянські газові були ліквідовані й залишилися стояти похмурими пустками із сірого бетону.

Перехід на нове паливо не був безболісним. Узимку 2016–2017-го опалення в місті подекуди було відсутнє, а жителі Марганця, що залишилися без тепла, виходили на акцію протесту й вимагали відставки міської влади. Однак тепер проблема, судячи з усього, вирішена. Принаймні нові котельні працювали навіть по закінченні опалювального сезону: напередодні нашого візиту сюди в Дніпропетровській області випав сніг.

Цікаво, що пелети, якими сьогодні опалюються школи, дитячі садки, лікарні та інші держустанови Марганця, виготовляють із соняшникового лушпиння. Це відходи олійного виробництва. Замість дорогого імпортного газу для обігріву тепер використовують місцеву дешеву сировину. Простіше кажучи, сміття.

Сумарна потужність побудованих котелень становила 16 МВт. Окрім того, було прокладено 4,3 км нових труб, укріплено 6,2 км електромереж, реконструйовано дев'ять трансформаторних підстанцій.

«Котельні — це стовідсотково приватні інвестиції. Зиму 2015 року ми пережили з великими боргами. Марганецька тепломережа мала заборгованість за газ близько 50 млн грн. Були заарештовані всі рахунки, техніка. Ситуація здавалася безвихідною. Облгаз вимагав сплатити борги, і ми розуміли, що наступний опалювальний сезон просто не почнеться. Після цього звернулися в ОДА. Там після наради з обласним головою дійшли висновку, що нам потрібна децентралізація опалювальної системи. У результаті знайшовся інвестор, який вклався в проект і в стріслі терміни спорудив нові котельні. Ще будучи депутатом міськради, я їздила до Словаччини, де нам показували котельні, які працюють на альтернативних видах палива. Тепер ми реалізуємо схожий проект у нашому місті», — розповіла Олена Жадько.

Завдяки новому паливу в Марганці економлять близько 3 млн м³ газу за рік. Схожі твердопаливні котельні працюють і в сусідніх містах Покров та Нікополь, а також в обласному центрі Дніпрі. Найближчим часом планується будівництво нових об'єктів.

Децентралізація влади фактично бачиться зараз однією з найважливіших і найефективніших реформ, результати якої матеріалізуються у вигляді конкретних побудованих об'єктів. Треба визнати, що саме ця реформа здатна вдихнути життя в невеликі провінційні міста, які довгі роки потерпали від хронічного безгрошів'я і повільно деградували. Може, не всім зрозумілий причинно-наслідковий зв'язок між відремон-

Завдяки новому паливу в Марганці економлять близько **3 млн м³** газу за рік. Схожі твердопаливні котельні працюють і в сусідніх містах Покров та Нікополь, а також в обласному центрі Дніпрі

тованою дорогою, новою школою та змінами в самоврядуванні, й він не такий очевидний, як поява на вулицях міст патрульної поліції, але від того важливість реформи не зменшується.

Саме завдяки децентралізації деякі місцеві бюджети отримали незвично великі обсяги фінансів. Тож тепер питання полягає в тому, чи зможе місцева влада ефективно розпоряджатися цими коштами, а громадськість контролювати чиновників? Утім, іншого виходу, крім як долати ці проблеми, ані в місцевій владі, ані в населення все одно немає. ■

Київ, вул. Софіївська, 8
 veteranopizza.com
 тел: +38 (096) 725-02-02

ПРАЦЮЄМО З 11:00 ДО 23:00

Самоврядування біля лінії фронту

Елизавета Гончарова, Бахмут

Як відбувається процес створення територіальних громад на звільненому Донбасі

Реформування самоврядування, попри воєнні дії, на Донеччині рухається досить жваво, хоча не завжди продуктивно: серед нових українських ОТГ є міста та селища, але є і ті, яким було в цьому відмовлено з різних причин. Та проблем, із котрими стикаються мешканці регіону, значно більше, ніж досягнень. Зокрема, це небажання сільського населення об'єднуватися з містами із нестабільною економікою, неможливість приєднати населені пункти, де точаться бойові дії, питання виборів керівників селищ, що ввійшли в нові об'єднання.

Одним із першопрохідців децентралізації не тільки на Донбасі, а й загалом в Україні стала Лиманська громада. Але зробити це їм було неважко: 40 населених пунктів, якими після виборів у листопаді 2015-го керує Петро Цимидан, територіально об'єднані ще з 1989-го. Тоді місто та район взяли участь в експерименті, у якому всі функції керування зосереджувалися в місті. Тому громаді фактично потрібно було тільки надати документи для створення ОТГ і вибрати голову. Лиман (тоді ще Червоний Лиман) звільнили від сепаратистів одним із перших. На відновлення інфраструктури (зокрема, капітальний ремонт міської лікарні, куди евакуювали частину Донецького медичного університету) місто отримало значні кошти. Тобто, хоча до змін Лиман підійшов уже досить підготовленим, очкування були дуже серйозними. Через майже два роки в громаді помітні перші зміни. Чиновники звітують, що Лиманська міська об'єднана територіальна громада в межах субвенції на формування та розвиток соціальної інфраструктури у 2016-му отримала 23 215,1 тис. грн. Зокрема, на капітальний ремонт будівлі для Центру надання адміністративних послуг, ремонт водопровідних мереж на території сіл та селищ Лиманської міської ради, капітальний ремонт будівлі дитячого садка в Яровій, а також дев'яти доріг комунальної власності, придбання спеціалізованої техніки для комунального підприємства «Лиманський Зеленбуд». На прикладі цієї громади можна навіть заперечити найпоширеніше побоювання, що після об'єднання в села та селищах будуть закриті школи: усі наявні навчальні заклади там було реформатовано в НВК, при цьому в місті створено опорну школу. Також у Лимані наприкінці минулого року урочисто відкрито перший в Україні Центр безпеки громади, у якому компактно розмістилася не тільки ДСНС, а й швидка та поліція. На проект було витрачено 5,2 млн грн з обласного бюджету, а голова Донецької ВЦА Павло Жебрівський пообіцяв, що такі центри обов'язково буде відкрито в кожній ОТГ Донеччини.

«Я відчула зміни через, здавалося б, дрібнички. Для мене як переселенки було дуже незручно

їздити в соціальні служби до міста, щоб вирішувати проблеми, які виникають майже постійно через зміни в законодавстві. Після об'єднання громади нам запропонували систему виїзних консультацій спеціалістів різних служб за постійним графіком у кожній із 12 сільрад. Це дуже зручно», — вважає Марія, мати двох дітей, що виїхала в Лиманський район із Горлівки.

Ще не зовсім зрозуміли переваги чи ускладнення в ОТГ, що була створена в грудні 2016 року. В Іллінській громаді об'єдналися 9 сільрад (25 населених пунктів) Костянтинівського району. Її центром стало селище Іллінівка. Для представників інших населених пунктів це була неприємна несподіванка. Своїми сумнівами ділиться депутат сільради Олександр-Калинового Андрій Тараман: «Розумієте, у кожній сільраді свої амбіції, а вийшло, що нас просто звели до купи й призначили головних. По-перше, Іллінівка міститься на узбіччі новоствореної території. По-друге, за кілометр від опорної школи, яку там зараз створюють, ще одна опорна школа в Костянтинівці. А в нашій, тепер опорній, приблизно 50% школярів не сільські, а костянтинівські. Виходить, ми повинні оплачувати зі свого бюджету навчання міських дітей, а наші їздитимуть до неї через увесь район. Тому поки що не дуже зрозуміло, чому все саме так».

ПРОЦЕС СТВОРЕННЯ ОТГ У ПРИАЗОВ'І ТРИВАЄ ТІЛЬКИ ІЗ ЗАХОДУ НА СХІД, ТОМУ ЩО ПІВНІЧНІ РАЙОНИ МОЖНА БУДЕ ЗАЛУЧАТИ ТІЛЬКИ ПІСЛЯ ЗАКІНЧЕННЯ БОЙОВИХ ДІЙ

Молодий депутат, якого вибрали після демобілізації з лав ЗСУ як представника об'єднаної громади, розповів про позитивні зміни: у бюджет цього року вже закладені гроші на проект фінансування ремонту Центру культури та дозвілля. Це дуже важливо, бо його односельці бажають, щоб Олександр-Калинове стало культурним центром. Саме тут створено унікальний Музей української культури та побуту, тут міститься офіс ландшафтної парку «Клебан Бик», біля села, власне, і сам парк. Також у планах облаштування в Олександр-Калиновому Центру безпеки з усіма підрозділами. Але Андрій Тараман вважає проблемою незрозумілі повноваження сільських старост: майже з кожного питання тепер потрібно їхати до голови громади, жодних проблем вони вже не вирішують, але зарплату та службову машину мають.

«А головне — їх же авансом залишили керувати сільрадами ще на один строк. Бо вибори старост ма-

ють відбуватися коштом місцевих бюджетів, а нам кажуть, що грошей на це немає. Але важливо, що на багато процесів ми все ж можемо впливати. Спочатку, наприклад, нам пропонували приєднатися до Костянтинівки, щоб сформувати міську ОТГ. Але ми відмовилися, бо бажаємо зберегти саме сільську самоідентифікацію Донбасу. Та й не знайшли в Костянтинівці прикладів того, що бажали б отримати в нас: навіть тротуари та дороги там набагато гірші».

Саме з цих причин ще кілька сільрад Костянтинівського району досі не вирішили, що їм робити: приєднуватися до Костянтинівки та Часового Яру, як рекомендовано в попередньому плані, вони не дуже хочуть. Тягнуть час, бо не бачать перспектив.

Активніше та продуктивніше чинили опір запланованому об'єднанню мешканці Званівки та Верхньокам'янського Бахмутського району, які здебільшого є переселенцями із західних районів України (у 1951 році були змушені виїхати через зміни демаркаційної лінії з Польщею). Вони відмовилися приєднуватися до сусіднього Сіверська, бо вважають, що живуть набагато краще, ніж місто, де не лишилося жодного підприємства. Рік тому запросили до себе голову ВЦА, щоб розповісти, чому хочуть створити громаду тільки з двох сільрад. А в березні вийшли з плакатами під стіни ВЦА в Краматорську з вимогами розпочати процес об'єднання, наполягаючи на тому, що зможуть не тільки зберегти культурну спадщину, а й самостійно забезпечити себе економічно. Змиритися з таким «добровільним» об'єднанням із дотаційним містом вони не бажали. Обласні чиновники заперечували, бо ж відстань від Званівки до найближчого адмінцентру — лише 8 км, а для відокремлення має бути не менш як 25 км. Також у цих селах не дуже багато дошкільнят, та й школи не зовсім заповнені. А головне — фахівці з економічного розвитку не бачать достатнього фінансового ресурсу. На що селяни мали реальну відповідь: саме в цих селах працює багато фермерських господарств, громада бере активну участь у різноманітних міжнародних проектах, без сторонньої допомоги в 1990-х збудували єдиний на Донецькій греко-католицький монастир. І ось 24 березня 2017 року наполегливі лемки все ж дістали позитивний висновок обласної держадміністрації про відповідність проекту рішення щодо добровільного об'єднання громад.

Майже не рухається процес об'єднання в місті Торезьк, що межує з окупованою Горлівкою. Після затвердження недалекогоглядного Перспективного плану формування територій громад Донецької області та приєднання кількох сусідніх із містом селищ до інших громад (Очеретинської та вже згаданої Іллінської) вони фактично не мають логічної підстави для об'єднання, бо з населеними пунктами, що підпорядковані Торезькій міській раді, відсутній навіть спільний кордон, а віддаленість становить більш як 10 км. «Ми не можемо об'єднатися, між нашими населеними пунктами чужа земля! Далекоглядно було б приєднати Розівку, Верхньоторезьке, Катеринівку, Іванопілля. І Торезька громада була б повноцінною, і люди дістали б доступ до нашої інфраструктури. А так створили громади, у яких 20 років будуватимуть інфраструктуру, поки в нас вона руйнуватиметься без дотацій. Згідно з

Позитивний, але єдиний приклад. Успіхи Лиманської громади наразі не може повторити жодне інше об'єднання в області

Перспективним планом Торезька громада 8-ма за чисельністю, 38-ма (остання) за територією. Якщо цей документ для неї буде реалізовано, то навіть кладовище ніде буде побудувати», — розповідає заступник міського голови Сергій Винник.

Процес створення громад майже всюди біля лінії фронту спричиняється до великої кількості проблем. Непроста ситуація зараз у прифронтовому Маріуполі, який навіть у мирний час мав амбіції, окремі від Донецька. Зараз процес створення ОТГ у Приазов'ї триває тільки із заходу на схід, тому що північні райони можна буде залучати тільки після закінчення бойових дій. Але навіть там, де є українська влада, це не завжди доцільно. Взагалі не зрозуміло, як зараз проводити вибори у фронтвих селищах, таких як Широкине чи Пікузи (колишнє Комінтернове). Утім, хоча й із великими питаннями, проте вже розпочато процес створення громади з центром у Сартані. Обласна держадміністрація вагається, куди віднести цю новостворену одиницю: до Маріуполя чи до Волноваського району. Сам Маріуполь узагалі не проти б автоматично створити громаду без приєднання до себе дрібних населених пунктів, щоб уникнути дострокових виборів. Але що тоді робити з розширенням міста, коли всі прилеглі території належатимуть до різних територіальних громад? Щоб прорахувати всі плюси та мінуси, у Приазов'ї не поспішають об'єднуватися чи розділятися. Тут поки що не створена жодна ОТГ.

Водночас на Сіверськ, до якого так не бажали приєднуватися лемки, вже 30 квітня чекають вибори без них. Утім, хай там що кажуть про депресивність цього міста, керувати ним бажують аж 17 кандидатів. Причому тільки п'ятеро з них місцеві. Зацікавленість у посаді виявили мешканці Бахмута, Краматорська, Миколаївки. Спостерігаючи за пожвавленням політичного життя навіть у таких маленьких містечках, які постраждали внаслідок бойових дій, можна припустити, що це не дарма. Бо зазвичай таке відбувається, коли можновладці бачать вигоду (а в цьому випадку переваги) від самостійного керування та неабиякі фінансові вливання. Допоможе це громадам стати успішними чи вкотре наповнить кишені окремих осіб, мабуть, залежить від їхньої готовності до справжніх змін. ■

Дмитро Різниченко:

«Система не може бути реформована зсередини»

Громадський активіст, лідер організації «Новий Вогонь» Дмитро Різниченко розповів про свій досвід виявлення фейкових ветеранських організацій, адаптацію учасників АТО до мирного життя і поділився прогнозами щодо третього Майдану.

Із чого почалась епопея з фінансуванням ветеранських організацій?

— Та це доволі спонтанно вийшло. Один мій друг написав мені у Facebook, що відбувається засідання якоїсь там ради ветеранів, де крастимуться великі гроші. Я сказав: «Ну ходи, подивися, що там відбувається». Сказав без особливого ентузіазму. Я й гадки не мав, як ці схеми з розкрадання грошей працюють. Товариш прийшов із того засідання з квадратними очима: «Ніколи раніше не бачив, — каже, — щоб за 20 хвилин було вкрадено 80 млн грн!».

Я поліз в інтернет подивитися, на що ж ті гроші пішли, і дізнався, що якісь дивні організації фінансуються з бюджету: афганські, про які самі ветерани тієї війни й не чули, об'єднання підводників (хоча наш єдиний підводний човен у Криму залишився), офіцерів ракетних військ стратегічного призначення (в Україні таких військ немає)... Шукаю далі — знаходжу комуністів. Натикаюся на Петра Цибенка, котрий очолює найбільшу ветеранську організацію, хоча сам 1949 року народження і ніде не воював. Дивлюся — він депутат від Компартії кількох скликань. Це кам'яна сталіністська срака, яка десятиріччями сиділа в парламенті, а тепер прилаштувалася красти бюджетні гроші, не будучи навіть ветераном.

Потім дізнаюся, що він є одним зі співорганізаторів акції «Бессмертний полк» у Києві... І ось дивлюся оголошення, що вони збираються звітувати за 2016 рік. Піду, думаю, подивлюся, як вони пояснюватимуть, чому путінські акції влаштовуються в Києві за українські гроші. Прийшов — щось там теревенять. Бере слово жінка, у якої чоловік-ветеран давно загинув, у якої син зараз на фронті, у якої безліч бід і проблем. Каже: «Я пенсіонерка і мушу працювати...»

І тут ця сита мармиза, голова Держслужби у справах ветеранів Артур Дерев'яно наперекір їй: «Я от теж пенсіонер і теж працюю». Причому він на пенсії із 45 років, офіцер запасу. Я вибісвився, вирішив наполягти і теж взяти слово. Ну а що далі, ви й самі бачили (йдеться про бійку Дмитра Різниченка з генерал-полковником у відставці Віктором Палієм. — Ред.).

Спілкувався
Дмитро
Крапивенко

Як на цей скандал відреагувало Мінсоцполітики?

— Чиновники кажуть, які ми молодці і якою справедливою є наша боротьба. Сепаратистам і російській агентурі з псевдоветеранських організацій вони, очевидно, кажуть те саме, тільки іншими словами. При цьому ніхто нічого не робить. Насправді питання фінансування з бюджету цих організацій порушується вже багато років. Чимало активістів цим займалися без жодного результату: ходили, оббивали пороги... Як це часто буває серед наших чиновників, прийнято рішення не ухвалювати жодного рішення. Мінсоцполітики просто так віддати ворожій агентурі гроші не наважується, бо розголос, надто широковідома історія. Але зовсім відмовитися від фінансування не можуть, бо самі без відкатів залишаться. Міністерство схиляється до того, щоб дати цим ворогам України не 20 млн, а 10 млн. Ось це ніби «перемога». Це подається як політичний компроміс. Хоча який компроміс може бути в такому питанні? Нині стан справ такий: перенесли засідання, на якому мають вирішити долю тих 10 млн. Чекаємо. А тим часом ми дізналися, що Київрада вже згадуваним псевдоветеранським спілком 14 млн грн виділила. Гроші вкрадені.

Для чого владі потрібні ці ветеранські організації, чому їх досі фінансують?

— Гадаю, що ветеранські боси просто діляться з чиновниками вкраденими з бюджету грошми. Це ж величезна годівниця. Беруть, заносять. Усі задоволені. Гроші з держбюджету осідають у кишенях «ветеранів», які щиро ненавидять Україну, хоча на камеру намагаються скидатися на патріотів.

А ваша організація «Новий Вогонь» ветеранська?

— Ні, це активістська організація, хоча її засновники — ветерани АТО. А взагалі я вже встиг розчаруватися у всіх цих спілках учасників війни на Донбасі. Вони швидко перетворюються на мотлох. Хлопці, які вміють вправно воювати, неспроможні бігати по кабінетах і вибивати собі фінансування, для того потрібні інші здібності. Тому зараз у цих «атомних» ветеранських організаціях вилазять різні сумнівні персонажі, які були на третій лінії, пили, мародерили, — вони й сідають на різне бюджетне фінансування.

Чи треба громадським активістам йти в політику?

— Ми й так у політиці. Ми на вулиці, тут робиться справжня політика. А в кабінетах діють якісь нелюдські

закони. У мене бажання туди хіба що з автоматом заходити... Але й без кабінетної роботи не можна, у цьому я пересвідчився. Доводиться поєднувати.

Лише вуличним активізмом країну не зміниш...

—Поки я був на війні, слабо уявляв, що відбувається в країні. Тепер більш-менш розібрався. У кабінетах здебільшого сидять або байдужі потвори, які не хочуть нічим ризикувати, або вороги, які проросли там ще з радянських часів. Ця система не може бути реформована зсередини. Тільки ззовні. Я помітив, коли ми приходимо на якісь засідання переконливою масою й у ворогів є розуміння, що, лягнувши щось не те, відповідь ризикують отримати одразу, відбуваються якісь позитивні зрушення. Якщо просто сидимо й перебираємо папірці, то вони на них не зважають, вони самі напишуть які завгодно папірці. А вуличної активності справді бояться, бояться, коли вулиця заходить до них.

А чому ви вирішили залишити військо?

—Бо, перебуваючи всередині системи, нічого змінити не можна. Армія нічим не краща за всі інші державні структури. У мене було наївні сподівання у 2014-му, що з добровольчого руху народиться щось живе і справжнє, яке кристалізується в нове військо. Але все повернулося на радянські рейки.

Чому комбати добровольчих батальйонів стали депутатами, а не комбригами?

—Треба розуміти, що армія є дуже своєрідною структурою. Добровольці першої хвилі були здебільшого цивільними людьми. А цивільним в армії незручно. Щоб сприйняти армію, як вона є, треба бути людиною особливого складу. Візьмімо «Донбас», у якому я служив. Семенченко після Ловайська пішов у депутати, а його начштабу В'ячеслав Власенко (Філін) зараз керує 46-м батальйоном спецпризначення ЗСУ «Донбас-Україна». Він кадровий офіцер, підполковник, армія не є для нього чужим середовищем. До того ж таки справді ця армія краща, ніж та, що була перед війною. У ній служити можна.

Вам важко було призвичаїтися в тилу?

—Я попервах сміявся з усіх цих байок про ПТСР, думав, то все розніжені американці вигадали. Аж поки минулої осені з нервовим зривом сам не зліг у шпиталь. Отже, проблема існує, і нічого смішного в цьому немає. Перше відчуття, що в Києві не помічають війни, таке гостре, що виги хочеться. Як ви можете спокійно жити, коли над країною нависла смертельна небезпека?! Це перше враження, але воно помилкове. Українське суспільство істотно змінилося. Дуже багатьом не байдуже до того, що діється на фронті, просто це ж одразу не помітиш. Наприклад, зараз я так само їджу в трамваї, сиджу в кафе, і якщо дивитися збоку, то теж на вигляд як черговий байдужий обиватель. Загалом усе виявилося краще, ніж я собі попервах думав.

У суспільстві покладають велику надію на ветеранів АТО, які зможуть по-справжньому змінити країну. Ці сподівання не марні?

—Більшість ветеранських організацій — це ті, кого я називаю «атошники-картошники», бо лише вибивають собі ділянки землі й більше нічим не

Дмитро Різниченко народився 1982 року в Кривому Розі, навчався в Дніпропетровському університеті на факультеті журналістики. Активіст, блогер. За Януковича був засуджений до 5 років умовно за участь у сутичках під час мовного Майдану 2012-го. Брав активну участь у подіях на Майдані, з 2014-го був на війні, спочатку в батальйоні «Донбас», потім у ЗСУ, у батальйоні «Донбас-Україна». Під час боїв за Ловайськ був поранений. Демобілізувався 2016 року. Засновник громадської організації «Новий Вогонь».

цікавляться. Вони вважають, що все всім довели й тепер суспільство їм винне. Але є й такі, що повні долучаються до громадянської боротьби, хоча зовсім не тією мірою, як сподівається суспільство. Ветеранського ком'юніті не існує. Є окремі дрібні групки хлопців, які разом служили і які більш-менш тримаються один за одного. Можливо, з часом це зміниться. Але тут на перший план можуть виходити інші люди, які, власне, не були лідерами на фронті. І то буде не зовсім ветеранське ком'юніті, а ветерансько-активістське, ветерансько-патріотичне.

ГАДАЮ, ЩО ВЕТЕРАНСЬКІ БОСИ ПРОСТО ДІЛЯТЬСЯ З ЧИНОВНИКАМИ ВКРАДЕНИМИ З БЮДЖЕТУ ГРІШМИ. ЦЕ Ж ВЕЛИЧЕЗНА ГОДІВНИЦЯ. БЕРУТЬ, ЗАНОСЯТЬ. УСІ ЗАДОВОЛЕНІ

Третій Майдан буде?

—Ми на нього приречені. Я знову зіштовхнувся з нашим держапаратом і переконався в одному: ця система не реформується. І до того ж українці дуже люблять повставати. У нас під час правління Януковича щороку виникали якісь Майдани і майданчики: податковий, мовний, владівський... Із п'яти президентів за роки незалежності двоє призначені Майданами. Це наш нормальний історичний процес.

Але є серйозна загроза того, що наступне повстання покладе край існуванню України як держави...

—Попередні два Майдани край державі не поклали. Градус насильства, звісно, буде вищий, але по-іншому, боюсь, і не вийде. Згадай: у нас навесні 2014-го фактично держави не було. Міліція поховалася, армія заціпеніла. Утім, українці примудрилися самоорганізуватися — і все запрацювало. Навіть коли держава паралізована, вони здатні не лише якимось підтримувати порядок на належному рівні, а ще й боронитися від зовнішнього ворога. Бо ж спочатку в бій пішли добровольці, різноманітні «чорні чоловічки», потім уже армія підтягнулася.

Третій Майдан не буде повністю деструктивним. Це як хірургічна операція. От уявімо смертельно хвору людину. Їй потрібен цикл операцій. Вважатимемо, що Україна вже пережила дві важкі операції, відходить від них, але, хочемо ми чи ні, лікар прописав третю. Можна, звісно, натомість пити пігулки, травичку заварювати, але ж так точно здохнеш.

Головне — щоб не повторити попередніх помилок, треба вже зараз створювати структури, які прийдуть на зміну старій системі, працювати на вулиці й у кабінетах одночасно. ■

Відео скандалу на зібранні лідерів ветеранських організацій

Перемога Макрона не гарантована

Алла Лазарева, Париж

Ключі від результатів другого туру президентських виборів у Франції — у крайніх лівих

ФОТО: REUTERS

Гра світоглядів. Проти Емманюеля Макрона Ле Пен застосує риторику, у якій протиставлятиме «глобалістів» і «патріотів», ідентичність та багатокультурність, народ та еліти. Потенційно це ефективно

Аж до проголошення попередніх результатів жодна поважна соціологічна структура не наважувалася впевнено анонсувати переможців першого туру. Система прогнозів на основі опитувань скомпрометувала себе торік і у Великій Британії, і в Штатах, тож французькі соціологи обережно дмухали на холодну воду й тримали інтригу. Прохідних кандидатів назбиралось аж чотири з більшменш пропорційною підтримкою: Емманюель Макрон набрав 24,01%, Марін Ле Пен — 21,30%, Франсуа Фійон — 20,04%, Жан-Люк Меланшон — 19,58%. Електоральне поле фактично розколалося на чотири великі фрагменти, кожен із яких теоретично міг би вивести свого кандидата у фінал. Експертне середовище до останнього губилося в здогадках, побоюючись лихих несподіванок.

Несподіванкою насправді стало єдине: цього разу соціологія не помилилася. Участь у другому турі лідерки крайніх правих Марін Ле Пен

упевнено проглядалася з перших днів кампанії. З Емманюелем Макроном ситуація не була такою однозначною. Але неналежність до жодної з партій, що позмінно чергуються при владі не один десяток років, — неабиякий козир: попит на «нові обличчя» й на «позасистемність» серед західних країн залишається високим не лише у Франції.

Вихід у другий тур Емманюель Макрон сприйняв так, ніби посаду президента йому гарантовано. Він звернувся до виборців останній, тримався впевнено, навіть дещо розслаблено. Подякував насамперед дружині, потім виборцям, а після того кандидатам у президенти, які закликали проголосувати за нього, помилково долучивши до переліку Меланшона. «Ми змінили обличчя французької політики за рік!» — похвалився Макрон, бо чого ж не похвалитися? Епоха перезмінки біля керма поміркованих парламентських партій завершилася. «Вперед!» Макрона — це принципово не партія, а саме рух, «де провідна відмінність не між правими та лівими, а між прихильниками прогресу й тими, хто боїться змін», як зазначено в програмних документах. У виступі по завершенні першого туру Макрон проголосив себе кандидатом «патріотів у протистоянні з націоналістами».

Соціологічні дослідження обіцяють Макрону в другому турі 62–64% голосів. Підтримати його закликали соціалісти Франсуа Олланд та Бенуа Амон, республіканці Франсуа Фійон, Жан-П'єр Раффарен та Ален Жуппе, лідер партії зелених Яннік Жадю, центрист Франсуа Байру та явна більшість інших впливових політиків. Перемога гарантована? Однозначної впевненості немає. По-перше, виборці не завжди дотримують настанов своїх кандидатів, зокрема коли голосують тактично, а не світоглядно. До речі: 8% виборців Амона і 33% Фійона збираються підтримати Ле Пен. По-друге, Меланшон та його «нескорені» проголосили курс на ігнорування другого туру й навіть запустили хештег «7 травня без мене». Довкола Ле Пен гуртуються виборці сувереніста Ніколя Дюпона-Еньяна, хоч сам він чітко не каже, як збирається голосувати. Її відверто підтримала засновниця партії Християнських демократів, колишній міністр Крістін Бутен...

«Мені зовсім, зовсім не подобається, що всі вирішили, ніби боротьбу завершено, мовляв,

Марін Ле Пен візьме якихось 30% — і вибори закінчено, — написав на своїй сторінці у Facebook громадський активіст і публіцист Рафаель Глюксманн. — Усе буде важче. Стратегію кампанії Ле Пен легко передбачити: ізольовані проти інтегрованих, «патріоти» проти «глобалістів», ідентичність проти багатокультурності, державники проти лібералів, народ проти еліт... Потенційно це дуже ефективно. Недавні вибори в інших країнах нагадують нам про серйозність ситуації. Будьмо скромними».

Загалом усе йде до того, що традиція так званого Республіканського фронту мала б спрацювати: більшість французів, часто мимохіть, звикла голосувати будь за кого, головне — проти кандидата «Нацфронту». Система колективного бойкоту діяла не один десяток років. Чи спрацює вона й 7 травня? Не факт. Прецедентним став вибір Меланшона, який, по суті, зламав табу «Республіканського фронту» й не став висувати проти кандидатури Ле Пен.

У ніч після першого туру він виявився єдиним із потужних кандидатів, хто не дав своїм виборцям настанови на другий. «Я проконсультуюся з 450 тис. французів, які мене підтримали», — ухилився він від прямої відповіді. У понеділок увечері Меланшон заявив: «Без мене!», закликаючи своїх майже 20% симпатиків до бойкоту голосування. «Жан-Люк не може не розуміти, що, по суті, опосередковано збільшує шанси Ле Пен, — вважає Катрін, студентка політології, активна прихильниця соціалістів. — Цей крок показує, наскільки егоцентризм забуває в ньому повагу до загальнонаціонального інтересу й наскільки він насправді подібний до Ле Пен за пріоритетами».

У 1998 році централістська партія «Союз за французьку демократію» звільнила зі своїх лав колишнього міністра оборони Шарля Мійона за альянс із «Національним фронтом» під час виборів голови ради регіону Рона-Альпи. Тоді практика «Республіканського фронту» вперше дала тріщину й це був великий політичний скандал. Нині удар, завданий Меланшоном традиції колективного протистояння лепенівцям, може виявитися смертельним. Внутрішня політична організація Французької Республіки зазнає суттєвих змін. Відходить у минуле система двопартійного чергування при владі. Слабнуть табу, російські впливи на виборчу кампанію визнані на рівні керівництва спецслужб.

«Перший тур показав розірвану на сегменти Францію, — зазначив у виборчу ніч лідер партії «МоДем» Франсуа Байру. — Настав час зібратися після конфронтацій уламки у спільне ціле». Сказати легко — зробити важко. Перший тур проігнорувало 22,23% французів — майже стільки само, скільки проголосувало за Макрона, Ле Пен, Фійона чи Меланшона. Якщо крайні ліві зменшать участь у виборах іще на 10–20%, це похитне насамперед Макронові позиції. Власні 24%, дві третини голосів Фійона, зо три чверті прихильників Амона... Це тверде ядро, на яке Макрон може розраховувати, заплющивши очі. Обрахунок зовсім не виводить

на комфортні 60%. Позиція крайніх лівих, що зчиняють вуличні бунти й штормові атаки в соцмережах проти «панування олігархату», по суті, є корисною для Ле Пен, яка теж називає прапор ЄС «олігархічною ганчіркою».

Як сталося, що агресивний демагог, котрий назвав Майдан «нацистським збіговиськом», а нинішню владу в Києві визначає як «пучистів та авантюристів, які перебувають під неонацистським впливом», дістав таку широку підтримку французької, зокрема студентської, молоді? Меланшон заявив, що Боріс Немцов — «політичний бандит», наступного дня після його вбивства, розтікся дифірамами на смерть Кастро, не втомлюється аплодувати Чавесу й відмовляється критикувати Путіна, бо той «за мир». Це не заважає йому збирати величезні мітинги на батьківщині Декларації прав людини.

Перший тур проігнорувало **22,23%** французів — майже стільки само, скільки проголосувало за Макрона, Ле Пен, Фійона чи Меланшона. Якщо крайні ліві зменшать участь у виборах іще на **10–20%**, це похитне насамперед Макронові позиції

«По-перше, велика частина цих людей у принципі за особистість, стиль, поезію на мітингах, пальмові гілочки тощо і взагалі не дуже в курсі програми навіть на базовому рівні, я вже мовчу про чавізм чи Росію, — пояснює Мар'яна, паризька українка, яка довгі роки живе у Франції. — А по-друге, чимало з них тільки на вигляд «адекватні». Просто вони поки що не дозволяють собі сказати вголос, навіть чесно подумати, що їм то все в кайф було б: диктатура меншості, всевладдя, насильство над тими, кого ненавидиш, приниження, затикання рота незгодним, навіть більшості. Їм близькі за духом що Меланшон, що Путін, навіть якщо вони в цьому публічно не зізнаються».

«Чи дозволить Кремль, не втручаючись, програти вибори Марін Ле Пен?» — цікавиться французький часопис *Le Nouvel Observateur*. І робить висновок уже в заголовку: «Однозначно ні».

Видання зазначає, що «пропагандистські служби Кремля відверто і приховано виступатимуть на її підтримку». Очевидно, Емманюель Макрон дотримується такої самої думки, бо не дозволив представникам RT і «Спутника» бути присутніми в його виборчому штабі в день першого туру. Це не завадило обом пропагандистським ресурсам поширювати фейки, без жодних доказів, буцімто виборчими дільницями Парижа розвозили бюлетені «за Макрона». У *Le Nouvel Observateur* стверджують, що нова злива компромату на цього кандидата неминуча.

Багато хто напередодні другого туру побоюється інших провокацій, серйозніших. Не лише на інформаційному фронті, а й на вулицях, у транспорті, адже безпека — провідна тема Ле Пен. У Макрона дуже хороші шанси, але гарантії перемоги немає. ■

Знову в бій

Дострокові вибори у Великій Британії — несподіванка для всіх. Зокрема, і для кабінету Терези Мей

Єдине, у чому можна бути впевненим, коли йдеться про парламентські вибори в Британії, то це в тому, що Тереза Мей оголосила їх не з тієї причини, яку озвучила. 18 квітня на порозі своєї офіційної резиденції на Даунінг-стріт прем'єрка сказала, що альтернативи виборам не мала, тому що «країна об'єднується, а Вестмінстер — ні». Насправді ж країна залишається розколотою: понад 40% британців досі вважають Brexit помилкою. Тим часом найбільша опозиційна партія — Лейбористська — пристала на бік Мей і прийняла «волю народу», висловлену на референдумі.

Причина, з якої Мей скликає вибори, проста: вона вважає, що може перемогти зі значною перевагою. Лідер лейбористів Джеремі Корбін, у якому поєднуються ідеологічний екстремізм і політична некомпетентність, привів партію до практично рекордного обвалу популярності. Розкол у її середовищі пролягає між робітничим класом британської глибинки, який підтримує Brexit, і налаштованим проти виходу з ЄС населенням великих міст. Опитування засвідчили, що консерватори вже кілька місяців зберігають відрив від лейбористів майже на 20 пунктів. Лише 14% британців хотіли б бачити на місці прем'єра замість Мей лідера лейбористів Корбіна. Серед виборців категорії C2DE торі зараз мають майже таку саму перевагу, як і серед заможної категорії ABC1 (див. «Що спільного»).

Потужний меседж на свою користь є в ліберальних демократів: «Ми партія тих 48%, які голосували, щоб залишитися в ЄС». Але їхній очільник Тім Фаррон — слабкий лідер. Партія незалежності Сполученого Королівства здулася. Тим часом різкий підйом пережили шотландські націоналісти: на останніх виборах вони перемогли в 56 із 59 виборчих округів у Шотландії і зараз потерпають від неминучих розчарувань виборців у їхній політсилі, коли їй доводиться насправді керувати державою.

19 квітня газета The Times опублікувала дані опитувань, із яких випливає, що Мей може виграти вибори й здобути більшість із понад 100 мандатів у парламенті. Це більше розв'язало б їй руки в перемовинах щодо Brexit. Оскільки сьогодні робоча парламентська більшість торі має перевагу лише в 17 мандатів, це дає важелі безкомпромісним поборникам Brexit, котрі можуть блокувати будь-які домовленості, що передбачатимуть відмову від обмеження міграції або «відступне» за вихід із ЄС. Якби в Мей була численніша більшість, це забезпечило б їй свободу в пошуках компромісу з Європейським Союзом і можливість провести компромісну угоду через парламент.

Така більшість посилила б позицію Мей і в інших аспектах. Приміром, вона здобула б особистий мандат і звільнилася б від обмежень маніфесту Девіда Кемерона від 2015 року, через який їй вже довелося від-

кликати пропозицію про збільшення оподаткування. Тим часом нове покоління парламентаріїв-торі боротиметься на виборах під проводом «головнокомандувача» Мей: вони розумітимуть, що їхнє майбутнє залежить від того, чи задоволена ними прем'єрка.

Не менш важливо те, що перемога дала б їй змогу залишитися на Даунінг-стріт на довше — до 2022 року. Керівництво торі дедалі більше непокоїло те, що відповідно до Акта про фіксований термін повноважень парламенту Мей мала б призначити вибори на 2020 рік. Це могло б дати ЄС важіль у перемовинах: прем'єрці довелося б поквартитися з пошуком компромісу до початку в Британії виборчого циклу. Часу на те, аби «продати» країні свою угоду щодо Brexit, лишилося б менше. А тепер між досягненням угоди й приходом на вибори в неї може бути три роки.

Чому ж таке очевидне рішення (про оголошення виборів) заскочило Британію зненацька? Кажуть, члени кабінету Мей були шоковані, почувши думку прем'єрки за кілька хвилин до того, як вона оголосила її на всю країну. Це питання в колах торі обговорювали вже кілька місяців. У березні колишній лідер партії Вільям Гейґ запусив пробну куло: написав статтю в газету із закликом до дострокових виборів. Ентузіазму поменшало, коли опитування, проведене сером Лінтоном Кросбі, виборчим гуру консерваторів, показало, що партія програє портфелі на півдні ліберальним демократам.

Насправді є кілька причин не проводити ці вибори. Очевидна — сама Мей не раз казала, що перегонів не буде. Ще одна — якби торі почекали до 2020 року, це могло б гарантувати їм кілька серйозних переваг: Корбін залишався б на своїй посаді довше, а після перерозподілу виборчих округів консерватори могли б розраховувати ще на 20 мандатів.

Торі непокоїлися з приводу того, чи вдасться їм обійти Акт про фіксований термін повноважень парламенту, для чого потрібна більшість у дві третини депутатів. Крім того, якби в лейбористів був хитрий лідер, він міг би змусити їх висунути вотум недовіри до власного ж уряду й таким чином провести парламентські перегони. Тим часом Корбін просто прийняв умови Терези Мей. Тривожить консерваторів і втома електорату від виборів. 8 червня в країні відбудуться вже треті вибори за останні два роки, у той час як тут звикли голосувати кожні п'ять років.

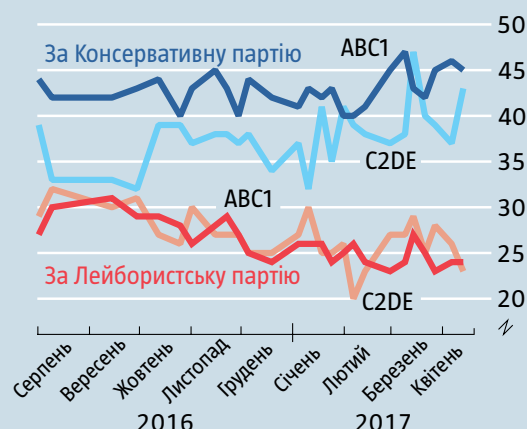
Ризики є на будь-яких виборах. Преса захоче драми, яку можуть забезпечити лібдеми, якщо виграють мандати на території «залишенців у ЄС». Наприклад, у Лондоні й на південному заході Британії. Професор Університету Стратклайда Джон Кертіс застерігає, що сподівання Терези Мей на більшість у понад 100 місць розтануть, якщо її відрив від суперників скоротиться з 20 пунктів до 10 чи й менше. У 2015-му торі обійшли лейбористів на 7 пунктів, що забезпечило їм більшість із перевагою у 12 місць. Він додає, що чимало депутатів-лейбористів мають на своїх округах численну більшість.

Проте торі схожі зараз на гончаків, які чують кров, а лейбористи — на переляканого лиса. Півдужини парламентаріїв-лейбористів уже заявили, що не балотуватимуться на виборах, і щоразу більше відмежовують від свого лідера.

Консерватори позиціонуватимуть це голосування як шанс і вибір. Шанс дати Терезі Мей достатні повноваження для перемовин у Брюсселі (вона багато говоритиме про необхідність таких повноважень і дуже

Що спільного

Британія: як збиралися голосувати різні соціальні класи, %

ABC1 — вищий середній клас (управлінці в бізнесі, високопосадовці, висококваліфіковані спеціалісти), середній клас (середня керівна ланка в бізнесі, на державній службі, кваліфіковані спеціалісти), нижчий середній клас (нижча керівна ланка, працівники бізнесу, адміністративних сфер, спеціалісти)
 C2DE — кваліфікована робоча сила, робітничий клас (напів- або некваліфіковані робітники), громадяни, що не працюють (робітники, які не мають постійного місця роботи, або робітники найнижчого рівня, пенсіонери, реципієнти соціальної допомоги)

За даними YouGov

мало про те, якою буде її позиція в цих перемовинах). А вибір між Мей і Корбіном. Поки що торі щадять лідера лейбористів, бо вважають його корисним для себе. Але за наступні сім тижнів вони витягнуть на світ Божий цілі стоси досє з документами про його дружні стосунки з ІРА, ХАМАС, Уґо Чавесом та іншими, кого не дуже шанують у Центральній Англії. Преса, що агітувала за Brexit, уже під'юджує: після того як Мей оголосила вибори, передовиця в Daily Mail закликала «розгромити саботажників».

БРИТАНСЬКА ПРЕМ'ЄРКА СКЛИКАЄ ВИБОРИ, БО ВВАЖАЄ, ЩО МОЖЕ ПЕРЕМОГТИ ЗІ ЗНАЧНОЮ ПЕРЕВАГОЮ. АДЖЕ ЛІДЕР ЛЕЙБОРИСТІВ ДЖЕРЕМІ КОРБІН ПРИВІВ СВОЮ ПАРТІЮ ДО РЕКОРДНОГО ОБВАЛУ ПОПУЛЯРНІСТІ

Утім, її ризикована гра збільшує імовірність м'якшого виходу з ЄС. Після оголошення виборів до максимуму за останні півроку підскочив фунт. У наступні тижні Мей багато говоритиме про те, що їй необхідні повноваження для перемовин із Євросоюзом. Не менше вона зацікавлена й у важелях впливу на 30–40 безкомпромисних членів власної партії, які кілька разів поспіль скористалися невеликою консервативною більшістю в парламенті, щоб дістати надмірний і шкідливий вплив на британську політику. «Саботажники», яких громитимуть на виборах, можуть виявитися зовсім не з того табору, на який натякає Daily Mail. ■

© 2017 The Economist Newspaper Limited. All rights reserved

Фінська відповідь Росії

Едвард Лукас

Одна річ — просторікувати про гібридні загрози: токсичну суміш сили, грошей, пропаганди і шпигунства. Зовсім інша — реально їм протистояти. Отож-бо позитивний крок у цьому напрямку — відкриття Європейського центру експертизи у протидії гібридним загрозам у столиці Фінляндії Гельсінкі, навіть якщо із цим дещо запізнились і масштаб ініціативи доволі скромний.

На сьогодні до фінської ініціативи приєдналися Велика Британія, Франція, Німеччина, Латвія, Литва, Польща, Швеція і Сполучені Штати. А ще Європейський Союз і НАТО. Хоч як дивно, цього не зробила сусідня Естонія, що спричинило політичний скандал у Таллінні.

На церемонії підписання документів про роботу Центру міністр закордонних справ Фінляндії Тімо Соїні назвав гібридні загрози пріоритетом для європейської та трансатлантичної спільноти. Це правда, але більшість людей цього не усвідомлює.

ЗАХІДНІ СПЕЦСЛУЖБИ ПОСПІХОМ НАПРАЦЬОВУЮТЬ ДОСВІД У БОРОТБІ З РОСІЙСЬКИМИ ВИБРИКАМИ: ПОВЕРТАЮТЬ ВЕТЕРАНІВ, ЯКІ ЗНАЮТЬ, ЩО РОБИТИ, І ЗВЕРТАЮТЬСЯ ПО ПОРАДУ ДО ЛЮДЕЙ ІЗ-ПОЗА МЕЖ СВОЄЇ СИСТЕМИ

Зусилля Заходу, спрямовані на протидію гібридній війні, досі залишалися такими незначними, що їх було складно й помітити. Наразі функціонує малоактивне координаційне об'єднання ЄС Hybrid Fusion Cell у складі Розвідувального і ситуаційного центру ЄС Європейської служби зовнішніх справ (EEAS). Об'єднання, очевидно, підтримує зв'язок із відповідним утворенням у складі НАТО, яке, своєю чергою, навіть не має назви. У більшості країн гібридній війні росіян протидіють розвідка та служби безпеки.

На цьому етапі таємність не є чимось поганим. Адже розвідувальні служби РФ — важлива складова гібридних атак Кремля проти Заходу. Тож не оприлюднювати значну частину нашої первинної реакції на ці атаки — адекватне рішення. Навіть дивлячись на ситуацію зі своєї позиції (маючи обмаль інформації), розуміємо, що наші спецслужби поспіхом напрацьовують досвід у боротьбі з російськими вибриками: повертають ветеранів, які давно вийшли на пенсію, але знають, що робити, і навіть звертаються по пораду до людей із-поза меж своєї системи.

Ці зусилля вже дають плоди. Москва роками вигравала від того, що діяла непомітно й анонімно. Сьогодні так не вийде: тепер ми можемо відстежувати спроби росіян, інфільтруватися у їхні мережі, проводити підставні операції, аби збивати їх із пантелику й відволікати їхню увагу.

Наші розвідка та служби безпеки повинні робити все це й радити тим, хто відповідає за ухвалення рішень. Найкращий спосіб відбивати гібридні атаки — розбудувати сильну, стійку культуру безпеки, яка охопить усе суспільство. Адже російський вплив може просочуватись у ЗМІ, фінансову систему, владу, наукові кола й громадські організації, власне, будь-куди.

Утім, на цій території шпигуни почуваються не найкомфортніше. Так і має бути. Ми не подолаємо путінізму, якщо путінізуватимемо власне суспільство. Нам не треба, аби ректори університетів, бізнесмени, редактори чи політики діставали інструкції від працівників спецслужб. Розвідка може щонайбільше давати підказки й застерігати, але остаточні рішення слід приймати незалежно.

За часів холодної війни, коли кремлівські гроші викликали алергічну реакцію серед більшості прошарків нашого населення, а пропаганда Кремля мала сміховинний вигляд, ця проблема була в нас під контролем. До кінця холодної війни радянський вплив обмежувався затхлими кабінетами академіків, ідеологічно заангажованими профспілками в деяких європейських країнах і заплуженими осередками міжнародного комуністичного руху. Так само й сьогодні ми маємо зосередитися на тому, аби загнати путінський вплив у його природні осередки: право- та ліворадикалів і тих, хто безсоромно зациклений виключно на грошах.

Фінляндія добре надається для того, щоб обмінюватися подібним досвідом і відшліфувати необхідні навички. Як зазначив Соїні, його країна спеціалізується на «комплексному урядовому підході». Він ґрунтується на співпраці між державними установами, бізнесом та громадянським суспільством. Ця модель бере початок у Другій світовій війні та повоєнному періоді, коли Фінляндії доводилось обережно торувати шлях, балансує між униканням радянського втручання й непровокуванням Москви відвертим опором. Росіянам не вдалося проникнути в ключові фінські структури навіть у ті десятиліття, коли Радянський Союз вважав країну найбільш слухняним капіталістичним сусідом.

Новий проект стартує цього року. Скромний річний бюджет організації становить €1,5 млн. Цікаво, чи приймає вона добровічні внески? ■

Дуже делікатний предмет

Як поводитися з найнебезпечнішим режимом світу

Північна Корея збиває з пантелику й тривожить. Нею править наймолодший (і найстарший) верховний лідер. Північнокорейському тирану Кім Чен Ину за 30, а «вічним президентом» країни є його дід Кім Ир Сен, хоча помер у 1994-му. 15 квітня його внук святкував дідів день народження: повз цифрою 105 пролітали військові літаки. Був веле-тенський парад, де марширували солдати, а вантажівки везли ракети. Чоловічий хор вибухав гаслом «мир гарантує наша зброя», хоча режим погрожує своїм ворогам знищенням ядерними ударами і вуде ракету, що має долетіти до континентальних США.

Як поводитися з королем-богом-молодшим — це буде одним із найскладніших питань для Дональда Трампа. А ще першим серйозним випробуванням у відносинах із Китаєм, які змінюються, бо нова супер-потуга кидає виклик Рах Americana в Азії. Хороших варіантів тут немає. Але щоб знайти бодай крашчій із гірших, потрібне розуміння як режиму, так і азійського геополітичного пазлу. А ще терпіння.

Прагнути вирішити проблему швидко — це емоційно привабливий варіант. Північна Корея — відразлива кривава диктатура, де натяк на нелояльність карається гулагом або смертю. Кім кидає за грати дітей за гада-ні злочини їхніх батьків і вбиває власних родичів. Від думки про те, що така людина погрожуватиме Лос-Анджелесу, тіпає. Однак попереджувальний удар по Північній Кореї — це неймовірна необачність. Система управління ядерною зброєю країни захована, можливо, глибоко під землею. Ракети розпорощені на мобільних платформах. По іншій бік Східного моря Токіо. За кілька миль від кордону Сеул. Артилерія і звичайні ракети Північної Кореї можуть зруйнувати місто, а конфлікт здатний перейти в ядерну фазу і вбити мільйони.

Трампа не може прагнути початку війни. Його дії в Сирії та Афганістані натякають на те, що він обережніший, ніж здається у погрозах. Але небезпечно навіть створювати враження, що він може вдарити першим. Якщо Кім повірить у неминучість американського удару, може першим завдати превентивного ядерного удару. Тож Трампові слід знизити градус риторики. Попри всю свою ексцентричність, Кім поводить раціонально. Ядерний арсенал він вважає гарантією власного режиму й особистого виживання (хоча використання цього арсеналу було б для нього самогубством). Трампа навряд чи змінить думку Кіма. Економічні санкції, що б'ють по північних корейцях, не псують апетиту їхньому лідерові. Кібератаки, якими можна пояснити нещодавні провальні спроби Північної Кореї запускати ракети, хіба що загальмують, але не зупиняють Кіма. Америка здатна вирішити цю головоломку тільки за допомогою Китаю.

© 2017 The Economist Newspaper Limited. All rights reserved

Піднебесна має на Кіма вплив. На неї припадає 85% зовнішньої торгівлі Північної Кореї. КНР може відрізати країну від постачання нафти. Але інтереси Китаю і США не збігаються. Північна Корея є одним із союзників Піднебесної. Китайські лідери недолюблюють режим Кіма, але не прагнуть його колапсу та возз'єднання з Півднем. Адже це буде втратою цінного буфера. У Південній Кореї дислоковано 28,5 тис. американських військових. Китай не хоче їх на своєму кордоні. Щоб стримати Північну Корею (і провадити успішнішу зовнішню політику загалом), Трампові доведеться навчитися говорити з Китаєм. Він інстинктивно прагне домовлятися. Нещодавно американський президент написав у Twitter, як сказав Сі Цзіньпін, що торгова угода зі США буде значно ліпшою для них, якщо вони вирішать північнокорейську проблему. Пізніше пояснив, що рішення не називати Китай маніпулятором валют стало взаємовигідним обміном на допомогу йому з Північною Кореєю. Відмова від навколовалютних погроз — правильна політика. Але підхід Трампа до дипломатії в стилі «трансакцій» — аж ніяк. У Піднебесній хотіли б поділити світ на сфери впливу: великі потуги домінували б у своїх регіонах і торгувалися б за послуги деінде. США довго стояли на захисті іншого ладу, який ґрунтувався на правилах, діяв для малої чи великої країни та на який спирався відносний мир, а також економічне зростання у світі з 1945 року. Враження, ніби Трамп зневажає такий світовий лад, непокоїть. Світ стане значно небезпечнішим, якщо Америка дозволить Китаю порушувати правила в обмін на допомогу у вирішенні якогось питання, що фігурує в новинах. Адекватніша відповідь — зміцнювати лад, що ґрунтується на правилах, і запросити Китай долучатися активніше. На жаль, Трамп навряд чи діятиме так. Лишається сподіватися, що він або його дипломати переконають Китай: стримувати Північну Корею в його ж інтересах. Китай нічого не виграє від дестабілізації Східної Азії руками Північної Кореї чи від того, що остання почне регіональну гонку озброєнь, через яку Японія та Південна Корея отримують власні ядерні арсенали. Трампа повинен заспокоїти союзників у Токіо та Сеулі, що залишаються під парасолькою дядька Сема. Також йому слід дослухатися до претензій Китаю. Для цього Пекіну треба чітко дати зрозуміти, що мета Сполучених Штатів — заморозити, а тоді скоротити ядерну програму Півночі, а не змістити режим. Також можна гарантувати, що в разі падіння Півночі в руки Півдня військові США залишатимуться в межах нинішньої дислокації.

А ключовий меседж для Кіма: якщо Північна Корея застосує ядерну зброю, режим буде стерто з лиця землі. У довгостроковій перспективі возз'єднання неминуче і бажане. Але поки що короля-бога-молодшого тільки стримуватимуть. ■

ФОТО: REUTERS

Із життя відкритого бізнесу

На біржу виходить дедалі менше американських компаній.
Чому ця тенденція важлива?

У березні автор цієї статті побував на вчистостях Нью-Йоркської фондової біржі на честь Браяна Ческі, співзасновника Airbnb — онлайн-сервісу для короткострокової оренди житла, який приватні інвестори оцінюють у \$31 млрд. Розкішний фуршет улаштували неподалік того місця, де в 1789 році відбулась інавгурація Джорджа Вашингтона. Заможні члени Економічного клубу Нью-Йорка слухали виступ президента Нью-Йоркської фондової біржі Томаса Фарлі, що хвалив Airbnb як приклад американського підприємницького духу. Ческі пригадав свій шлях від ночівлі на чужих канапах у Сан-Франциско до мільярдера. За дійством спостерігала його мама, у минулому працівниця однієї із соціальних служб. Бракувало єдиного. Коли Ческі запитали, чи хотів би він вивести Airbnb в лістинг Нью-Йоркської фондової біржі, він завагався. А затим сказав, що наразі нагальної потреби в цьому немає.

Airbnb така не одна. У світі американського бізнесу помітною стає тенденція до зменшення кількості лістингових компаній. У 1996 році їх було 7322. Сьогодні — 3671. Важливо не сприймати це як скорочення фондового ринку загалом: вартість тих фірм, які є в біржовому лістингу, зросла від 105% ВВП США у 1996-му до нинішніх 136%. Але домінує на біржах невелика кількість старіших і більших фірм. Тривалість життя середньостатистичної лістингової компанії — 18 років (два десятиліття тому — 12), і коштує вона сьогодні вчетверо більше. Тим часом кількість компаній, які йдуть на первинне публічне розміщення акцій (IPO), зменшилася від 300 за рік упродовж останніх двох десятиліть до 2000-го до приблизно 100 після 2000-го. Багато стартапів із високою оціночною вартістю, як-от сервіс таксі Lyft і соцмережа та фотохостинг Pinterest, не квапляться ставати публічними.

У своїй новій роботі директор-розпорядник банку Crédit suisse і викладач бізнес-школи Колумбійського університету в Нью-Йорку Майкл Мобуссен пояснює, чому це важливо. Розгляньмо першу причину, що зумовлює зниження чисельності лістингових компа-

ній: відмову від виходу на фондову біржу. Попри те що загальна кількість фірм в Америці залишається незмінною, випуск бізнесом акцій зменшився приблизно наполовину. Частково це через страх перед бюрократією (хоча спад почався ще до запровадження ненависного бізнесменам Акта Сарбейнса — Окслі 2002 року, яким було встановлено суворіші правила розкриття інформації). Багато засновників компаній вважає також, що прямі інвестиції (на відміну від капіталу, залученого через біржі) дають їм кращі довгострокові перспективи.

Що ж до потреби компаній у капіталі, то багатьом із них не доводиться вже настільки витрачатися на такі активи, як інфраструктура та обладнання, адже економіка стає більш технологічною. Тим часом еволюціонував ринок прямих інвестицій: нині він здатен ефективніше забезпечувати бізнес коштами. Багато великих традиційних фірм з управління активами, як-от Fidelity та T. Rowe Price, інвестують у компанії-єдинороги, тобто приватні бізнес-структури, вартість котрих оцінюють у понад \$1 млрд і котрих у США на сьогодні налічується близько сотні.

Airbnb — типовий вияв цієї тенденції. Компанії вже майже десяток років, але вона так і не вийшла на фондову біржу. Amazon розмістила свої акції вже через три роки після заснування, у 1997-му. Airbnb залучила мільярди через приватні вкладення й має 26 зовнішніх інвесторів. Цього року, якщо вірити новій книжці Лі Галлахер «Історія Airbnb» («The Airbnb Story»), компанія отримає \$450 млн валового прибутку від операційної діяльності, тож їй не потрібні гори нових грошей. Коли восени фірма проводила черговий раунд залучення капіталу, її працівникам вдалося продати акції приблизно на \$200 млн. Відтак відпадає ще одна причина з тих, які зазвичай підштовхують гравців ринку до виходу на IPO.

Дедалі частіше спостерігається другий чинник, що зменшує чисельність лістингових фірм: вихід давно створених компаній із фондового ринку. Близько третини таких випадків вимушені, позаяк ті більше не відповідають критеріям лістингу або банкрутують. Решта — результат поглинань. Іще деякі компанії бувають придбані фондами прямих інвестицій, але переважну частину їх поглинають інші корпорації, зазвичай лістингові. За десяти років слабого контролю за дотриманням антимонопольного законодавства більшість галузей економіки стали концентрованішими. Керівники фірм і консультанти часто заявляють, що поглинання свідчать про більшу конкуренцію в капіталізмі. Насправді це свідчить про протилежне: великі фірми контролюють дедалі ширший сегмент економіки.

Зменшення кількості лістингових компаній, певно, припиниться. Цього року свої акції розмістили кілька ультрамодерних компаній, серед яких власник соцмережі Snapchat компанія Snap і виробник доро-

гих зимових курток, які так полюбують аборигени Манхеттена, Canada Goose. Якщо ейфорія довкола техфірм дещо спаде, єдинорогам може бути складніше залучати фінансування безпосередньо від приватних інвесторів. Якщо ж лістингових фірм ставатиме менше, це виявиться поганою новиною. Це буде симптомом олігополізації економіки, що в майбутньому зашкодить зростанню.

Зменшення кількості лістингових фірм також підриває концепцію акціонерної демократії. Мобуссен зауважує, що 40 років тому пенсійний фонд міг бути відкритий до повного спектра економіки, адже в його портфелі перебували акції компаній з індексу S&P 500. Крім того, він робив ставку на венчурні фонди, аби пожнати плоди прибутковості стартапів. Зараз пенсійний фонд мусить багато інвестувати у приватні фірми та непрозорі компанії, щоб заробити комісійні для банкірів і консультантів. Тим часом прості американці без зв'язків не мають змоги прямо володіти акціями нових компаній, які працюють у найдинамічніших секторах економіки.

Від єдинорогів не вимагається дотримувати тих критеріїв фінансової звітності й розкриття інформації, які діють для публічних компаній. Тому їх належний моніторинг — справа затратна. І деякі керуючі активами не переймаються його проведенням. Тож серед єдинорогів уже трапився один скандальний випадок із компанією Theranos: вона розробляла технологію аналізу крові, яка зрештою виявилася невдалою. Не маючи над собою того ретельного нагляду, що діє для публічних компаній, інші фірми, схоже, потрапляють у пастку вічного перехідного періоду з характерним для

нього безладним менеджментом. Прикладом може слугувати компанія Uber, яка втрачає гроші й власник якої Тревіс Каланік постійно фігурує в скандалах.

ЧАС ДОРΟΣЛІШАТИ

Звуження кола компаній, що контролюють економіку, — це питання до антимонопольних регуляторів. Чи розмішувати молодим фірмам свої акції на біржах — рішення виключно їхніх господарів. Деякі технологічні магнати, зокрема власник виробника електромобілів Tesla Ілон Маск та Джеф Безос із Amazon, уже опанували мистецтво управління публічними компаніями із прицілом на тривалу перспективу. Як каже Ческі, Безос у розмові з ним підкреслив: щоб вижити після виходу на біржу, компанія повинна бути «міцною». Досягнення такого

БАГАТЬОМ НОВИМ КОМПАНІЯМ СЬОГОДНІ ВЖЕ НЕ ДОВОДИТЬСЯ НАДТО ВИТРАЧАТИСЯ НА ТАКІ АКТИВИ, ЯК ІНФРАСТРУКТУРА ТА ОБЛАДНАННЯ, АДЖЕ ЕКОНОМІКА СТАЄ БІЛЬШ ТЕХНОЛОГІЧНОЮ

стану може видаватися важкою роботою. Водночас воно може слугувати стимулом для покращення фінансових показників та корпоративної культури. Хочеться сподіватися, що Ческі таке завдання до снаги. І, наступного разу з'явившись на Нью-Йоркській біржі, він уже зможе натиснути кнопку її знаменитого дзвінка як учасник торгів. ■

ЗИК. СТАЄМО БЛИЖЧИМИ

АННА НИТЧЕНКО, ЮЛІЯ ВОЙНАР

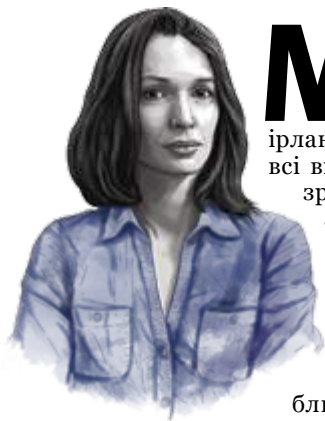
**ПЕРШІ ПРО
ГОЛОВНЕ.
РАНОК. ДЕНЬ.**

Щобудня
7:00, 13:00

Моє ім'я ...

Ольга Ворожбит

Молодий китаєць вирішив, що хоче жити в Ірландії. Він там ніколи раніше не був. Щоб знайти роботу, хлопець самостійно вивчив ірландську. Однак в англomовному Дубліні всі вважають, що він говорить якоюсь незрозумілою мовою, мабуть, китайською.

Зневірений, він випадково в пабі натрапляє на місцевого жителя, який спілкується по-ірландськи. Старий пояснює, чому юнака тут не розуміють. Цей сумний сюжет ірландської короткометражки «Моє ім'я Ю Мін» («Yu Ming Is Ainm Dom») часом дуже близький іноземцям, котрі приїжджають в Україну. Один мій знайомий американець розповідав, як іще на початку нульових просив киян говорити українською, бо російської він не знає, на що ті дивувалися: як це можна не розуміти «общепонятного»? Минуло вже чимало років, а я все ще натрапляю на схожі історії у Facebook. Але «феномен Ю Міна» актуальний не лише для іноземців, а й для самих україномовних українців. Звісно, не в тому аспекті, який описує режисер короткометражки. Українська в Україні набуває дедалі більшого поширення (хоч би як дивно звучало це формулювання). Хтось згадує, що взагалі-то йому/їй ця мова рідна, просто раніше на російську перейшли батьки, щоб не відрізнятись від решти містян, або й ти сам колись перетворився на «русскоязычного», щоб не контрастувати з однопітканими. Хтось переходить свідомо, бо це його мова.

НАМ ДУЖЕ БРАКУЄ ЗНАННЯ ПРО САМИХ СЕБЕ, ВПВНЕНОСТІ В СОБІ, СВОЇЙ МОВІ. І Я ЗА ТЕ, ЩОБ ВИКОРИСТОВУВАТИ ВСІ МОЖЛИВІ ЗАКОННІ МЕТОДИ, АБИ ЦЕ ЗДОЛАТИ

У моєму житті не було мовних дилем. «Тобі добре. Ти зі Львова», — кажуть мої київські друзі, яким довелося відстоювати свою українську, терпіти кепкування однопітканих чи викладачів в університеті. Так, ніби я мало чула російської з галицьким акцентом у метро. Може, звісно, всі ці люди спілкувалися з іноземцями, які іншої мови, крім своєї та російської, не знають. Ні-ні, це жодним чином не звинувачення. Кожен може послугоуватись у приватному житті тією мовою, якою хоче. Зрештою, коли хтось говорить англійською чи німецькою, то ми ж вважаємо, що людина її практикує для кращого знання. На мій погляд, проблема зовсім в іншому. І вона не залежить від географічного положення на мапі України.

Дуже часто (направду й досі після трьох років війни) іноземне сприймається як апіорі краще. Купили російський переклад — він апіорі чудовий, бо ж там ого-го яка перекладацька школа, а український обов'язково зроблений із російського або транслітерація прізвища автора в нас неправильна. Тільки-но стається якась світова криза, відразу треба покритикувати медіа й розповісти, як нам бракує фахівців із теми X (у нас і справді негусто профі, але все-таки ситуація не така критична, як припускає енциклопедичний коментатор, часто полінувавшись пошукати відповідну людину).

Так, на мою думку, біда в меншовартості, яка часто ретранслюється на мову. І цей комплекс не залежить від регіону. Бо надворі 2017-й, а з вуст підлітків на львівських майданчиках я чую приповідки до ігор або цитати з фільмів/мультфільмів російською. Погравшись, вони знову переходять на українську. Але ж справді, якою вони це говоритимуть, коли змалку чують продукт у російському дубляжі або дивляться тепер влоги російською?

Як це змінити? Ліберали скажуть, що лише якістю. Робіть якісно — і матимете підтримку. Так, згода, але потрібен і масовий продукт. Мають бути всі можливі заходи та квоти чи законодавче регулювання. Бо якщо дешевше зробити російський переклад і подати його на велику поствескову аудиторію, то ми в кіно ніколи не почуємо української. Можна, звісно, відкинути все це й залишити тільки мову оригіналу та субтитри. Мама моєї фінської подруги колись так навчилася говорити англійською. Взагалі у випадку з мовами бойкот однієї «широковживаної» відкриває багато можливостей як для практики інших, так і для розвитку українського перекладацтва. Я значно більше читаю англійською, німецькою чи польською, бо не купую останні кілька років російські книжки. А отже, більше чекаю, дізнаюся, запитую про переклади українською тих авторів, із якими не можу ознайомитися в оригіналі, й обов'язково їх купую, тільки-но вони з'являються.

Свого часу багато для усвідомлення того, що українська й українське — це не субпродукт, мені дали уроки українознавства. Так, можливо, назва предмета в українській школі звучить дивно, але іноземці, які вивчають Україну, часто знають про Розстріляне відродження більше, ніж ми самі. Якщо ви студент, то, потрапивши до будівлі Українського наукового інституту Гарвардського університету, відразу захочете досліджувати щось з української тематики чи вивчати українську. Нам дуже бракує знання про самих себе, впевненості в собі, своїй мові. І я за те, щоб використовувати всі можливі законні методи, аби це здолати й не перетворитися цілком на героя згаданої короткометражки. ■

Тест на три літери

Максим Нестелєєв

Чи давно ви проходили якісь тести? А скільки їх узагалі у вас було? А після скількох хотілося спровадити укладачів тестових завдань як не на три літери, то хоча б під три чорти?

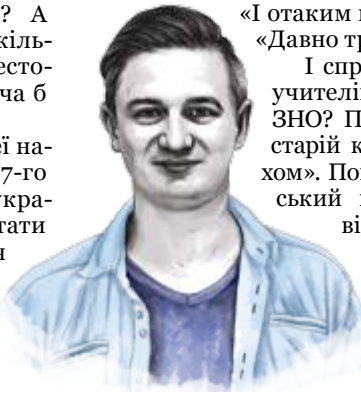
Цьогоріч можна святкувати аж два ювілеї наших найвідоміших трилітерних тестів. 2007-го Міністерство освіти і науки зобов'язало всі українські виші зараховувати як вступні результати тестів зовнішнього незалежного оцінювання (тоді їх було лише три), а 2008-го проходження ЗНО стало обов'язковим для вступу до вишів. Тож у травні — червні цього року одинадцятикласники та випускники попередніх років уже вдесьте тестуватимуться в такому форматі.

У довольєйні роки назву цієї системи оцінювання тільки лінивий журналіст не римував зі словом «зло», описуючи всі численні недоліки й нечисленні плюси ЗНО, переважно виокремлюючи основний: нарешті діти з невеликих містечок і сіл зможуть на цілком об'єктивних підставах набраних балів вступити до будь-якого вищого навчального закладу. Справді, формально здобути оміріяні 200 може будь-хто, а не лише випускник школи з поглибленим вивченням якогось предмета (-ів), але чогось виявилось, що скласти на максимальну кількість балів непросто навіть у столиці, а провідні виші ще й уводять додаткові іспити окрім загальноофіційного.

Багато питань щороку виникає і до тих висококваліфікованих спеціалістів (хоч інколи так і хочеться написати це словосполучення в лапках), які укладають тести. Із нещодавніх скандалів, пов'язаних зі ЗНО, крім сумнозвісного звільнення директора Українського центру оцінювання якості освіти Ігоря Лікарчука всім запам'яталася ситуація 2015 року, коли письменницю, лауреата Шевченківської премії Галину Пагутяк обурило використання її філософського уривка без дозволу та ще й недолугі варіанти відповідей у трьох з п'яти запитань за цим текстом.

Коли нещодавно, у цей ювілейний рік, з'явилася новина, що шкільні вчителі Чернівецької області завалили тести ЗНО (який їм запропонували на курсах підвищення кваліфікації при тамтешньому Інституті післядипломної педагогічної освіти), то це знову стало приводом задуматися: а чи таке вже вдале було це реформування випускних-вступних екзаменів?

Як стало відомо, із 362 слухачів тих курсів лише 56 одержали від 10 до 12 балів, тоді як 9 учасників не змогли набрати навіть 3, а загалом середній бал становив 7,6. Дарма що джерело цієї інформації — допис у Facebook, достовірність поданих фактів уже давно не бентежить широкі інтернетні маси. Цікавішими, а радше показовішими, виявилися коментарі в діапазоні від

«І отаким ми довіряємо освіту наших дітей!?» до «Давно треба розігнати те Міносвіти!».

І справді, чого можуть навчитися учні від учителів, які самі не можуть скласти тести ЗНО? Принаймні тому, що написано в одній старій книжці: «Дивися — і не ходи цим шляхом». Поганий учитель іноді навіть краще, кепський приклад завжди наочніший. Когось він переконує, що можна покладатися лише на власні сили, у когось, навпаки, підштовхне на пошуки альтернативи. Однак, здається, вирішення цієї проблеми вже давно очевидне всім «хлопчикам і дівчаткам, а також їхнім батькам», які подеколи вже з першого-другого класу (а в

одинадцятимому і поготів) цілеспрямовано й звично обирають добровільно-примусовий, уже майже загально визнаний освітній курс на ймення «Репетиторство». І нерідко цим займаються ті педагоги, які заради приробітку й лишилися у школі. Усі задоволені, є попит — є пропозиція, ЗНО складають, Міносвіти працює, інтернет-спільнота має чергову поживу для обговорення.

Про що свідчить цей невтішний, але знаковий провал учителів однієї області? Про те, що добре відомо всім, хто має сякий-такий стосунок до системи освіти: її ланки плідно взаємодіють лише на папері. Дошкільна, загальна середня, позашкільна, професійно-технічна, вища; післядипломна, аспірантура-докторантура — цей ланцюг у реальності функціонує тільки як розрізнені інстанції, що різними капіталістичними

ПОГАНИЙ УЧИТЕЛЬ ІНОДІ НАВІТЬ КРАЩЕ, КЕПСЬКИЙ ПРИКЛАД ЗАВЖДИ НАОЧНІШИЙ. КОГОСЬ ВІН ПЕРЕКОНУЄ, ЩО МОЖНА ПОКЛАДАТИСЯ ЛИШЕ НА ВЛАСНІ СИЛИ, У КОГОСЬ, НАВПАКИ, ПІДШТОВХНЕ НА ПОШУКИ АЛЬТЕРНАТИВИ

курсами рухаються в межах нав'язаної конкурентоспроможності до рівномірного засіювання бюрократичного поля «добрим, розумним і вічним». Шкільні вчителі опинилися перед дилемою мізерної плати від держави й спокуюю підзаробити в позаурочний час, школярі організовано ходять до репетиторів, папероїди Міносвіти видають черговий наказ.

І кому від цього легше? Точно не випускникам, яким життя взагалі чомусь підкидає тести виключно на три літери: наприкінці 11-го класу — ДПА, потім ЗНО, щоб далі таки вступити до ВНЗ. Така вже, певно, доля України, яка за останнє сторіччя змушена проходити випробовування тестами на ту саму магічну кількість літер — від УНР до АТО. ■

Караїми в ОУН

Володимир Мороз

Що відомо про співпрацю караїмів з українським визвольним рухом і як виникають спекуляції навколо цієї теми

У часті представників інших народів в українському національно-визвольному русі часів Другої світової війни і по її завершенні — одна з маловідомих сторінок нашої історії. Справді, у лавах УПА за вільну Україну воювали також азербайджанці, узбеки, грузини, вірмени, євреї, білоруси, італійці, німці, росіяни та поляки. Були там християни, мусульмани, визнавці інших релігій та атеїсти — ті, хто прагнув свободи для рідної землі, або ті, хто, не задумуючись про високі матерії, опирався банальному насиллю чи то нацистів, чи то комуністів. У радянські часи опір тоталітарній системі висвітлювали викривлено, намагаючись показати рух за українську незалежність як гранично радикальний і нетерпимий до інших націй.

Рецидиви пересмикувань і замовчувань фактів довкола різниць у релігійній та національній ідентичності жителів України в минулому трапляються і в наші дні. Грунтом для одного з них стала історія караїмської родини Леоновичів із села Залуква біля Галича. Цей малознаний сюжет є прикладом того, що коли якийсь народ не цікавиться власною історією, то її для нього починають писати сусіди. І то писати, вдаючись до домислів. Саме таке відчуття викликає переказ долі Леоновичів у книжці Міхаїла Кізілова «The Sons of Scripture. The Karaites in Poland and Lithuania in the Twentieth Century». На сторінках цього видання можна побачити, як мно-

жуться міфи в часи, коли неважко вивчити перебіг подій за доступними й давно розсекреченими архівними джерелами.

Отож караїми — група визнавців авраамічної релігії караїмізму. Одні дослідники вважають караїмізм гілкою юдаїзму, інші розглядають його як окрему релігію. У Галичі караїми як автономна спільнота жили з часів Середньовіччя і до трагічного ХХ століття. Частина караїмів емігрувала, частина асимілювалася. Їхньої спільноти в Галичі вже немає. Діє тільки Музей караїмської історії та культури.

У ГАЛИЧІ КАРАЇМИ ЯК АВТОНОМНА СПІЛЬНОТА ЖИЛИ З ЧАСІВ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ І ДО ТРАГІЧНОГО ХХ СТОЛІТТЯ. ЧАСТИНА КАРАЇМІВ ЕМІГРУВАЛА, ЧАСТИНА АСИМІЛЮВАЛАСЯ. ЇХНЬОЇ СПІЛЬНОТИ В ГАЛИЧІ ВЖЕ НЕМАЄ

Фатальними для галицьких караїмів стали Друга світова війна і загалом тоталітарна епоха, сповнена численних трагедій. 22 травня 1948 року співробітники радянського МГБ арештували жителя села Залуква біля Галича етнічну караїмку Гелену-Олену-Ругаму Леонович, яка утримувала у своєму будинку кріівку ОУН і допомагала повстанцям. 19 лютого 1949-го в селі Колодіїв Галицького району в церкві архістратиґа Михаїла трагічно загинули 24-річна донька-одиначка Гелени Анна-Амелія Леонович (псевдо в ОУН Галя) і 29-річний Іван Шидловський. Галя, яку також називали Елеонорою (скорочено Льонька) і яка працювала вчителькою школи в селі Крилос біля Галича, була зв'язковою ОУН. Вона і молодий чоловік не захотіли здатися співробітникам МГБ, що оточили храм. Відтак обоє повстанців загинули.

ПРО ЩО НЕДОГОВОРЮЄ МІХАЇЛ КІЗІЛОВ

Про Олену-Ругаму та Анну-Амелію Леонович написав коротку розвідку «Участь галицьких караїмів у визвольних змаганнях 40-х років ХХ століття» дослідник з Івано-Франківська Петро Зінковський. Але набагато більше, ніж цю українську роботу, у світі прочитають згадану вище англійську книжку Кізілова. Крім того, що цей автор на сторінках своєї роботи чомусь подає факти караїмсько-українських культурних відносин як караїмсько-польські, то ще й або сам перебуває в полоні ідеї про виключно пропольську орієнтацію караїмів 1920–1940-х років, або хоче прищепити таку думку потенційним читачам: «Відносини між галицькими караїмами і місцевим українським населенням

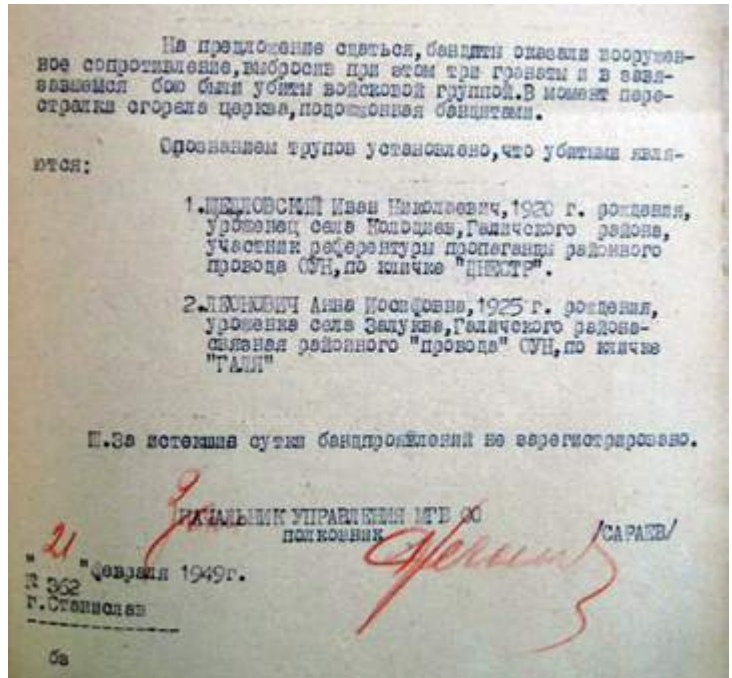
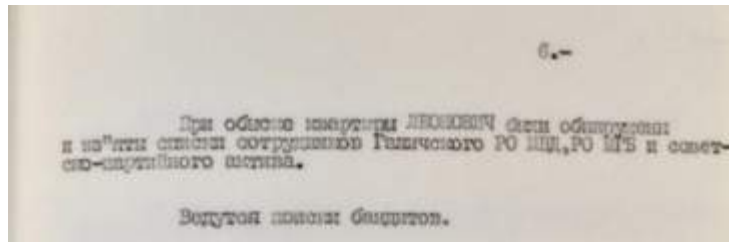
Вціліла пам'ятка. Караїмський цвинтар у Залукві

ФОТО HTTP://GALICH.COM.UA

були дуже ускладнені, як перед [Другою світовою] війною, так і після неї. Польсько-орієнтовані караїми і їхня юдейська релігія однозначно не подобалися українським націоналістам з їхньою антисемітською програмою. За усім повідомленням, протягом Другої світової війни один з місцевих українців блокував дорогу і не дозволив караїмам віднести небіжчика на кладовище. Несподівано цей конфлікт вичерпали німецькі керівники, котрі дозволили караїмам виконати ритуал».

Маємо в цитаті хрестоматійний набір стереотипів і маніпулятивних тверджень. По-перше, це міф про «дуже ускладнені» караїмсько-українські відносини, на підтвердження яких дослідник наводить аж одне посилання у примітці № 1813, та й то на свою усну приватну розмову невідомо з ким у Галичі в травні 2002-го, тобто на розмову, що відбулася щонайменше через 48 років після подій. По-друге, посилаючись на якусь нібито особливу нелюбов українських націоналістів до «польських» караїмів та їхньої релігії, Кізілов ізолює це твердження від історичного контексту: забуває, наприклад, про те, що саме поляки і саме польські студенти, натхненні антисемітизмом одного з фундаторів своєї держави Романа Дмовського, полюбили перед Другою світовою війною погромити єврейські заклади на Галичині. Мовчить автор і про дружин-єврейок таких членів Проводу українських націоналістів, як Микола Сіборський, Ріко Ярій, Микола Капустянский, а також про участь євреїв Галичини в ОУН та багато інших фактів. По-третє, Кізілов у «The Sons of Scripture...» поширює вчинок одного з місцевих жителів — узагалі невідомо, чи українця, і невідомо, кого за переконаннями, — на всіх українців, завершуючи пасаж класичним уже натяком ідеологів певного спрямування і чіткої неукраїнської належності на те, що українські націоналісти були навіть гіршими за нацистів. Мовляв, останні стримували «темну українську стихію». Але домисли творця наведеної вище цитати такими й залишаються. Хоча й для когось вони, подані у вигляді dokonаних фактів, імовірно, таки створюють негативний образ українців. Осібне місце посідає у книжці згадка про те, що караїми після війни виїхали з Галича, задекларувавши своє «польське походження». Утім, це ще один витягнутий з історичного контексту факт, бо ж таким чином утікали з комуністичного раю і численні українці, рятуючись не від українських націоналістів, а якраз від радянської системи.

Через переконання або/і бажання переконати інших у якомусь абсолютному антагонізмі між караїмами та українцями Кізілов не може пояснити участь Олени-Ругами та Анни-Амелії Леонович у боротьбі ОУН. Він дивується, що жінки були українськими націоналістками, але, не маючи змоги ігнорувати події, описує їх, вдаючись до безпідставного оціночного судження: «Попри цю караїмсько-українську ворожість, двоє галицьких караїмів, Анна-Амелія Леонович (1925–1949) та її мати Олена (Ruhamah/Ruhama) Леонович (1890–1967), парадоксально стали членами радикальної Організації українських націоналістів (ОУН). Мати Олена-Ругама надала своє помешкання для розташування членів ОУН, які вживали його як місце переховування. У 1948 р. після бою з радянською міліцією в її будинку

3 архівів МГБ. Свідчення про загибель караїмки Галі

Олена-Ругама була арештована і засуджена до 25 років ув'язнення. Утім, у 1954 р., лише через шість років, вона була звільнена і повернулася до Залукви, де жила до кінця своїх днів».

Невідомо, слова «лише через шість років» є спробою Міхаїла Кізілова продемонструвати гуманність радянської системи чи виразом здивування самого дослідника. Хтось міг би подумати й про спробу дискредитувати пам'ять караїмки в очах українців... Мовляв, пішла на співпрацю з радянською системою, от і випустили на волю. Насправді ж пояснення просте: після смерті Сталіна в 1953-му та повстань у таборах в СРСР почали випускати політв'язнів із порівняно меншими ніж 10 років термінами. Згодом амністували й частину тих, кому дали по 25 років ув'язнення. Таким чином із тюрем і таборів звільнили й частину греко-католицьких священників, протестантських пасторів тощо. Хай там як, а на завершення опису долі Леоновичів Кізілов подає ще один показовий пасаж: «Згідно з усіма повідомленнями місцевих караїмів, жінки родини Леонович, проте, співпрацювали з українськими націоналістами не з власної волі, а з примусу, через погрози останніх».

Тут автор книжки посилається в примітці № 1816 на усне повідомлення співавтора каталогу караїмських надмогильних пам'ятників кладовища в Залукві 2000 року Івана Юрченка. У цій самій

Місце подій. Галич на передньому плані й село Залуква на задньому — мала батьківщина караїмів Леоновичів.
Світлина Фрідріха Альбіна початку ХХ століття

примітці він додає, що згідно зі свідченнями пана Юрченка батька родини Леоновичів совіти також вислали на Сибір. Узагалі Леоновичі були заможними або, як казали комуністи, «куркулями». По-над те, зберігся вірш «Льонька», який написав у Залукві Василь Бучко (Коваленко) 1959 року, у 10-ті роковини загибелі дівчини. У цьому творі розповідається, що коханий хлопець Анни-Амелії на псевдо Грім теж загинув, борючись проти совітів. Відповідний фрагмент звучить так:

*Не то живим... Живі боролись,
Хто як умів, і хто чим міг...
Боровсь і «Грім» — коханий Льоньки
Та в першу зиму він поліг
Від зради своїх недолюдків,
Поліг героєм...*

Звісно, вірш — художній твір. Але Анна-Амелія Леонович загинула через дев'ять місяців після арешту її матері. І в неї, як бачимо, були навіть особисті мотиви не любити радянський режим. Належність до ОУН є доказом того, що і дівчина, і її мати відчували себе також українками. Аби не хибувати на голослівність, слід звернутися до документів радянських органів. Адже їхні функціонери старанно нотували розвиток подій — ці архіви часто переховували повстанці в себе вдома.

Ось як описують «акцію» міліції вдома Олени Ругами Леонович матеріали фондів Галузевого державного архіву СБУ (подаємо мовою оригіналу зі збереженням особливостей пунктуації): «18 мая с. г. у доме учительницы села Залуква, Галичского района (Анни-Амелії. — Прим. авт.) ЛЕОНОВИЧ бандитами убит уч. уполномоченный РО МВД мл. лейтенант милиции ГУСАК Н. Д. и тяжело ранен ст. оперуполномоченный этого же райотдела лейтенант милиции НИЖЕГОРОДОВ Ф. Ф., находившиеся в селе по служебным делам. Забрав у уби-

того ГУСАК пистолет и сапоги, бандиты, вместе с учительницей ЛЕОНОВИЧ, скрылись. Высланной оперативно-войсковой группой в доме ЛЕОНОВИЧ обнаружен бункер, из которого изъяты оуновская переписка и фуражка с «тризубом». При обыске квартиры ЛЕОНОВИЧ были обнаружены и изъяты списки сотрудников Галичского РО МВД и советско-партийного актива. Ведутся поиски бандитов».

Отож Анна-Амелія Леонович після бою 18 травня 1948 року пішла з материнського дому з повстанцями — перейшла у підпілля. Олену Леонович заарештували 22 травня. Як подає Петро Зінковський, онівцями, які в січні — травні 1948-го переховувалися в будинку Леоновичів, перебували бійці з псевдо Орел, Шум, Сірко, Богун і Чорт.

«В цей період [Гелена Леонович] систематично готувала їм їжу, — пише Зінковський. — 18 травня 1948 року при наближенні до будинку співробітників МВС учасники ОУН нав'язали бій. При перестрілці постраждали працівники Галицького райвідділу МВС: вбито міліціонера Гусака і поранено Ніжегородова. При обшуку в квартирі Леонович вилучено близько 70 екземплярів націоналістичних листівок».

Військовий трибунал УМГБ міста Станіслава (Івано-Франківська) 5 серпня 1948-го засудив Олену-Ругаму Леонович до 25 років виправно-трудових таборів, 5 років позбавлення громадянських прав і конфіскації майна. Прокуратура Прикарпатського військового округу зменшила термін ув'язнення до 10 років у зв'язку з тим, що жінці було вже 65, пояснює дослідник з Івано-Франківська. Старша Леонович померла 3 березня 1967-го й була помертно реабілітована прокуратурою Івано-Франківської області 16 липня 1992-го.

ДОКУМЕНТИ МГБ ТА ОУН ПРО ЗАГИБЕЛЬ ГАЛІ

А тепер щодо загибелі Анни-Амелії Леонович (Галі). Цю подію згадує зведення Станіславівського обласного управління МГБ (подаємо мовою оригіналу): «В 8.00 19 февраля 1949 года по данным агента Владмирова в селе Колодиев Галичского района проведена чекистско-войсковая операция под руководством оперуполномоченного Галичского РО МГБ лейтенанта Быструшкина и войскового командира ВВ МГБ капитана Силина, в результате которой в церкви был обнаружен бункер, в последнем находилось два бандита. На предложение сдатьсь бандиты оказали вооруженное сопротивление, выбросив при этом три гранаты, и в завязавшемся бою были убиты войсковой группой. В момент перестрелки сгорела церковь, подожженная бандитами. Опознанием трупов установлено, что убитыми являются: 1. Шедловский Иван Николаевич 1920 г. рождения, уроженец с. Колодиев Галичского района, участник референтуры пропаганды районного провода ОУН по кличке Днестр. 2. Леонович Анна Иосифовна 1925 г. рождения, уроженка с. Залуква Галичского района, связанная районного провода ОУН по кличке Галя».

Згідно зі статтею Петра Зінковського і книжкою «Міста і села Галицького району: історія, пам'ятки, особистості» храм спалили розлючені співробітники МГБ. До речі, у церкві села Колодіїв крім криївки були також шевська й кравецька

майстерні, які постачали повстанцям одяг та взуття. Колодівський випадок тільки один із численних, що демонструють зв'язки повстанців із церквою. Недарма на допитах главу греко-католицької церкви Йосифа Сліпого часто запитували про криївки в храмах і церковних будівлях. Але вірні й окремі священики без якоїсь особливої вказівки згори масово чинили опір «визволителям».

Існує також зведення 215-го стрілецького полку 82-ї стрілецької дивізії внутрішніх військ МГБ, бійці якого оточували храм у Колодієві: «19.2.49 г. войсковой группой 8 ср. 25 человек под командой капитана Силина при проведении операции в селе Колодзенов (5020) Галичского р-на на чердаке церкви было обнаружено убежище, в котором скрывались два бандита. На предложение сдать бандиты подожгли документы и церковь, а сами покончили жизнь самоубийством».

Також загибель Анни-Амелії Леонович зафіксована в документах ОУН. Зокрема, у «Звіті надрайонного проводу ОУН Станиславівщини за січень, лютий, березень 1949 р.» від 9 травня 1949 року. Його опублікували у 22-му томі «Літопису УПА», у новій серії цього видання: «18.2. (як уже згадано, подія сталася 19 лютого. — Прим. авт.) до с. Колодів о годині 8-ї прийшло автомашинною 30 больш[евиків] під ком. нач. РО МГБ Стернікова. Висівши із автомашини, обскочили (оточили. — Прим. авт.) церкву, в якій крилося двоє запільників. Большевики сказали одному господареві, щоб пішов сказати хованцям, щоби здалися. Дівчина (караїмка), яка ховалася, переказала большевикам «хай мене поцілують в с...». На ці слова больш[евиків] відкрили кулеметний вогонь по банях церкви, де була криївка. Запільники понищили все, що було в криївці, перетяли бритвою собі жили на руках, зійшли до церкви і попадали мертвими. Впали Бистрий і дівчина караїмка Лівонич Ляонка родом з с. Залуква».

Тобто маємо щонайменше три документи, майже синхронні із загибеллю повстанців у Колодієві. Два з них належали МГБ і один — ОУН. Опис події в жодному з цих документів аж ніяк не схиляє до думки про те, що Галя діяла під примусом. Як не покаже примусу й опис обставин бою в будинку Олени-Ругами Леонович. Звісно, усна історія — цікаве джерело, та у випадку Леоновичів усним твердженням суперечать писемні документи, що взаємно верифікують одні інших. Тож і мати, і її донька були в ОУН та боролися за Україну. За віршем Василя Бучка (Коваленка), радянські солдати познущалися з тіл загиблих повстанців і не дали їх поховати родичам.

ОБСТАВИНИ В СЕЛІ ЗАЛУКВА

Узагалі околиці Галича, зокрема Залуква, належали до національно свідомих місцевостей Галичини. Уже польська влада звертала увагу на Залукву, у тому числі під час пацифікації 1930 року: «ЗАЛУКВА, ПОВ. СТАНИСЛАВІВ Дня 15 і 16 жовтня прийхав до нашого села більший відділ уланів б. п. в Станиславові та розпочав пацифікаційну акцію. Жовніри закватувалися на приходстві та по свідоміших селянах, котрих мали списаних, — читаємо у газеті «Діло» від 26 жовтня 1930 року. — Місцевий парох о. Роман Лободич спасся утечею. Жовніри відвідали оба місцеві коопера-

тивні склепи та чит. «Просвіти». По 24-годиннім побуті гості опустили село, заявляючи, що «бардзо гжечне сен обешлі» та що в разі погребу знова село відвідають. Люди тим усім, що було в селі, сильно прибиті».

До речі, священик Роман Лободич — колишній капелан Української галицької армії, крилошанин Митрополитові. Отець Лободич був одним із активних українських священиків Галичини й виховував вірних саме в українському дусі. Він також працював катехитом у школі в Залукві. Тож, імовірно, знав Анну-Амелію з дитинства. Тут час згадати й те, що Анна-Амелія Леонович, як і багато місцевих караїмів, була охрещена у східному обряді. Тобто ця караїмка-націоналістка була греко-католичкою.

«ГОРДІЄНКО З КАРАЇМІВ. РОДОМ ІЗ СЕЛА ЗАЛУКВА БІЛЯ ГАЛИЧА. В НЬОГО І БРАТИ В УПА... НЕУКРАЇНСЬКЕ ПОХОДЖЕННЯ ГОРДІЄНКА ВИДАВАЛА ЗОВНІШНІСТЬ: ЧОРНЕ ВОЛОССЯ, ТАКІ Ж ЧОРНІ ОЧІ, ТРОХИ З ГОРБИНКОЮ НІС»

Зрештою, у 22-му томі «Літопису УПА» маємо 42 згадки-позиції про Залукву в документах ОУН. І це тільки опубліковані документи лише одного видання. Крім того, ще двох вихідців із Залукви, які обіймали в ОУН і УПА відповідальні пости, називали караїмами за їхній зовнішній вигляд і те, що вони нібито мали караїмську кров. Це були чотурий УПА Богдан Криса-Муха і член окружного проводу Калущини Володимир Криса-Гордієнко, зазначають дослідники національно-визвольного руху Микола Когут і Василь Ільницький.

«Гордієнко з караїмів. Родом із села Залуква біля Галича. В нього і брати в УПА... Неукраїнське походження Гордієнка видавала зовнішність: чорне волосся, такі ж чорні очі, трохи з горбинкою ніс. Був середнього зросту», — передає слова очевидиці тих подій Магдалини Луць Микола Когут у книжці «Герої не вмирають». Чи хтось візьметься стверджувати, що братів Крис із Залукви також змушували вступати до УПА?

Але долі караїмів Мухи і Гордієнка — це вже інша історія з іншими, поки що не знайденими документами. Напевно, українцям варто більше цікавитися співжиттям своїх предків із представниками інших народів та «екзотичних», як дехто тепер вважає, релігій. Адже знання минулого, його залучення до теперішнього суспільного дискурсу можуть бути доброю страховкою від отримання шоку внаслідок появи публікацій, меседжі яких суперечать дійсності й можуть породжувати негативне ставлення до вже незалежної України. ■

Автор статті висловлює щирі вдячність дослідникам національно-визвольного руху Зіновієві Бойчуку та Володимиру Морозу, а також заступникові гендиректора національного заповідника «Давній Галич» із наукової роботи Семену Побуцькому за допомогу в пошуку джерел для висвітлення теми цієї статті.

Що замислено, те виконується

Юрій Андрухович

Якби існувала можливість зазирнути всередину Бога, тобто просканувати Його безмежний мозок, то ми дізналися б серед усього іншого й те, що Він собі думає про нас як про націю. Завдяки цьому можна було б нарешті оголосити нашу національну ідею в її соловйовському розумінні: «Ідея нації є не те, що вона сама думає про себе в часі, а те, що Бог думає про неї у вічності» (Владимір Соловйов (1853–1900), видатний релігійно-містичний філософ, протягом певного часу своєї молодості був серед найулюбленіших мислителів). Це, напевно, дало б нам змогу уникнути багатьох зайвих рухів та безплідних розумових метань. Тобто це було б для всіх надзвичайно корисно.

Але досягнути Провидіння Боже в усій повноті нам не дано хоча б з огляду на згадану вже безмежність Бога та нашу людську обмеженість. Крім того, існує чимало підозр, іноді незле обґрунтованих, що його, Бога, можливо, як такого й немає.

Шукаючи, отже, свою національну ідею, ми мусимо погодитися з дещо дискомфортною подвійною непевністю. Якщо Бог існує (непевність перша), то для України Він мав би (непевність друга), тобто міг би мати, схотів би вигадати, вигадав би (якби схотів) окрему національну ідею, що обов'язково різнилася б від решти національних ідей: російської, німецької, польської, американської, навіть грузинської та всіх інших.

І якщо ми вже ці дві непевності припустили, то нам залишається вгадувати. Тобто намагатися розгадати, що саме міг мати на увазі Бог, покликавши до життя ще й українську націю, навіщо ми Йому, інакше кажучи, потрібні.

Але тут у сферу містичного знання вривається історичне. І воно, це історичне знання, підказує, що нації, якими вони сьогодні є, поставали значною мірою випадково, ба більше, що вони є *уявними спільнотами*. Тобто що в усіх без винятку процесах націєтворення не обійшлося без плутанини і, правди ніде сховати, насильства. Насильством, як їм і належить, протягом сторіч займалися різного ґатунку держави, що підняли націєтворення під свої інтереси. Наслідком цього й маємо кричущі своєю несправедливістю казуси, коли, скажімо, провансальцям, виходячи з мовно-культурно-ментальних критеріїв, було б значно природніше співіснувати в єдиному організмі з каталонцями. Проте перші стали частиною французької нації, другі — іспанської. Чи, наприклад, ба-

Проект Антіна Мухарського «Національна ідея модерної України». Інтерв'ю з митцями, філософами, лідерами думок

варці, яких так само природніше бачити в єдності з австрійцями, а не з північнонімецькими «риб'ячими головами». І корсиканцям ближчі сарди. І фламандцям голландці. А польські шльонзаки, тобто представники корінного етносу Силезії, і донині не дуже радо визнають себе поляками.

А русини — карпатські, закарпатські та всякі інші включно з балканськими й заокеанськими? Якби їм у XIX сторіччі хоч один поетичний геній на міру нашого Тараса Григоровича, то була б і з них нація, що й собі шукала б якусь ідею. А так доводиться їм, бідолашним, ліпити собі її із самого лиш Енді Воргола.

Чи, скажімо, кубанці. От якби у 1918–1920-му перемогла українська Революція, то частиною якої нації стали б вони, на день сьогоднішній поголовно записані в «русские»? І яку назву підібрали б ми нині для міста Катеринодара, деколонізуючи, а заодно й декомунізуючи його, себто звільнюючи від масивно навислої над ним тіні більшовицької царичі Єкатери́ни II?

Отак ми наблизилися до ключового моменту: українське як неросійське.

Можна було б, звісно, відмежовувати його (українське) й від польського чи румунського, німецького чи іспанського, американського чи грузинського врешті-решт. Однак Богові (наважмося припустити) стратегічно важливе саме наше відмежування від російського. Недаремно ж Він свого часу дозволив офіційно називати нас малоросами. «От я вас тією назвою прив'яжу до Росії, — думав собі Бог, — і побачу, як ви з того викрутитесь». Тобто стратегічність Божого задуму вже й у тому, що ані малополяками чи малорумунами, як і малонімцями чи малоамериканцями й тим більше малогрузинами, українців ніхто і ніколи не називав. А от малоросами ще й як. Офіційно. З чого випливає, що Бог поставив перед нами доволі складне технічне завдання — не просто реалізуватись як окрема від росіян *уявна спільнота*, а й зробити це так, щоб в уявленні інших *уявних спільнот* відбулися радикальні зміни, завдяки яким ми з уявних малоросів стали б реальними українцями.

Щоб і без того складне завдання ускладнити ще більше, Бог ще на початках нашого становлення не просто задумав нас бездержавними (поступово позакривавши нам усі давніші форми протодержавності), а й усіяло наростив

Kozatskyi Stan

і звів до рангу надпотужної імперії державність росіян. Простіше кажучи, що в одних відібрав цілковито, те іншим віддав у стані абсолютно гіпертрофованому. Це означало, що нам випав особливо тяжкий жереб—борсатися у край несприятливих асиміляційних водах із повністю зв'язаними руками й ногами проти найпотужнішої з усіх імперських течій. Можливо, саме це має на увазі Велика Національна Поетка, коли на свій лад іронізує: «Ми є, тому що нас не може бути».

Проте й це, на перший погляд, фатальне для українства розташування сил милосерддя Бог не без гумору ускладнив і диференціював тим, що на частині українських етнічних теренів дозволив запанувати альтернативній щодо Російської Австрійській імперії. Ця частина за своєю площею була в рази меншою за підросійську й водночас достатньою для того, щоб українство дістало шанс на критичну масу національної свідомості. Інакше кажучи, Господь подарував нам фору й таким чином поставлене Ним же завдання не те щоб полегшив, але вивів із зони безнадійності та невиконуваності: mission possible.

Тепер, після кількох довгих століть невпинного й виснажливого національного виживання, спробуймо відчитати, у чому може бути сенс того прецеденту, що вижити нам вдалося й виживання перестало бути нашою єдиною ціллю.

У 1918–1920 роках було засновано модерну українську державність. Її хоч і ліквідовано різними силами ззовні, проте не повністю. Новій російській імперії довелося змиритися з існуванням такої собі УСРР, а згодом УРСР.

Ця дія легітимізувала приєднання до згаданої УРСР у 1939–1940-му раніше непідросійських (експідавстрійських) територій. Росія впустила в себе троянського коня Західної України.

1945 року вона, Росія, допустила ще одну фатальну помилку, зробивши УРСР не тільки засновницею, а й повноправним членом Організації Об'єднаних Націй. Слово «націй» у назві цієї інституції для нас центральне. Російська імперія мимоволі визнала українців окремою нацією.

1991-го Росія так захопилася переділом влади в імперському центрі, що прогавила юридичне незалежнення України. Втім, тут-таки поклялася ніколи не допустити незалежнення фактичного: де-юре—так, де-факто—категорично ні. З більшим чи меншим успіхом їй це вдалося до 2004-го й невдовзі після того, як вона взяла переконливий реванш за знову ж таки прогавлену Помаранчеву революцію.

З ранньої весни 2014-го фактичне незалежнення України від Росії стало процесом незворотним. Щоб воно стало остаточним, себто виповнилося, потрібно не так уже й багато: розпад російської державності. Саме це й вигадав наш люблячий Творець як українську національну ідею. Це ми, українці, маємо довести російську імперію до загибелі. І найсмішніше те, що аж ніяк не військовими методами. Себто з нашого, українського, боку зовсім не військовими.

Й оскільки російська імперія є глобальним актором із максимальною концентрацією абсолютного зла, то саме нам випала унікальна й почесна місія звільнити від цього зла все, що зможемо. Такою місією можна без перебільшення пишатися.

Багатоходівка Бога, який вирішив зіграти Україною, неухильно наближається до завершення. ■

Готель • Ресторан • Конференц-центр

Спорт зала • Сауна • Велика паркова зона • Дитячий майданчик

Парковка • Електрозаправка • Трансфер • Wi-Fi

Київ, Україна

Бориспільське шосе (300 метрів від Харківської площі)

044 585-11-65 | www.kstan.ua

Десять тисяч кроків

Юлія Смаль, Пінху

Про різні відтінки життя в Китаї

Заховані скелі. Знімаючи тут свій фільм «Аватар», Джеймс Кемерон прославив національний парк у Чжанцзяцзе на весь світ

Десять тисяч кроків—та мінімальна дистанція, яку треба подолати, щоб розігнати по судинах кров, а по боках смалець. Пройшовши цю відстань у будь-якому місті Китаю, можна побачити його весь, найрізноманітніший: традиційний, кітчевий, надсучасний, змінений, незмінний, устелений бруківкою, залитий бетоном, заасфальтований, протоптаний у полі. Із кожним кроком пейзаж навколо трохи змінюється. Ця країна динамічна. Запитайте мене, скільки треба пройти, щоб зрозуміти її пластичність,—і я проведу вас одним із десятків шляхів, якими щодня повертаюся з роботи додому. Десять тисяч кроків... Чи йтимете велелюдним Шанхаєм, чи заїдете у віддалений, маловідомий середньому

європеїду Хуаншань, чи гулятимете мальовничими «горами Аватара» в Чжанцзяцзе—встигнете побачити всі відтінки китайського життя, нехай і не в деталях.

ІСТОРІЯ

Китайській державності орієнтовно понад 5 тис. років. Китайській писемності трохи менше. Уся історія Піднебесної, у принципі, занотована, задокументована, опоетизована й міфологізована в писемних джерелах та усних пам'ятках. І тут не йдеться про всі ці династії Мін, Тан чи Цін. Мова про всю історію, весь відрізок часу, протягом якого існує ця держава. Міжусобиці та завойовницькі війни—цілком звичне явище для всіх країн. Але, що неймовірно, у цілій історії Китаю жоден правитель, жоден завойовник—чи це внутрішній самопроголошений володар, чи хтось із зовнішніх нападників—ні разу не знищив країни дощенту. Це стосується навіть комуністів, які, прийшовши до влади в 1949 році, не зруйнували жодного монастиря, не перетворили жодного храму на зерноховище, навпаки, вкладали в традиції гроші й плекали «витоки» комунізму з героїчної минувшини. Монголи, які, примчавши в Європу, передусім плюндрували й палили її, у Китаї не вийняли ані цеглинки з Великого муру... Японці... Хто сюди тільки не приходив... Та, хоч скільки китайських імперій знав світ, нічого не було зруйновано—хіба що самі розвалювалося від часу, та й то на його місці тут-таки зводили абсолютно копію.

Так, скажімо, найдовший міський мур, найбільше оборонне укріплення у світі, стоїть у Наньцзіні, трохи північніше Шанхая по східному узбережжю. Почали його зводити ще в III столітті до н. е., найактивніше розбудовували в середньовіччі (приблизно від XIII до XVI століття), проте останні вежі відповідно до стародавніх архітектурних планів добудовували вже комуністи в 1950-х. На цьому мурі спокійно розминуться два туристичні автобуси, якщо комусь вистачить розуму їх туди занести, а двогодинна піша прогулянка покриває лише 3% загальної його довжини. І при цьому все, що не стосується історії, тривалої пам'яті й традицій, нищиться та перебудовується за лічені роки.

Що є дивним і навіть дивовижним у Китаї ще, то це цілковита відсутність кастовості. Ні, поділ на багатих і бідних завжди був, є і буде, східне суспільство саме собою заточене під нерівність, але чітких меж, які визначали б можливості всередині групи, як в Індії, немає. Гроші дають (давали) змогу найняти кращих учителів, влаштувати в кращу школу, спроектувати краще майбутнє, проте людина розумна, вперта й цілеспрямована

завжди могла знайти собі місце під сонцем. Подавшись у вчителі, уроджений селянин спокійно жив, не знаючи голоду, виходець із ремісників міг стати чиновником чи військовим, дослужитися до генерала й видатної воєнної слави. Власне, тепер усе те саме.

РОДИНА

Родина в Китаї—це святе. Є мільйон приказок про сімейне життя, про дід, про родичів та самовідчуття в цьому світі генетичних зв'язків. Кожен китаєць живе і знає, що живе заради родини.

Почавши романтичні стосунки ще в школі, молоді люди вже окреслюють пару на майбутнє. Вони починають вибудовувати оточення, плани й родинні зв'язки. Більшість одружених пар живуть разом зі старшої школи. Позустрічатись і розбігтися—так не прийнято. Розлучення трапляються, і ніхто за них нікого не засудить, проте це радше винятки. Якщо стається так, що подружжя розпадається або хтось із двох помирає, то другий має всі шанси залишитися самотнім на все життя, бо пари однолітків уже давно сформовані. Батьками стають років у 26–28, причому, народивши дітей, віддають їх своїм мамам-татам, а самі облаштовують кар'єру й побут, через те сім'ї часто живуть великими патрі(матрі)архальними анклавами (бо ще дід із бабою по-азійськи живі-здорові, можуть із правнуками допомагати).

Утім, і в Китаї не все райдужно. Анекдоти про свекрух із невістками теж побутують. Хоча, дочекавшись дітей з роботи, старше покоління з чистим сумлінням іде на свіже повітря танцювати (тут це роблять по всіх кутках), займатись у-шу або музикувати разом з однодумцями, прилюдні скандали майже не трапляються, «сміття» з хати тут майже не виносять.

Кожен китаєць, хоч би де він був, прагне додому. Тут насправді рідко мріють про мандри: це швидше віяння західних цивілізацій. Кажуть: «Можна працювати далеко від домівки, але Новий рік треба зустрічати вдома».

Пінху. Невелике портове місто між Шанхаєм та Гуанчжоу нечасто бачить європейських туристів, хоч і заслуговує на увагу

Традиційне обличчя Китаю. Загнуті кути дахів із драконами на пагодах — упізнаваний образ країни та регіону

СМІТТЯ

Попри звичну картинку і стереотипи, у Китаї не брудно. Хоча населення собі у вус не дме й активно засмічує довкілля. Армія двірників та прибиральників, що цілими днями замітають, миють і шкребуть, робить своє діло, заперечуючи нав'язану істину «чисто там, де не сміять, а не там, де прибирають». Двірника можна зустріти в

У ЦІЛІЙ ІСТОРІЇ КИТАЮ ЖОДЕН ПРАВИТЕЛЬ, ЖОДЕН ЗАВОЙОВНИК — ЧИ ЦЕ ВНУТРІШНІЙ САМОПРОГОЛОШЕНИЙ ВОЛОДАР, ЧИ ХТОСЬ ІЗ ЗОВНІШНІХ НАПАДНИКІВ — НІ РАЗУ НЕ ЗНИЩИВ КРАЇНИ ДОЦЕНТУ. ЦЕ СТОСУЄТЬСЯ НАВІТЬ КОМУНІСТІВ

найнесподіваніших місцях. Скажімо, помітила його на схилі жовтої гори Хуаншань на висоті близько 1,5 тис. м над рівнем моря: лазив, збирав папірці й пляшки після туристів.

ЦІКАВИ МІСЦЯ

Серединна Держава—Чжунго—велика країна, де на півночі взимку лежить сніг і відбувається фестиваль льодових скульптур, а на півдні тропіки. Буває, дорогою на роботу людина дістає повідомлення, що полем іти не можна, бо там дві кобри звили гніздо, влада міста попереджає та обцяє вжити заходів. На заході цієї країни Гімалаї, Тибет і найбільша азійська пустеля, на сході узбережжя Східно-Китайського моря й перлина вишуканої найновітнішої урбаністики Шанхай. Зі сходу на захід, із півночі на південь Піднебесна помережана річками, перетягнута горами з найхимернішими перепадами висот і цікавим впливом ерозії на ландшафт. Куди не подайся, де не пройди свої десять тисяч кроків—завжди знайдеш цікаве.

От, приміром, найдовший скляний міст у Чжанцзяцзе простягнувся на висоті близько 400 м. Навіть тим, у кого немає ані агорафобії, ані страху висоти, паморочиться в голові. І в них виникає нормальне, природне бажання вцепитися за важку сталеву стропу й більше її не відпускати. Тут-таки, поруч, місто, а в ньому висотки, 4G-інтернет

і п'ятизіркові готелі для найвибагливіших. З міста виводить канатний шлях на гору Тяньмень (Небесні Ворота), 8 км на тонкому канаті й мільйони кубометрів повітря під тонкою хисткою підлогою кабінки, півгодини — і півторакілометрова височінь. Ходи, дивись, як сюди доїхав і як з'їжджатимеш. Але це відоме місце розтиражоване. Кожен мешканець інтернету або ж читає паперових газет знає про скляний міст у Чжанцзяцзе, та й про тутешні «гори Аватара» не чув хіба що ледачий. Відомі атракції — Сіань із теракотовим військом, Пекін із Великим муром, Шанхай із хайтек-районом Пудун, де на 5 км² розрослися три півкілометрові стоповерхівки.

А про те, що місцина, названа на честь жовтої гори Хуаншань, належить до Списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, знає мало хто. Двокілометрові гранітні пасма вишукані й неймовірно викарбувані природою: подекуди обдерті вітром та водою, витріпані, вишарпані голі вершини, здається, штовхні — і каменепад забезпечено. Тут, поміж горами, заховався старовинний монастир, до якого раніше можна було хіба що залізти крутими кам'янистими схилами, а тепер дістаються канатною дорогою. Щоправда, туристів до усамітненої обителі не дуже пускають: вона не приймає суети. Тут водоспади, тихі стежки, на яких природа транслює тишу, шумні натовпи мандрівників на проторованих і пронумерованих дорогах, а трохи далі обладнані автостанції, скло й бетон, цивілізація та їжа для всіх охочих.

По всьому Китаю розкидані різноманітні старовинні селища. Лише навколо невеликого за тутешніми мірками (півмільйона жителів) міста Пінху з різних боків розкинулися Шитан, Вучжень, Чжапу... Тут не змінюють декорацій століттями, і старі, потріскані від часу дерев'яні віконниці з барельєфами, почорніла черепиця на закручених високих дахах, старі важкі меблі — усе залишається на місці, ніби люди століття тому просто встали й вийшли, аби не нищити пам'яті про своє життя. Вирують східні базари, накриті маркізами та парасолями, відчайдушно пахне їжею, і галаслива юрба пере-

ходить від крамнички до крамнички в пошуках чогось особливого. А дець під критою сценою ввечері можна сподіватися побачити пекінську оперу, яка насправді зовсім не опера, а швидше пантоміма з танцями, співом та перформансом, із традиційними костюмами, поезією і театром тіней. У цих містечках знімаються специфічні кадри голлівудських блокбастерів, із яких ми дізнаємося про Китай, що постає в уяві отаким, старовинним, традиційним, із дашком та драконом на ньому.

ЩОДЕННЕ ЖИТТЯ, ГОПНИКИ, АЗАРТНІ ІГРИ

У Китаї повсюди дуже пахне їжею: супом, м'ясними булочками, тушкованою капустою, шкварками. Посеред вулиці між висоток стоїть бочка-пічка, а на ній пихкає кіптявий чайник чи баняк із рисом, це нормальне явище. Усе життя китайця проходить на вулиці: тут його телевізор, радіобрехунець, рисоварка. Поруч перукарня на одне крісло, через двоє дверей ідаленька для урізноманітнення раціону, магазинчик із найнеобхіднішим: оцтом, перцями, рисом та соєвим соусом, а

КОЖЕН КИТАЄЦЬ, ХОЧ БИ ДЕ ВІН БУВ, ПРАГНЕ ДОДОМУ. ТУТ НАСПРАВДІ РІДКО МРІЮТЬ ПРО МАНДРИ: ЦЕ ШВИДШЕ ВІЯННЯ ЗАХІДНИХ ЦИВІЛІЗАЦІЙ

також сусіди. Тут і новини, і веселля, і радість, і сум. Усі всіх знають, разом сушать труси, м'ясо та зелень просто посеред тротуару, разом хоронять родичів, разом обідають і бавлять дітей: такий колективізм, що притаманний східним народам, особливо концентрований у Китаї.

Звісно, щоб 24 год на добу жити із сусідами в мирі, треба чимось займатися. От і займаються. Найпопулярнішим дозвіллям є гра в маджонг на гроші. Нормально за вечір програти кілька сотень юанів (приблизно 1–2 тис. грн). Якщо хтось виграв більше, до 1 тис. юанів (4 тис. грн), то представляється: купує щось смачне поїсти, якщо компанія з байцзю — горілкою, то ще й алкоголь коштом переможця.

Звісно, у такій ідилії трапляються і проколи. Є в китайців свій термін на позначення гопника — дрібного хулігана, що захоплюється криміналом, але його туди не беруть за браком засадничих рис: «лю ман». Якщо раптом почуєте, то це воно, дрібний бандюжка, босота й хуліган, грубе, загальновживане слово, яким можна охрестити підлітка, наприклад, котрий стріляє дріб'язок у малих, чи юнака, що промишляє невеликим розбобом, за який і посадити не посадиш, і побити шкода.

ВЕСТЕРНІЗАЦІЯ, КІТЧ І НАСЛІДУВАННЯ

З одного боку, Китай — країна абсолютно східна, як лише можна цей схід уявити. Чай зі спеціальних заварничків наливають у маленькі піали (у нас такими навіть горілку не п'ють)... Вишиті й оздоблені костюми на свята, червоний весільний одяг, рикші... Схід як Схід.

Із другого боку, ця країна безмежно захоплюється Заходом. Може, навіть не так Заходом, як

Контрасти поруч. Шанхай — надсучасне місто, яке швидко зростає. Але за кілька кілометрів — старовинне село, де час ніби зупинився

Америку, США. Загалом у Піднебесній не дуже люблять темношкірих, але якщо ти афроамериканець, то ти божество й китайка не буде проти вийти за тебе заміж.

«Біла шкіра ховає сім ганджів», — кажуть місцеві й посилено вибілюються. Буває, доходить до того, що в супермаркеті продавщиця під штучним освітленням схожа на свіженького зомбі: така білісінька, аж синя. Білила, світлі тональні креми — це основна косметика. Світле волосся — мрія. Сині очі — казка.

Китайці намагаються наслідувати Америку в усьому: одязі, музиці, навіть неоновому освітленні нічних вулиць. Торік після хвилі відзначань Різдва уряд занепокоєно попросив населення звертати увагу на свої традиції і святкувати, якщо вже хочеться опіуму для народу, буддиські й даоські свята. «Джингл белз», височенні прекрасні ялинки, олені, Санта, що регоче на саях, смажені каштани й чай із корицею, подарунки — світ наче з глузду з'їхав.

Звісно, до уряду треба дослухатись, але цьогоріч Різдво святкував навіть уряд. Готуємося до Великодня. Кролики та шоколадні яйця вже з'явилися на полицях китайських магазинів.

Смішно сказати, але тільки завдяки світлому волоссю й «круглим» очам (так китайці називають форму очей європейців) можна запросто влаштуватися на роботу, причому від тебе вимагається не так праця, як торгівля обличчям.

При всьому цьому вестернізація має вигляд бутафорний, наганий. Це як повторювати рухи за тим, кого не розумієш: ніби копіюєш, ніби навіть у такт потрапляєш, а сенсу в цьому немає. Такий розкішний целулоїдний кітч.

Пересівши на Maserati з Porsche, китайці не стали раптом людьми Заходу, в душі вони як були азіяцями, так і є з відповідними уявленнями про вихованість і право сильного. Але ж Maserati й Porsche — символи й сигнали західної цивілізації! І жителі Піднебесної навіть не розуміють, що в момент, коли оте Maserati їде по зустрічній не у свою чергу на перехресті, воно відразу перетворюється на табун із 800 конячок серед глухого азізького степу.

ШКОЛА

Дітей у Китаї важко зустріти посеред міста. З одного боку, побутують страшні історії про викрадення й торгівлю ними. Із другого — хлопчики й дівчатка безкінечно зайняті. Скажімо, у середній школі робочий день триває з восьмої ранку до восьмої вечора. Якщо сюди додати ще мовні курси та гурток малювання чи музики на вихідних, стає зрозуміло, що жодного вештання містом просто бути не може.

Освітня система орієнтована на безмежні вправлення, постійне навантаження, методичні повторення й вивчення нового. Нічого дивного, конкурсу на вступ до вишів (з урахуванням того, що навчання дороге і платне для всіх) — 10 осіб на місце в найпровінційнішому, найменш рейтинговому закладі. У якихось консерваторіях та медуніверситетах Шанхая чи Пекина претендентів на одне студентське місце до 60.

Не найоптимальніша, чесно скажемо, не найлюдяніша педагогічна система світу, але вона працює, підтверджуючи думку, що діти можуть навчатись у будь-яких умовах. Так у них налаштований мозок — засвоювати знання.

ФОТО АВТОРА

Вулиця єднає. Усе життя китайця проходить на вулиці: тут його телевізор, радіо-брехунець, рисоварка. Поруч перукарня на одне крісло, через двоє дверей ідаленька, магазинчик із найнеобхіднішим, а також сусіди

Учителі — це дуже поважний клас населення. Якщо вони починають викликати батьків до школи, ганьба! Є люди, які, обіймаючи поважну керівну посаду на великому підприємстві, звільнялися, щоб у певний кризовий момент бути разом із дитиною за порадою та рекомендацією наставника. Конфлікт «учень — учитель» тут якщо й виникає, то вже в підлітковому віці й триває рівно доти, доки тато не під'їде навадати нащадку по вухах за неповажне ставлення до «лаоші».

Школи різні, переважно досить світлі й просторі, з величезними стадіонами та актовими залами. До будь-якого свята організовуються якісь концерти, виступи, перформанси, куди завжди й обов'язково з'їжджаються батьки. Що важливо, у Китаї прийнято, і це нормальна практика, відправляти нащадків учитися в інтернати на повних п'ять-шість робочих днів. Поширеними, наприклад, є школи кунг-фу. Закінчивши такий заклад, дитина з бідної сім'ї може сподіватися на пристойну кар'єру. Вчитися там важко: муштра, дисципліна, постійні тренування. Але бонуси по здобутті атестата теж вражають.

Старша школа завжди обладнана гуртожитком, і 9–12-класники просто живуть у ній. Міжнародні школи пропонують помешкання всім дітям від першого класу. Нормальному українцеві боляче дивитись, як дівчинка чи хлопчик побивається за матір'ю, що залишає її на тиждень у чужому, непривітному місці з чужими людьми, але тут це нормально. У китайців це любов до дитини, і так вони дбають про її майбутнє.

Китай різний. Відстоявшись за кілька тисячоліть історії, він, певно, раптом зробився найеластичнішою, найбільш змінною країною у світі. Декорації тут заступають одна одну, як у пластиліновому мультфільмі: зруйнувати старий і побудувати новий житловий масив — справа кількох років, на місці страшної висотки-курника з різнозасксленими балконами виростає сучасний, декорований ліпниною та ілюмінацією район із фільмів про майбутнє. Діти катаються на гіроскутерах, дорослі збирають найпотужніший у світі комп'ютер. Різний, він вартий того, щоб ним захоплювалися, вартий щоденних десяти тисяч кроків. ■

Не змогом єдиним. Забруднення повітря й води, перенаселення та критичний стрибок рівня онкозахворювань — щоденні проблеми Китаю. Ситуація зі смогом у Пекіні не є найгіршою. Пальму першості тут тримають Урумчі, Ланьчжоу та Лінфен.

Тоді й тепер

Вікторія Малишева

Зараз я думаю, що хоч якось звикла до змін у своєму житті лише через два роки після того літа. До літа 2016-го моя свідомість відмовлялася переводити в минулий час моє життя, яке було до подій літа 2014-го. Я навіть горвила про своє тогочасне життя в теперішньому часі. Так, ніби на лікарняному, що ось-ось закінчиться—і все знову буде як колись. Активно намагалася листуватися з дівчатами мого довоєнного відділу, яких розкидало, ніби від потужного вибуху, по всіх усюдах: Україна, Росія, Білорусь. Я вітала їх з усіма святами, розповідала якісь новини, які мали б ціну, якби ми й далі працювали разом. Вони відповідали по-різному. Забували про мої свята, вибачалися, і я розуміла, що в них немає часу і сил на те, щоб розділяти мою ностальгію. Їхнє життя мало інший, пришвидшений темп, у якому не було зайвого часу, а приводів для суму й без мене багато. Потім почала розуміти, що сни про колишню роботу вже не турбують щонаочі й що перестала боятися запізнитися зранку в наш відділ—цей сон я бачила майже постійно.

Потім стала прикрашати своє минуле квітами уяви. Так іноді роблять вдовиці: «Мій чоловік жодного разу не образив мене, руки не підняв!», тоді як за життя подружжя ніколи не було аж таким щасливим. Так, я почала ідеалізувати своє минуле. Як Мюнхгаузен. Робота в мене була найкраща, колектив пречудовий, а життя в шоколаді. Теж ілюзії, я розумію. Навколо мене багато хто живе ілюзіями. І лише раптові смерті знайомих на деякий час протверезили ігри розуму. Я видаляла номери померлих із телефонної книжки й намагалася жити так, ніби нічого не відбувалося навколо...

Напередодні війни мама подружка запросила нас удвох на ювілей. Дитина була ще надто мала, щоб брати її із собою, тому моя мудра мама вирішила, що залишиться вдома, а я віддам пошану імениниці за нас усіх. Йшла на ювілей з усмішкою: жінці виповнювалося 75 років, вона була старша за мене більш як удвічі. Несла квіти і думала швидко піти. Але свято виявилася таким щирим і теплим, що піти з нього просто не змогла. Спостерігала за стосунками майже зразкової родини, у якій були пошана, ввічливість, гумор. Виховані онуки, розумні діти, прекрасна матір. За довгим столом у ресторані не було

вільного місця. З привітаннями прийшли навіть її друзі молодості. Згадували минуле, співали, танцювали, і ніхто не сумував. Була жива музика і безліч квітів. Жінка прожила прекрасне, цікаве життя, у якому не лишалося місця заздрощам і байдужості. Її діти здобули вищу освіту, мали цікаву роботу й змогли реалізуватися. Онуки навчалися у вишах і будували сміливі плани на майбутнє. Я була в захваті від стосунків у цій родині, від їхнього ставлення до життя...

З війною ми втратили одне одного. Знали, що вона жива, вона знала, що ми весь час лишалися в місті. А кілька днів тому я запросила її на зустріч у те саме кафе, у якому святкували ювілей. Напередодні замовила майже таке саме меню, яке так вразило мене тоді. Єдине—довгий стіл в окремій залі ніким було заповнити. Мамина подруга прийшла з радістю, бо зустрітися хотіли давно. Ми майже не їли, весь час розмовляли та не зводили одна з одної очей. Вона лишилася в місті зовсім сама. Ніхто з її великої родини не погодився працювати та жити в «республіці». Дочка виїхала ще того літа й уже не повернулася у власну квартиру, де не лишалося жодної шибки. Син із родиною також виїхав, хоча й заспокоював матір, що ще повернеться. Але при цьому вже купив собі квартиру в Києві. Онуки, шукаючи кращої долі, осіли по всьому світові. Тож напередодні свого дня народження жінка лишилася зовсім сама...

Багато чого стало дивним у новому житті. Поодинокі зустрічі з родичами, товаришування по телефону та в листах, віртуальні відпустки, безліч книжок, кіно як підміна власного життя. Плани, друзі, місто. Ніби те саме, але й зовсім інше. Форми життя ті самі, а наповнення інше. Я спитала в приятеля, який живе в іншій частині міста, що відбувається в його районі вечорами. Він здивувався: ми живемо за кілька кілометрів одне від одного. Я розказала йому про свою порожню і темну вулицю о восьмій вечора. Може, у його районі більше життя?

Головне не фіксувати увагу та цьому: порожнечі, темряві, пияцтві навколо, безгрошів'ї. Головне і далі будувати плани, не зупинятися, вдавати, ніби нічого не відбувається... А іноді отримую запити від друзів із минулого життя: «Чим ти зараз живеш?». І розумію, що не лише я граю в ці ігри розуму, підмінюючи реальне життя вигаданим. Ми скидаємо одне одному книжки, обговорюємо щось за кавою та намагаємося вдавати, ніби навколо нічого не відбувається... ■

Невдоволених немає

Станіслав Васін

Не так давно в Донецьку сталася подія, котрої майже не помітили українські ЗМІ. Хоча в моєму особистому тераріумі місцевих збочень вона посіла почесне місце: відразу після «параду полонених» та похорону Мотороли. Цього дня, 19 квітня, на головній площі міста мав відбутися мітинг невдоволених гірників. Вони збиралися вимагати погашення боргів із зарплати й припинення закриття шахт. Акцію було призначено на 10:00 й анонсовано навіть у деяких сепаратистських групах. Але вже о 09:00 на площі було розбито кілька наметів, облаштовано майданчики для гри у футбол та хокей, розстелено мат, поставлено пару баскетбольних кілець та кілька столів із шахами. Температура зранку тоді була в межах 4 °С, дув сильний вітер, накрапав дощ. Проте шахісти не переставали грати. Діти в боксерських рукавицях дупелили одне одного просто біля пам'ятника Леніну. Кількадесят школярів мовчки слухали лекції про важливість спорту в житті, іноді аплодуючи ораторові під пильним поглядом самого Ільча.

Як відомо, «міцні господарники» в особі Захарченка й компанії довели шахтну галузь у «ДНР» до цілковитого колапсу: один за одним рудники Макіївки, Горлівки й Донецька стали закриватися після введення «зовнішнього управління». А на тих, які ще не припинили діяти, скорочують штат і масово відправляють робітників у неоплачувані відпустки. Понад те, у гірничих управліннях погрожують запровадити штрафи за — увага! — видобуток вугілля понад план. Те, за що раніше боролись і давали премії, тепер є підставою карати. Причина проста: навіть видобуте в межах зниженої норми вугілля припадає пилюкою на забитих складах: його просто нікому збути. Гірникам раз по раз розповідають, що вугілля почнуть постачати як не до РФ, то до Туреччини. Але ж людям просто нічим годувати сім'ї. Саме із цієї причини 19 квітня вони збиралися вийти на площу й виступити проти боргів із зарплати та закриття шахт.

Однак «молода республіка» відзначилась і тут. Причому в буквальному сенсі: саме зусиллями руху «Молодая республика» на площі під дощем було зібрано близько сотні школярів, яких звільнили від занять, змусивши боксувати й грати у футбол. Тут-таки організували виставку з фотографіями якихось згорілих танків, а поруч на слизькому від дощу маті активісти «Русского медведя» в камуфляжі показували прийоми рукопашного бою та захисту від ножа. Ошелешені таким видовищем, шахтарі (їх, скажу задля справедливості, теж зібралось лишень півсотні) попростували до будівлі «профільного міністерства» і спробували вирішити свої питання

бодай там. Після таких-ось подій у мене цілу добу запитували: «Як люди все це з'їли? Адже це абсурд». Не знаючи, мабуть, що буквально за кілька днів до того в окупованому Шахтарську врочисто відкрили... зупинку. Пофарбували стару чи справді спорудили нову в стилі СРСР (грубі, товсті бетонні блоки на випадок ядерної війни, без лавки), залишається загадкою. Кінцева, так би мовити.

Насправді того дня на площі Леніна спрацювали за методичкою. Такий цирк був класикою КГБ ще з радянських часів. Навіщо заарештовувати півсотні шахтарів за «несанкціонований мітинг», коли його можна перекрити баскетболом? Питання в іншому: чи не виходить, що всі ми вже живемо в Північній Кореї, гордо тримаючи рівняння на світле майбутнє, щастя й заповіти старців із червоною зіркою?

Після подій у Донецьку багато хто порівнював «ДНР» із Чечнею. Де-факто вона вже давно не Росія, і російське законодавство діє там лише номінально. В одному зі своїх інтерв'ю Татьяна Локшина з Human Rights Watch зазначила: «Єдиний закон, який діє в Чечні, — «Рамзан сказав».

Імовірно, в «ДНР» «Рамзан» намагаються замінити на «Захар». Але це не зовсім так. На відміну від кавказької республіки з її племінною психологією, суворістю ісламу й традиційним переважанням особистого авторитету для радянської людини, яку намагаються випістити на Донбасі, все це умовний рефлекс. Захарченко не має тут більш-менш значущого авторитету, і фокуси з площею трималися виключно на автоматах тих, хто «охороняв» звезених туди школярів. Але це й не КНДР. Наразі ще ні. Людей тут дресують, навчають любити всляке рішення згори, хоч би яке воно було, переконуючи, що «влада» не помиляється. Яюсь іще до війни я був на лекції одного професора філософії, який розповідав, що знав громадян, котрі за Сталіна півжиття незаслужено просиділи в таборах, а коли вийшли, сказали: «Ну і що? Так, я був не винен. І все одно це правильно, що мене посадили, винні боятимуться». Отакий загальний гіпноз нині й у «ДНР». Читаєш коментарі до тієї «спартакіади» на площі — і поміж обурених, у яких фігурує нова кличка Захарченка — «фізрук», уже прослідують і такі: «Ну й добре, що дітей спорту вчать», «Це потрібно, тільки в неробочий час», «А хто вам сказав, що в республіці буде відразу все добре?». У «ДНР» немає незадоволених: люди тут щасливі й готові рівнятися на тих, у кого мікрофон. Принаймні саме так місцеві спікери й бачать реальність. І частина населення вже погоджується з ними. Але тоталітарний режим мов казино: він завжди у вигазі, навіть якщо хтось іде з набитими кишнями. Одного разу почистять і їх. ■

O tempora! O mores!

ОНУХ

Дував, може, мені таки пощастить уникнути писання про місце української мови в сучасній Україні. Протагоністи цієї дискусії добре відомі, барикади зайняті. Якийсь час іще лунають постріли, але здебільшого то димові шашки, які призводять до великого галасу, хоча за хвилину ситуація повертається до норми, а герої лишаються на своїх добре визначених і безпечних позиціях.

У недавній колонії «Демократія — це брудна справа» (*Тиждень*, № 15/2017) я писав: «Збудувати барикади може кожен. Не треба довго шукати, досить лише не обачно, не замислившись глибоко, поділитися якимось чіпким bon mot, дотепом, який може правити за матеріал для зведення чергової барикади». Цього разу її будівничим виявився мій улюблений український музикант Олег Скрипка, що під час зимової Школи журналістики «Української правди» сказав слова, яких ніколи не повинен вимовляти витончений інтелектуал. УП опублікувала вибрані цитати з його тверджень, назвавши все: «Олег Скрипка: Для людей, які не можуть вивчити мову, треба створити гетто». Повна цитата трохи довша: «Люди, які не можуть вивчити українську, мають низький IQ, таким ставлять діагноз «дебілізм». Треба їх відокремити, тому що вони соціально небезпечні, треба створити гетто для них».

РОК-Н-РОЛ ОПИСУЄ КОНФЛІКТИ, З ЯКИМИ БІЛЬШІСТЬ СЛУХАЧІВ МОЖЕ ІДЕНТИФІКУВАТИ СЕБЕ, РУЙНУЄ ТАБУ. СКРИПКА У СВОЙ ПОЛІТИЧНО ХИБНІЙ ВІДПОВІДІ ПОСТАЄ ЯК СПРАВЖНІЙ РОК-МУЗИКАНТ

Очевидно, і назва, і цитата вирвані з контексту, що зміцнює їхню деструктивну силу ураження. Проте послухаймо повний запис висловлювань Скрипки, який можна знайти на сайті Radio SKOVORODA. Там ви почуєте багато цікавих і не менш приголомшливих тверджень, матимете змогу простежити хід його думок і зрозуміти контексти. Поза сумнівом, Олег Скрипка не тільки створив барикаду, а й став на ній командиром, опублікувавши додатково у своєму блозі коментар на інтернетний шум, який долинув до нас зусібіч: і від цілком невідомих мені людей, і від публічних осіб. Ось кілька їхніх відповідей: «Так ми мову давно вивчили. І користуємося, коли є необхідність. Але необхідність буває рідко».

Важко не погодитись із цією банально очевидною і щирою відповіддю. Все на добрій дорозі. «Але необхідність буває рідко».

«Є Славо Вакарчук, живий монумент, цілковито позбавлений будь-якого шовінізму, він має підтримку цілої України. І це надихає...»

Скрипка — це квінтесенція позиції рок-н-ролу, на відміну від Вакарчука, що ніколи не належав до духу, який несе рок-н-рол. Вакарчук ані як творець, ані як політик не становить відповіді на питання, яке так глибоко болить Скрипці.

Олександр Ройтбурд, правдивий титан українського Facebook із 4427 друзями тільки на одній своїй сторінці, поділився таким коментарем: «дорн сказав. скрипка сказав. вірка сердючка сказала. я з трепетом ловлю кожну їхню думку. цікаво було би тиждень-другий пообговорювати, що взагалі про все це думають ані лорак чи тіна кароль? чи руслана? чи руслана писанка? а що сказав мирослав попович, ярослав грицак, василь расевич, олександр пасхавер, борис кушнірук? що сказали мустафа джемільев, йосиф зісельс, любомир гузар, семен глузман, мирослав мариневич? сергій жадан, юрій андрухович, борис херсонський? кіра муратова? влад троїцький?».

Звичайно, блискучий Ройтбурд потрапив цього разу у власне сильце, будуючи хибну опозицію між «попсою», до якої зараховує людей згідно з тільки йому відомими критеріями, і «моральними та інтелектуальними авторитетами», але й тут усе вирішує авторський вибір. Дорогий Олександр, запевняю тебе: поділ, якщо вже маємо ділити, вертикальний, а не горизонтальний. Шкода, що ти цього не бачиш.

Депутат Верховної Ради Ірина Подоляк у своєму дотепному дописі зауважила: «...коли я була молода і гарна, то модно було цитувати Канта, Ніцше чи на крайняк Шевченка і Костенко, а тепер, коли я просто гарна, то модно цитувати Дорна і Скрипку. O tempora! O mores!». Однак за цим дописом стоїть лише 3833 фейбуківих друзів.

Пані Ірино, справді: «Що за часи! Що за звичаї!». Перефразовуючи далі слова Цицерона, можна сказати: «Яка держава, такі й звичаї!». Пані Подоляк як депутат Верховної Ради має право дуже впливати на звичаї, з якими житиме суспільство. Скрипка не має цього права, він може тільки краще або гірше повідомити криком про стан своєї душі. Оце й усе.

Олег Скрипка передусім творець українського рок-н-ролу і в цій своїй ролі може сказати найбільше. Рок-н-рол переважно завдяки своїй формі переступає кордони, виражає емоції, які люди відчувають, але не розповідають про них. Описує події та конфлікти, з якими більшість слухачів може ідентифікувати себе. Рок-н-рол руйнує табу, і Скрипка у своїй політично хибній відповіді постає як справжній рок-музикант. Як він посмів? Власне, саме це запитання допікало всім, хто заповнив Facebook своїми коментарями. Скрипка на інтернетній барикаді додатково небезпечний, бо за ним стоять десятки тисяч фанів, які не шукають у його твердженнях розважань витонченого інтелектуала, готового поглянути на проблему української мови з усіх можливих позицій. Скрипка — український рок-музикант, який відверто говорить про те, що болить йому. Ну що ж. O tempora! O mores! ■

Революція 100-річної давнини: шокуюча схожість сьогодення з реформами часів Центральної Ради

“

Їх ще називали "мартовськими" українцями. Мартовськими, бо події українсько-визвольних змагань почались у березні 1917 року. І чимало з тих, хто у Києві, Одесі, Харкові, Катеринославі, говорили російською мовою і позиціонували себе підданими Російської імперії...

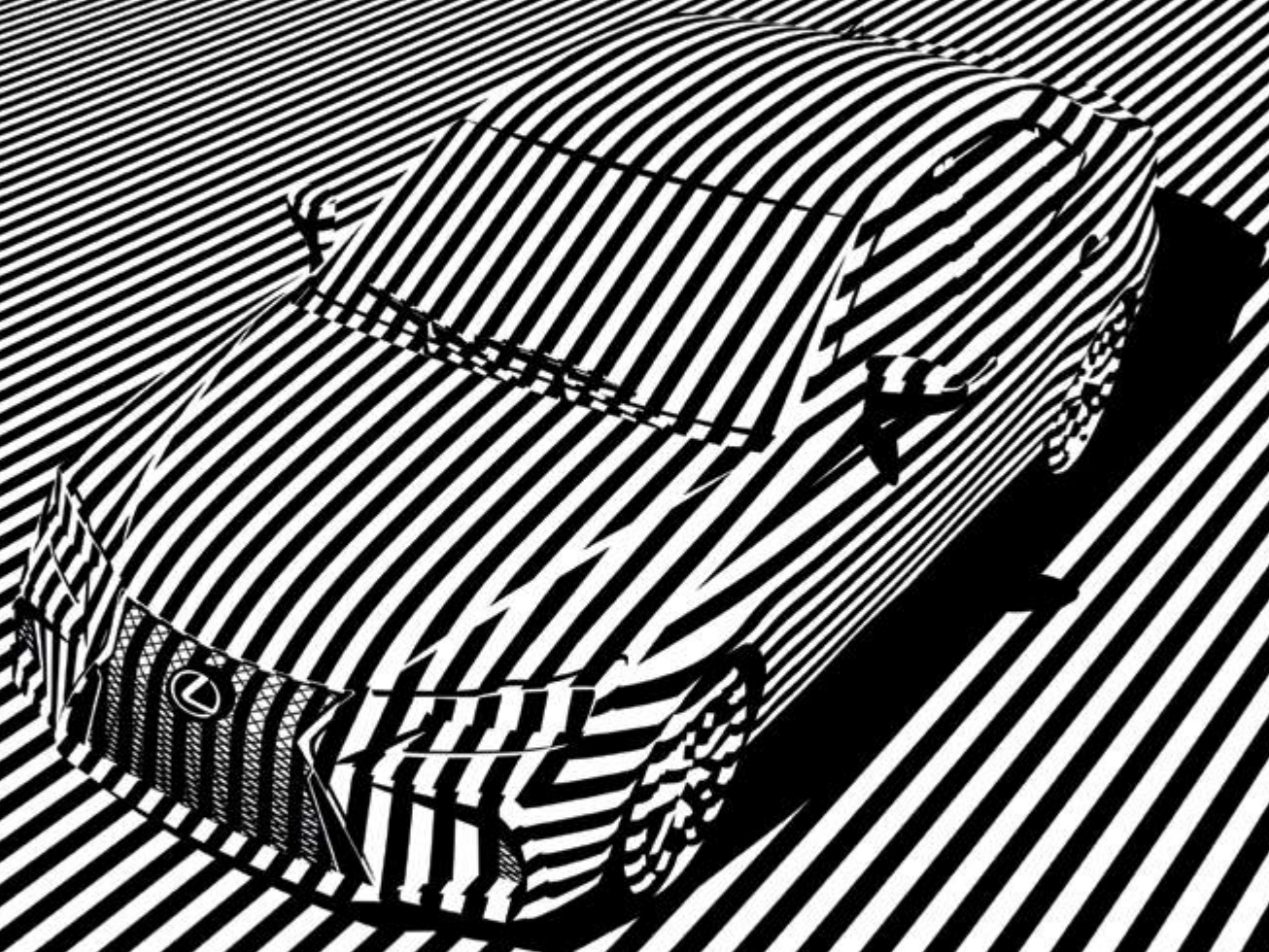
Продовження на:

www.5.ua

**З нами ви знатимете більше,
а головне – першими!**

ВИДІЛЯЙСЯ
LEXUS IS

 LEXUS

Офіційний дистриб'ютор ПП «Тойота-Україна»
www.lexus.ua